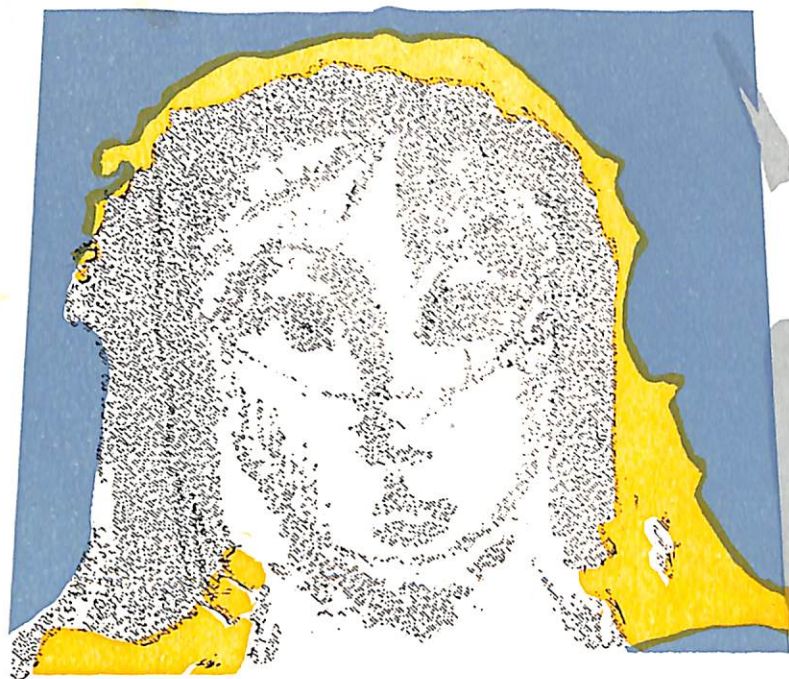

BIBLIOTEKA
SHTETIT

814-32

253

Nasi Lera

Bora e fundit

TREGIME

814-32

253

NASI LERA

BORA E FUNDIT

(Tregime)

Redaktor: Bilaver Dllaveri

Piktor: Edi Milla

58257
BIBLIOTEKA E SHTETIT
SHICKASTER

1898

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

SHQETËSIMET E SKULPTORIT TË RI

Sapo hapi derën e studios, ndjeu se figurës qëndrore i mungonte diçka. Herët e tjera ajo nuk i ngjallte veçse kënaqësi. E vështroi për një kohë të gjatë, mbështetur pas derës, dhe nuk po e kuptonte dot se çfarë i mungonte kompozimit të tij. I dukej se vetëm si ide qëndronte, ndërsa si punë nuk kishte dalë aspak e goditur. Dhe dita, kur duhej ta kishte gati, po afrohej. Ndezi një cigare, bëri shuk paqetën dhe e flaku me inat në një grumbull letrash. Dielli po perëndonte dhe siluetat e figurave sa vinin zbeheshin e bëheshin të paqarta. Vetëm në përfytyrimin e tij ato fitonin tiparet e para. Por sonte dhe përfytyrimi i tyre dilte i gjymtuar dhe ai e ndjente se ideja nuk ishte realizuar. «Zakonisht përfytyrimet janë të përkryera, mendoi dhe fiku cigaren. Por sot dhe ato janë të turbullta». U mat të ndizte dritën, por e largoi dorën sapo preku çelësin. Kompozimi sikur e vriste me pamjen e vet. Ai ishte si një ushtar i shpartalluar shpirtërisht që pa nisur betejën. U vërtit rreth kompozimit dhe u mat të njomte balatën e plasarit.

Ditën bënte një vapë e padurueshme dhe ai pu-

nonte natën. Dëgjohej vetëm zhurma e autobusave urbanë. I pëlqente të mendonte se nata kishte frymëmarrjen e saj dhe kjo ja shtonte akoma më tepër zellin për ta mbaruar punën e tij të parë. I pëlqente sidomos zhurma e rrotave të maqinave mbi asfaltin e ndritur nga llambat neon, kur zinin shirat e vjesh-tës dhe të pranverës dhe era përplaste fletët e verdha apo sillte aromën e mimozave në dritare. Shpesh kalonin vetëtimthi britmat e borive të veturave. Pas-taj çdo gjë qetohej dhe ai gjendej vetëm me heroi-nën e vet. Dhe niste ta gdhendte baltën me kujdes.

Kurse sonte nuk i punohej. Vërtiti stekat me dëshpërim nëpër duar dhe i përplasi mbi tryezën plot skica. Në studio i zihej fryma.

«Ndoshta nuk është aq zagushi sa më duket mua», mendoi dhe doli jashtë duke e lënë derën të hapur. Dhe me të vërtetë jashtë bënte freskët.

Pranë ndodhej një birrari e vogël. Vinte shpesh për të pirë ndonjë gotë birrë. Banakierin e njihte mirë, bile atij i kishte marrë arkat që kishte ngritur skelën. Zakonisht aty kalonte pushimin e shkurtër. Mbështetej në ndonjë tryezë dhe vështronte njerë-zit që hynin e dilnin.

Qe një mbrëmje pranverore, kur gjithshka gjallë-rohet nga vërshimi i njerëzve. Dhe në këtë sfond pranvere ai u përpoq të vendoste kompozimin e vet, por nuk mundej. Kompozimit i mungonte diçka. Dhe ai nuk e kuptonte dot këtë diçka. Shpesh i dukej sikur e kuptonte dobësinë e veprës së vet, por e lar-gonte menjëherë mendimin prej saj. Ai e kishte pu-nuar me frymëzim figurën qendrore.

«Unë jam përpjekur t'i qëndroj besnik portretit të saj», mendoi ai.

— Të të mbush dhe një gotë? — tha ustai.

— Çfarë?

— Hajde, pimë së bashku nga një gotë.

— Nuk më pihet.

— Sonte nuk qenke në formë — përsëriti ustai.
Ai nuk e dëgjo fare.

Ustai mbushi dy gota dhe e shtyu njërën prej tyre drejt tij. E çoku. Dhe të dy e ngritën. Jashtë kishte nisur të frynte një erë e lehtë.

— Do të jetë mirë të bjerë shi — tha ustai.

— Po — pohoi ai kot së koti.

— Toka ka nevojë për shi. Sidomos gruri. Duhet të mbushë kallëzën. Dhe koha ka mbajtur mbarë sivjet.

— Mua më pëlqejnë shumë shirat e vjeshtës — tha ai.

— Tani është pranverë dhe duhen shirat e pranverës — u përgjegj ustai.

— Shiu i vjeshtës, shiu i verdhë i fletëve — tha ai si me vete dhe ju duk sikur përsëriti vargun e një poezie të lexuar prej kohësh.

— Çfarë? — pyeti ustai.

— Kot, kot...

Hynë disa shoferë plot zhurmë. Porositën. Ai pagoi dhe doli. Qëndroi disa minuta në mes të trotuarit dhe, më në fund, vendosi të nisej për në studio, megjithëse e ndjente se nuk mund të punonte. Rrugica ishte e errët. Në qiell kishin dalë re të zeza ngarkuar me shi. Në hapësirën midis tyre dukeshin yjet. Ai qeshi.

Dhe përsëri nuk i erdhi mirë kur mendoi se kompozimi i kishte dështuar. Mbushi gotën me ujë dhe filloi ta spërkate. Veshi pantallonat e punës, por ndërroi mendje sapo preku stekat. Figurën qendrore e kishte mbaruar, por ai merrej me të sa herë

niste punën. Dësh që ajo të përputhej me përfytyrimin e vet. Dhe... Por sonte si ajo, ashtu edhe përfytyrimi kishin dalë të pasaktë. Atyre u mungonte diçka dhe qëndronin tani para tij të zbeta. Jashtë kërciste shiu, një shi i rrëmbyer. Mbi pupulitin e studios trokisnin pika të mëdha. Qielli i nxirë e bënte më të theksuar errësirën e natës.

...Një mbrëmje të tillë e kish zënë shiu edhe atë natë nën pishat përballë konviktit. Ajo ishte qullur e tëra. Nuk i ikej. Kaluan disa ushtarë në rresht.

«— Po kthehen nga kinemaja — kishte thënë ajo. Shiu binte me rrëmbim duke krijuar flluska në asfalt.

— Pas dy muajsh edhe unë do të jem ushtar dhe ndoshta do të kthehem nga kinemaja duke kënduar mes një shiu të tillë — kishte folur ai.

Ajo atë natë nuk fliste. I ndjente krahët e saj ta shtrëngonin fort. Pishat pikonin. Vetëtinte. Në dritën e saj ai pa pikat e shiut majë halave të pishës dhe fytyrën e saj. Flokët i ishin qullur dhe i kullonin.

— Ikim! — kishte thënë ai.

Ajo vështroi shiun nën dritën e llambave neon.

— Sa shumë që bie — tha ajo.

— Dhe ne... — e ndërpreu ai.

— Ne? Më vjen keq që mbarojmë studimet.

— Kjo do të ndodhte një ditë.

— Po të mos ndodhte tani.

— Atë nuk e kemi në dorë.

— Po çfarë kemi në dorë? — e pyeti ajo.

Ai u mendua. Ajo ishte qullur e tëra.

— Ditët që do të vijnë.

Ai priste që të fliste, por ajo nuk e hapi gojën, veçse u ngjesh më shumë në gjoksin e tij.

«— Rëndësi ka të jemi kudo të dy — tha ajo papritur.»

U kthyen në konvikt duke shkelur mes pellgjeve plot ujë. Studentët e tjerë qëndronin nën strehë dhe i vështronin me habi. Po atë mbrëmje ai kishte bërë portretin e figurës qëndrore...

Jashtë shiu ishte qetësuar. Ai rrinte dhe shikonte skulpturën e tij dhe nuk i bëhej të niste punën. E dinte se atë natë nuk do të gdhendte, por edhe nuk i ikej. Ndezi përsëri një eigare, fiku dritën dhe u shtri të flinte në një shtrat të rregulluar dosido me dërrasa. Aty shtrihej kur e ndjente veten të lodhur. Vinte duart nën kokë dhe ja ngulte sytë tavanit. Mendimet ngatërroheshin në mendjen e tij të shqetësuar, si ngatërroheshin shpeshherë gishtërinjtë e tij në flokët e saj, dhe ai nuk përqëndrohej dot tek asnjëra. Dhe sonte nuk e zinte gjumi, megjithëse ai bënte çmos që ta detyronte veten të flinte. Bile ai nuk e dinte përse ishte shtrirë: për të fjetur apo sepse nuk mund të qëndronte më këmbë përballë punës së vet. E kishte quajtur «Në prak të jetës» dhe tregonte një vajzë, e cila sapo kishte mbaruar studimet dhe tani po niste jetën si inxhinierë.

«Vërtet ajo është e shqetësuar, por shqetësimi i saj nuk është shqetësimi i njeriut që hyn në jetë, por i atij që kthehet i lodhur nga jeta. Interesant! Këtë nuk e kisha vënë re më parë. Dhe, po të mos ishte ajo natë, mua nuk do të më binte në sy asgjë. Shumë gjëra mund të ndodhin brenda një nate», mendoi. Dhe ai dëgjoi shiun që trokiste mbi pupulit. Dhe ajo dukej sikur dëgjonte shiun që binte mbi pupulit. Figurën qëndrore ai e quante «ajo». Dhe midis tyre retë shkarkonin shiun. Kishte kohë që merrnin for-

më të përbashkët dhe papritur, pikërisht forma që i bashkonte, tani po i ndante. «Ajo» priste që ai ta mbaronte përfundimisht. «Ajo» e priste këtë gjë e shqetësuar.

«Edhe unë mezi kam pritur që t'i jap dorën e fundit», mendoi.

Dikur ata të dy komunikonin me njëri-tjetrin nga mosdurimi.

U ngrit nga shtrati. Ndezi dritën. Matanë, shoku i tij punonte. Vetëm nuk i rrihej. U mat të vinte te studioja e tjetrit, por për një çast u ndal.

Megjithatë hyri në studion ngjitur. Tjetri e përshëndeti dhe vazhdoi punën. Ai u ul në karrige dhe po e vështronte.

— Si dukesh, Dalip? — e pyeti.

— S'e di as vetë — u përgjegj duke buzëqeshur me zor shoku i tij. — Mua më kanë tërhequr gjithmonë njerëzit që e mposhtin detin.

— Çastin e ke kapur bukur.

— Varet se si do ta realizoj.

— Besoj se do të nxjerrësh diçka të goditur.

— Kurse unë kam pak besim.

— Ti gjithmonë e fsheh besimin në modesti.

Dalipi qeshi.

— Jo, — tha — e kam me tërë mend vështirë t'i jap jetë idesë.

— Punës sime ju prenë gjunjët që pa nisur.

Dalipi mori pak baltë dhe e ngjeshi në gjoksin e punëtorit. Pastaj e shesoi me kujdes. Jashtë shiu kishte pushuar e frynte një erë e lehtë. Qielli qe çarë dhe dukej arna-arna. Ai u mat të fliste, por heshti.

— Mos të pengoj? — i tha pas pak.

— Jo u përgjegj Dalipi.

Ai vështroi përsëri skulpturën. Ajo ngrihej e fuqishme para tyre.

— Duhet të kesh kujdes shprehjen e fytyrës, Dalip.

— Fytyrën do ta punoj në fund.

— Unë e kam zor me fytyrën.

— Edhe unë.

— Kë ke pasur si model?

— Nuk e di, por shpesh vepra ka nevojë për një impuls të brendshëm, por për një impuls që të përmbajë përgjithësimin. Unë dua që pak a shumë ky të përfaqësojë babain tim. Ai ka punuar tërë jetën minator. E vetmja gjë që më shqetëson është se mos momenti që kam gjetur është më efektuos se njerëzit. I kam përçmuar ato vepra që ekzagjerojnë pamjen e jashtme të klasës punëtore dhe nuk hyjnë dot në botën e brendshme.

— Po ajo?

— Çfarë? — e pyeti Dalipi.

— Asgjë. Thashë se ne jemi djemtë e tyre.

— Edhe unë këtë kam pasur parasysh.

U dëgjua boria e shpejtë e një veture dhe autobusi urban që frenoi te stacioni.

— Vajti vonë, do të punosh akoma? — tha ai.

— Po ti? — e pyeti Dalipi.

— Nuk më punohet.

— Ti pothuaj e përfundove.

— Jo, — tha ai — unë nuk do ta mbroj dot këtë vit diplomën.

Tjetri u çudit. E vështroi në sy dhe nuk po merrte vesh asgjë.

— Puna nuk të ka dalë e keqe.

— Edhe unë ashtu mendoja.

— Sonte nuk qenke në formë — tha Dalipi.

— Ne nuk dimë të zgjedhim nga moria e shqetësimeve tona, shqetësimin artistik — tha ai.

— Ndoshta ngaqë jemi në fillim — tha Dalipi. Ai nuk u përgjegj.

Dalipi u afrua drejt punës së tij. E bëri në mënyrë të pavetëdijshme këtë lëvizje, sepse u largua menjëherë prej saj, kur mendoj se shoku mund ta keqkuptonte dhe ta merrte si mburrje. U end disa herë në studio dhe nuk dinte ç'të fliste.

— Edhe unë botën time kam pasqyruar — tha.

— Janë dy botë të ndryshme.

Dalipi sillej i shqetësuar nëpër studio. Gjithë ky bisedim i dukej i paqartë, ashtu si vendimi i papritur i shokut. E kishte admiruar për pasionin që i kushtonte skulpturës së tij. Kishte net kur ai nuk flinte fare. Dhe ja, tani i thoshte se nuk do ta mbronte dot diplomën.

— Nuk të marr vesh, — tha Dalipi — pse ndërrove mendje kaq shpejt? Ty të pëlqente ideja dhe punoje me frymëzim.

— Frymëzim, frymëzim!.. — thirri ai i nxehur, por e mblodhi veten në çast. — Tërë puna nuk qëndron vetëm te frymëzimi...

Dalipi mblodhi supet.

— Eja ta shikojmë edhe një herë bashkë — i tha ai.

Qielli qe pastruar. Dy re të murme, të largëta dukeshin si sipar. Era kishte hapur siparin e pa-fundmë të qiellit.

Dalipi vështronte dhe nuk fliste. Ishte matur shumë herë t'i thoshte se figura qëndrore i përngjante më shumë një vajze që shkon më shumë në takim se sa në punë.

«Edhe dashuria ka vendin e vet në art, mendoj, por kjo duket se vuan nga pasiguria.

Dhe nuk e kuptonte se si tiparet e figurës qëndrore të jepnin përshtypjen e pasigurisë.

— Si të duket? — e pyeti ai Dalipin.

— Nuk e di, por në qëndrimin e saj sikur ndjehet një farë drojtje.

— Jo sikur, por ashtu është.

— Si nuk e kisha vënë re më parë këtë gjë? Si të doli e tillë?

Ai u mendua. U ul në shtrat dhe ndezi cigaren. Dalipi u ul në karrigen e vetme që gjendej në studio.

— Ti e di se unë këtu kam pasqyruar «atë».

— Kohët e fundit ajo ishte shumë e shqetësuar për emërimin tim. Ky shqetësim më mërziste, por nuk e kundërshtoja. Doja të dija se sa e përgatitur ishte ajo për jetën e ardhshme, për të nesërmen. Duhej ta ndihmoja edhe unë, prandaj kufizohesha duke i folur vetëm për qytetin tim të vogël dhe banorët e tij. Ajo në fillim më dëgjonte, pastaj më ndërpriste. Dhe nuk vazhdoja më tej. Megjithëse më pëlqente të flisnim për gjithshka. Zakonisht dy të rinj flasin gjithmonë për atë që i pret, kurse ajo jo! Dhe përse nuk e di. Ndoshta vuante nga pasiguria. «Ju, artistët, fluturoni shpesh, më thosh. Ju mund të tregoni më mirë për ajrin se sa për tokën». Më vinte keq që mendonte ashtu. Ajo qesh-te. Dhe unë heshtja. Ç'ëndrra fshihte, nuk e zbuloja dot. Vetëm përsëritte: «Sikur mos të të emërojnë në qytetin tënd!» Ajo qe e sigurtë se mua, si skulptor do të më linin në Tiranë. Kjo siguri e saj më brente dhe nuk më linte të qetë. Tirana qe ëndrra më e bukur e saj dhe, kur t'i zhdukej ajo, ç'do t'i mbetej?

Asgjë. Nuk e kuptoja se çfarë e lidhte atë kaq fort me Tiranën.

«— Përse të pëlqen kaq shumë Tirana? — e pyeta atë natë.

— Sepse qytetet e tjera janë prapa.

— Edhe i yti?

— Po. Ai është i vogël dhe ka thashë e theme.

— Dhe ti ua ke frikën thashë e themeve?

Ajo uli kokën.

— Duhet të jemi të fortë — i thashë.

— Po unë, nuk jam e fortë?

— Gjersa ua ke frikën thashë e themeve...

— Kam dëgjuar se do të vesh në qytetin tënd

— ma preu shkurt tërë nerva.

— Po — ju përgjegja gjakftohtë.

Ecnim buzë bulevardit.

— Ç'do të bësh atje?

— Do të punoj si gjithë të tjerët.

Ajo u ngërdhesh. Po, po, u ngërdhesh.

— Ne jemi njerëz të zakonshëm — i thashë.

— Po ai është një qytet i humbur — foli ajo.

— Unë nuk di të ketë qytete të humbura. Kudo ka jetë. Pastaj mua më pëlqen të gdhend atje.

— Oh, qenke i madh!

Ironia e saj më ngriti nervat, por e mbaja veten. Më vinte keq që ajo po më zbulohet tani në fund. Dhe ky zbulim gjente vend në punën time, në mënyrë të pavetëdijshme.

— Ti, a do të vish me mua në qytetin tim?

Ajo u mendua...»

...Ai thithi thellë cigaren. Dalipi vështroi skulpturën.

— Tërë e keqja qëndron se dita kur do të mbrojmë diplomën po afrohet — tha.

— E di.

Dalipi heshti. Në studio hyri freskia e mesnatës.

— Megjithatë ti mund të bësh diçka.

— Është e vështirë.

— Jo aq sa të duket ty. Me baltën e saj ti mund të gdhendësh idenë tënde.

Ai u afrua fare ngjitur kompozimit. Pastaj u rrotullua rreth tij. Këtë veprim e përsëriti disa herë. Dalipi e ndiqte me sy. Tjetri dukej sikur kërkonte diçka në atë masiv balte.

— Një ditë, kur isha i vogël dhe qava, babai më shau keq — tha ai. — Ai mendoj se e kisha nga shkolla dhe për pak sa nuk më hoqi.

Përsëri hyri freskia e mesnatës në studio.

— Kjo baltë ka nevojë të marrë formë tjetër.

— Po — tha Dalipi. — Dhe kjo nuk është aq e vështirë sa të duket ty.

— Po, — përsëriti ai — kjo baltë ka nevojë të marrë formë tjetër.

Ai pushoi së foluri papritur. Dalipi vështroi orën.

— Vajti vonë — tha.

— S'ka gjë — u përgjegj ai.

Kur ke ndër mend ta nisësh rishtaz punën? — e pyeti Dalipi.

— Ndoshta, që sonte — tha ai.

AFRIMI

Lufta po i afrohej fundit dhe ata të dy tashmë ishin partizanë të vjetër. Dhe armiku gjithashtu ishte i vjetër. Vetëm se beteja që po bënin në këtë qytet u dukej e re. Dhe vjeshta ishte e re. Dhe qielli. Dhe shiu. Se ndodhte që fletët e fundit të pemëve të binin nga plumbat. Kjo ishte e re për kopshtet e shtëpive, që ishin kthyer në qendra zjarri. Partizanët shikonin malin, që mbulohej nga mjegulla dhe e dinin se pas pak do të niste shiu. Ai qytet u bë për ata i njohur, si qyteti apo fshati i tyre i lindjes. Shpesh shkrepëtinte dhe shpërthenin rrufetë. Pastaj niste era që ngrinte përpjete gjethet e rrëzuara nga vjeshta dhe nga plumbat.

Kudo luftohej dhe nëpër rrugët e ndryshme shikoje barrikada. Xhamet e dritareve ishin thyer nga shpërthimet. Netët ndriçoheshin nga flakët e armëve, që e prisnin errësirën me shirita të gjatë, të kuq, të shpejtë. Nga gjëhimet e largëta rrëzoheshin edhe ato copa xhami që kishin mbetur rrëzë parvazeve. Dhe partizanët ndjenin afrimin e diçkaje të madhe, së cilës nuk ja përcaktonin dot formën. Ata kishin

vite që luftonin, që e kishin ëndërruar atë dhe tani që e kishin kaq pranë, nuk e përfytyronin dot.

— Kjo nuk durohet më — tha partizani i ri, që rrinte te dritarja dhe shikonte majën e një selvie.

— E di — tha partizani me tëmtha të thinjur, që rrinte te dera me automatikun hedhur gjunjëve.

— Ne u blokuam këtu dhe s'lëvizim dot, sikur jemi të rrethuar.

Partizani me tëmtha të thinjur nuk foli. Ktheu kokën nga shoku i tij dhe i buzëqeshi.

— Kështu është gjithmonë fundi i luftës. Armi-kun e ke më pranë se asnjëherë — tha ai.

— E ç'do të thuash me këtë?

— Asgjë. E ke vënë re si i mbërthen macja thonjtë kur e hedh përpjetë, mjafton të mbahet në një vend.

— E, e kam vënë re. Po ç'do të thuash me këtë? — tha partizani i ri.

— Që edhe gjermani po mbërthehet te... — dhe partizani me tëmtha të thinjura u mendua — te disfata e tij. Tjetri nuk foli. Po binte mbrëmja. Ata të dy kapën gjatë ditës katin e sipërm të asaj shtëpie me suvanë vrima-vrima nga breshëritë, që kishte hyrje të jashtme me shkallë dërrase, kurse gjermanët katin e poshtëm. Kjo po ndodhte shpesh në atë qytet, ku në çdo dritare, në vend të luleve, që i kishin aq qejf banorët, mund të shikoje grykat e mitralozëve, dhe s'qe diçka e papritur.

— Ne duhet t'i zhdukim para se të erret — tha partizani i ri.

Tjetri nuk u përgjegj. Sillte para sysh planimetrinë e shtëpisë. Nuk mund të zbrisje në katin e poshtëm nëpërmjet shkallëve të jashtme prej dërrase, sepse diktoheshe menjëherë.

Partizani rrinte te dritarja dhe shihte kopshtin përpara shtëpisë. Djathtas kopshti ndahej nga një mur i lartë. Prapa murit të lartë ishte një bahçe dhe një oborr. Pas oborrit vinte një shtëpi e re e madhe. Një faqe me dritare e kësaj shtëpie të madhe binte mbi kopshtin e shtëpisë ku gjendeshin partizanët. Pra nga dritarja e asaj shtëpie të madhe mund t'i shikoje fare mirë gjermanët në katin e poshtëm të kësaj shtëpie këtu. Në shtëpinë e re e të madhe banonte një prift katolik. E kishin takuar në mëngjez.

Gjermanëve mund t'u afroheshe me një mënyrë: duhej të dilje nga kjo dhomë ku qenë partizanët dhe, nëpër një korridor, të hyje në dhomën tjetër nga e djathta. Nga dritarja e saj mund të zbrisje në bahçen e priftit, të kaloje në oborrin e tij dhe që andej t'i afroheshe shtëpisë së vjetër duke u zvarrisur mbi tjegulla.

— Ej, shikoje! — e ndërpreu partizani i ri që rrinte pranë dritares.

— Kë?

— Priftin. Sa i zbetë që është, si një qiri që po shuhet. Ai tërë ditën bën ç'bën dhe shikon nga ne. Mua më ngre nervat vështrimi i tij i ftohtë. Dhe koka.

— E kujt? — pyeti partizani me tëmtha të thinjur, mbasi mendonte planimetrinë e shtëpisë dhe nuk e kishte dëgjuar mirë.

— E priftit.

— Edhe mua s'më kanë pëlqyer fytyrat e priftërinjve, sidomos katolikë. Ata janë më të djallëzuar se sa priftërinjtë ortodoksë.

— Po të qe shtëpia e ndonjë të varfëri, ai do të na ndihmonte. Ti si thua, të jetë me ne ky?

Partizani me tëmtha të thinjura ishte i sigurt

që nuk besonte në zotin, por nganjëherë i lindte ndjenja e vagëlluar e së panjohurës që fshihte zëri i priftit, kubeja dhe ikonat e kishës dhe fytyra e përvojtur e prindërve. Kur bisedohej për këto, ai më shumë heshte. Dhe në këto çaste ndjenja e së panjohurës përzihej me mëshirën.

— Çfarë the? — pyeti partizani me tëmtha të thinjur.

— Të jetë me ne ky? — përsëriti partizani i ri.

— Kush e merr vesh!

— Mua më duket maskara. Më vjen t'i lëshoj një breshëri.

Që poshtë u dëgjua zhurma e diçkaje që rrëzohej dhe disa fjalë të rënda.

— Ç'kanë, mos po zihen? — tha partizani me tëmtha të thinjur. — Sa mund të jenë?

— Nuk e di.

— Prifti duhet ta dijë — tha partizani me tëmtha të thinjur.

Priftërinjtë dinë gjithmonë shumë gjëra. Po ky maskara hesht. Më vjen t'i lëshoj një breshëri — tha partizani i ri dhe u mat të hiqte sigurecën.

— Lëre të kullosë dhe sa i ka mbetur — tha tjetri.

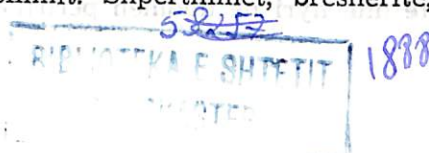
Partizani i ri u vërtit nëpër dhomë.

— Nuk mund ta vrasim — tha partizani i vjetër.

— Kjo m'i ngre nervat — tha partizani i ri.

Fytyra e zbetë e priftit u largua nga dritarja, sikur ta kishte kuptuar se po bisedohej për atë.

Ai ka frikë se mos i kërkojmë ndihmë — tha partizani i ri dhe shau nëpër dhëmbë. I dukej muzgu si rasua e zezë, të cilën prifti përpiquej ta ndehte mbi çatitë e qytetit. Por prifti, për çudinë e tij nuk ja arrinte qëllimit. Shpërthimet, breshëritë, barri-

kadat ja ngrinin përpjetë, si të ishte një gjethe vjeshte e rrëzuar nga plumbat. Prifti ishte i bindur në forcën e tij dhe orvatej me një këmbëngulje plot inat. Por çatitë, që përpiquej t'i mbulonte me rrobën e zezë, lartësoheshin dhe nuk i pëlqente të mendonte se ajo ishte aq e vogël, aq e pafuqishme, mbasi kjo nuk i kishte ndodhur asnjëherë. Rroba e zezë kishte përmasat e tij dhe e mbulonte me hije.

Dritarja e priftit u nxi përsëri. Ai e dinte se partizanë ishin dy, kurse gjermanë katër. Gjermanët rrinin dy e nga dy. Kur i shikonte të strukur, i vinte më tepër inat me ata. Në anën tjetër të shtëpisë së priftit po ngrinin një barrikadë. I dukej sikur po e ngrinin mbi shpinën e tij.

Partizani me tëmtha të thinjur vështroi nga dritarja e priftit, pastaj korridorin e ngushtë që ndante dy dhomat. Ai lëvizti. Rregulloi një granadë dhe ju drejtua shokut:

— Ki mendjen edhe këtej.

Dhe papritur që tjetri të përgjegjej, doli. Partizani i ri nuk mundi ta ndalonte, se do të dëgjohej edhe poshtë. Prandaj shtrëngoi nofullat dhe qytën e automatikut me një forcë të çuditshme. Këtë zakon e kishte që kur zinin prita dhe shikonte afrimin e armikut. Pastaj qetësohej, se në fillim i turbullohej edhe mendja, por forca nuk i dobësohej asnjëherë. Ai e donte shokun e tij. Sidomos tani, që po mbaronte lufta, e shikonte se dashuria po i shtohej edhe më shumë. Ndoshta ai e ka dashur përherë kështu, dhe ndarja e bën të mendojë se po i shtohet dashuria. Partizani i ri nuk e shpjegonte dot këtë dhe shtrëngonte automatikun më fort.

Shoku i tij lëvizti pa zhurmë nëpër korridorin e ngushtë dhe hyri në dhomën përballë. U afrua te

dritarja. Jashtë prehej e trishtuar bahçja e priftit. Disa hurma të verdha rëndonin nëpër degët e zhveshura të pemëve. Mbi barin e qullur fletët vërtiteshin të plogëta. Në mes qe një pus me një kovë të vjetër. Kudo qetësi. Një qetësi e ftohtë, e huaj. Nga larg u dëgjua përsëri një breshëri. Vetëm për këtë bahçe ishin të largëta. Disa lule të mbira pa kujdes, sikur dergjeshin në errësirën e mureve plot lagështi.

«Tamam si në kishë», mendoi partizani me tëmtha të thinjur dhe hapi dritaren. Ajo ishte nja tri metra lart nga toka. Hodhi në qafë automatikun dhe u var jashtë dritares. Muri ish i lëmuar dhe s'kishte ku ta vinte këmbën. Ai i dha shtytje trupit dhe kërceu. Toka ish e butë dhe ai nuk u vra. Qëndroi një çast në përgjim dhe u nis për nga dera që lidhte bahçen me oborrin e shtëpisë. Nën këmbë kërcisnin gjethet e thata. Dera ishte e mbyllur. I dha një shtytje me shpatull, por ajo nuk tundej. I kishin vënë hekurin. Vuri syrin në një të çarë dhe pa oborrin e shtruar me plloça dhe ndjeu përsëri ftohtësinë e shtëpisë. Kudo mbretëronte heshtja. Ai çuditej me ndryshimet e luftës. Armiku ndërron taktikë kur shikon fundin. Dhe kujtoi macen me thonj të ngulur në pelerinën e zezë të priftit katolik. Muri që ndante bahçen nga oborri ishte i ulët dhe partizani e kapërceu. Kaloi me shpejtësi oborrin dhe doli andej nga dritaret e priftit shikonin barrikadën. Dhe partizani e pa. Por ajo ishte larg dhe shtëpinë para saj e kishin gjermanët. Ata kontrollonin tërë rrugën që të çonte nga shtëpia e priftit te barrikada.

Partizani me tëmtha të thinjur u kthye e filloi të kacavirrej në murin që të nxirrte në oborrin e shtëpisë ku ishin ata. Papritur dëgjoi të thirrura.

— Kujdes, se ke gjermanë! Kujdes, se ke gjermanë!

«Jezuiti !..», shau nëpër dhëmbë partizani me tëmtha të thinjur. Dora ju përgjak nga një gur i dalë. Ai provoi vetëm një dhembje të vogël, megjithëse guri i kishte hyrë në kockë.

Partizani i ri që nga dritarja e dalloi menjëherë shqetësimin e priftit. Dhe shtrëngoi qytën e automatikut. Tani e kuptoi planin e tij. Dhe u inatos me atë. Prifti vërtitej nëpër dhomë si vorbull e zezë.

Nga malet po zbrisnin tufa resh të ngarkuara me shi dhe vetëtima. Era po forcohej dhe maja e selvisë e theksoi më shumë përkuljen e saj delikate. Fletët e verdha fluturonin si zogj pa fole.

Partizani me tëmtha të thinjur shtrëngoi nofultat dhe hodhi dorën e përgjakur mbi tjegullat e murit. Pastaj dhe tjetrën. Nxori me kujdes kokën. Oborri ishte më i gjatë se sa mendonte. Ai dalloi gjermanët që rrinin dy e nga dy nëpër këndet e dhomës. Partizani ngriti këmbën e djathtë dhe i dha trupit. Për një farë kohe qëndroi shtrirë mbi avlli. Atij i erdhi inat që nuk mund ta hidhte granadën që andej. Ai donte t'i asgjësonte që të katër, prandaj nuk mund të shtinte me automatik.

— Ki mendjen! Kujdes! — thirri me tërë zërin prifti.

«Jezuiti!.. E di që zërin e tij e dëgjojnë dhe gjermanët», mendoi partizani me tëmtha të thinjur mbi avlli.

— Qeni! — tha partizani i ri pranë dritares.

Gjermanët lëvizën dhe u përgatitën. Kërciti një shul, një murmuritje e egër që partizanit të ri ju duk si diçka e mbytur.

Priftit i shkëlqyen sytë. Ata shëmbëllenin me

sy nepërke. Ai dridhej mbështjellë me rroben e zezë. Gjëmimet shpërthyen më afër.

Partizani mbi avlli mbajti frymën. Gjermanët nuk e dalluan. Kaluan disa çaste tensioni. Partizani i ri pranë dritares nuk dinte ç'të bënte. Nuk e kishte ndjerë veten më ngushtë se këtë herë.

Dhe ai kishte një natyrë të tillë, që pasiviteti e çmendte. Shikonte shokun e tij. Pastaj priftin katolik. Dhe u binte me dorë flokëve kryeneçë. Nisën pikat e para. Shiu e bëri më të afërt errësirën dhe priftit i shikonte vetëm kokën. Ndoshta partizani i ri e shikonte tërë trupin e tij, por koka e priftit i përfytyrohej, si një qiri që digjet në thellësi të kishës, pranë ikonave. Gjermanët u qetësuan. Prifti u shqetësua.

Partizani i vjetër kërceu në oborrin e shtëpisë ku rrinin ata. U hap dritarja e priftit. Prifti thirri dhe bëri me shenjë nga gjermanët. Partizani i ri ndiqte lëvizjet e shokut. U dëgjuan disa breshëri. Partizani me tëmtha të thinjur bëri disa lëvizje, tendosi muskujt e fytyrës dhe ra përtokë. Prifti u zhduk menjëherë, si një vegim i zi. Partizani i ri ngriu në parmakun e dritares. E gjithë kjo ngjau me një shpejtësi të tmershme. Dhe ai nuk përqëndrohej dot. S'kishte mundësi?! Jo, s'kishte mundësi.

Partizani me tëmtha të thinjur kur rrinte në dhomë, pranë derës me automatikun në gjunjë, shpesh buzëqeshte me fjalët e tij. Partizani i ri e donte shumë. Ndoshta gjithmonë e kishte dashur kështu.

Partizani i ri ngriti kokën. Prifti ju shmang vështrimit të tij dhe u zhduk në errësirën e dhomës. Partizani mblodhi grushtin. Pastaj hodhi sytë në oborr. Shoku i tij nuk lëvizte. Ai dukej sikur përqa-

fonte tokën. Apo toka atë? Pastaj pa retë madhështore që zbrisnin drejt detit, si një kolonë mushkash ngarkuar me municion dhe dëgjoji shpërthimin e bombave të dorës, breshëritë e mitralozave dhe jehonën e një thirrjeje të fuqishme. Thirrja sikur e solli në vete. Ajo i ngjiste zërit të tokës, që kishte përçafuar shokun e tij dhe i kujtonte betejat.

Muzgu po bëhej edhe më i errët. Dhe partizani i ri e ndjeu se ky ishte një muzg që sillte me vete diçka të madhe, që ai e kishte pritur prej kohësh. Përsëri të shtëna. Ai kërciti dhëmbët. Shoku i tij përçafonte tokën. Apo toka atë? Prifti nuk u shfaq më në dritare. Partizani i ri shtrëngoi fort automatikun. Eci me kujdes drejt derës, kapërceu korridorin, u hodh në bahçen e priftit. Heshtje e ftohtë. Hije të mykura plot igrasi. Pikat e shiut bënë një zhurmë të çuditshme mbi fletët e verdha. Ai hidhte hapa të rëndë. Kur ziente nga urrejtja, gjithmonë hidhte hapa të rëndë dhe përpiquej të tregohej sa më i qetë. Por ajo që ai mendonte se ishte gjakftohtësi, nuk ishte gjë tjetër veçse grumbull mërie. Damari i ballit rrihte me një ritëm të çrregullt. Ritmi i tij përmbante edhe durimin, edhe qetësinë e shqetësuar. Një forcë e padukshme e tërhiqte përbrenda, por, sapo i shpëtonte, kërcente më me vrull mbi ballin plot rrudha të thella. Partizani i ri murmuriti diçka dhe kërcëu murin që ndante kopshtin nga oborri. Dera e hyrjes për në dhomat e priftit ishte e kyçur.

— Qen bir qeni! — përsëriste me vete.

Asnjë dritare e hapur. Ato nxinin.

«Sa të errëta qenkan shtëpitë e priftërinjve», mendoi.

Frymëmarrja ju bë më e shpeshtë dhe u ra flokëve me dorë. Shtëpia ishte si një kështjellë. Ve-

tëm dritaret e katit të dytë nuk kishin hekura. Ai hipi në një fik të motshëm dhe ju afrua dritares nëpërmjet një dege. Diku ra një rrufe. Partizani i ri theu xhamin dhe hyri brenda. Ajo që një dhomë e madhe, po pa jetë, sikur të mos kishin banuar kurrë njerëz në të. Ndjeu një pështjellim. Kudo mbante erë vdekje, një vdekje djallëzore. Dhe partizani i ri e përbuzte më shumë se çdo gjë këtë lloj vdekje.

— Qeni, qeni!

E shikonte se këto fjalë nuk e lehtësonin dhe, sado që përpiquej, nuk gjente fjalë tjetër. Hyri në dhomën e dytë. Aty hasi priftin. Qëndruan kërcënues përballë njëri-tjetrit. Ai ishte një partizan që në sytë e priftit mori një përmasë fantastike, kurse ai ishte një prift, që në sytë e partizanit u bë një gjë pa trajtë që i ngjallte neveri. Partizani hodhi hapin e tij të madh. Prifti lëvizti kokën. Partizani ecte drejt tij. Prifti kërkonte me sy. Prifti me kokë trekëndëshe, lëkurë të lëmuar, i zbetë, pa gjak, si një ikonë. Partizani i ri afrohej.

— Qen bir qeni! — përsëritte.

— Biri im! — përsëritte prifti.

— Ti je nepërkë — përsëritte partizani.

— Biri im, atje poshtë... — përsëritte prifti.

Partizani i ishte afruar sa mund ta kapte. Duart e tij shtrëngonin qytën e automatikut.

— Ti je bir bushtre! — tha ai.

— Jo! — kundërshtoi prifti.

— Ti e vrave shokun tim.

— Jo! Unë desha ta ndihmoja.

— Hesht! Hesht, qen, hesht!

Prifti u mat të merrte hov për të dalë. Partizani i ri e kapi për jake. E shkundi. Prifti fliste. Partizani

lartësohej para tij dhe ai nuk dinte ç'të shikonte. Trupin apo fytyrën, duart apo gjoksin.

— Jooo! — ulëriu prifti.

— Ti ma vrave shokun. — dhe duart e partizanit po i mbërthenin fytyrën. Partizani e pa që prifti u ngërdhesh dhe u qull. Dhe ju duk më i shëmtuar. E lëshoi në dysheme. Prifti u ndeh sa gjatë-gjerë.

— Sa shpejt që ngordhi! — tha partizani dhe doli nga dhoma, e cila i dukej sterrë e zezë, sikur prifti të kishte hedhur mbi të vdekjen e tij.

Jashtë shiu binte pa pushim dhe retë shkonin drejt detit. Partizani i ri ja nguli sytë shokut të tij. Errësira nuk ishte e mjaftueshme. Por partizani i ri nuk mund të duronte që shiu të lagte plagët e shokut, që nuk i besohej se ishte vranë. Gjetej një rrobe të zezë, bëri një si litar dhe zbriti në kopshte. U shtri menjëherë barkas. Lagështia ja ngjiti rrobat pas trupit. U zvarrit ngadalë. Shiu binte rrëmbyeshëm dhe krijonte një perde të dendur. Sa më shumë i afrohej shokut, aq më shumë i shtohej shqetësimi, aq më shumë e ndjente se sa shumë ishte lidhur me jetën e tij ky shok. Partizani i ri zvarritej, apo më mirë afrohej, me centimetra. Ishte kjo një torturë e vërtetë dhe e pabesueshme për natyrën e tij. Dhe as vetë nuk e shpjegonte se nga i vinte kjo forcë që të mposhte karakterin. Gjermanët lëvizën dhe dikush vështroi nga dritarja. Partizani i ri u bë njësh me tokën. Ndjente rrahjen e zemrës dhe shiun mbi trup. Kalluan çaste që atij ju dukën si pritje ankthi. Me kujdes ngriti kokën. Gjermani ishte te dritarja. Shoku i tij dy metra larg. Dhe nga afër dëgjoheshin gjëmime. Ato tani nuk kuptoheshin në qenë gjëmime bombash apo re të ngarkuara me elektricitet. Partizani i ri po e humbte durimin. Shtriu dorën. Mblodhi këmbën

e majtë dhe majën e këpucës e ngjeshi përtokë. Dhe lëvizi pak, shumë pak. Pastaj, i mëshoi përsëri më fort këmbës dhe u gjet ngjitur me shokun. Gjermani te dritarja ndezi një cigare. Kishte një fytyrë me faqe të futura thellë dhe një hundë pak si të shtrembër. Partizani i ri mendoi se e kishte parë diku atë fytyrë. Por shpejt ndërroi mendje.

«Gjermanët janë të gjithë njëlloj».

U ngjesh me shokun. Dhe pa se zemra i rrihte lehtë. Po, rrihte. Apo kishte filluar të rrihte në ato çaste. Partizani nuk mund ta besonte kollaj këtë gjë, sidomos kur shiu binte rrëmbyeshëm dhe ai qe i shqetësuar. Dhe era frynte. Dhe retë shkonin drejt detit duke përmbysur ngarkesën e tyre mbi këtë qytet, ku çdo shtëpi ishte një qendër zjarri dhe ku po afronte diçka e madhe...

Partizani i ri e thirri shokun me emër. Partizanit me tëmtha të thinjur shiu po ja lante gjakun. Mbi ballë i binin flokët e zez. Lëvizi qerpikët. I mbylli. Partizanit të ri i vërsheu gjaku dhe u gatit të çohet. Kur u dëgjua një breshëri dhe ai ra mbi shokun e tij. Pastaj pasoi një heshtje. Ishte një heshtje e tendosur, kur toka pret që qielli të shkarkojë rrufetë. Shpërtheu një gjëmim. Ata të dy, partizani me tëmtha të thinjur dhe partizani i ri, ishin bërë njësh me tokën. Ata dukeshin si një këngë e lashtë, kur forcat e mbinatyrshme gërshetohen aq harmonisht me forcat e natyrshme të njeriut, për të dhënë të përjetshmen. Dhe nata po binte. Dhe shiu po i ngjishte më shumë me tokën e qullur. Dhe shiu do të binte kështu për tërë natën. Dhe dikur partizani me tëmtha të thinjur erdhi në vete. Ai pa shokun e tij dhe e harroi dhembjen. U çua në këmbë. Shkrepëtiu. Litarë të zjarrtë shiu. Baltë e skuqur. Parti-

zani ishte tërë baltë dhe gjak. Dhe në dritën e vetëtimave gjermanët panë figurën e tij kërcënuese. Ndoshta ai u kujtoi ndonjë bestytini të vendit të tyre. Ngrinë të shtangur. Partizani me tëmtha të thijnjur ngriti dorën. Midis gishtërinjve shtrëngohej granada. Ajo dorë dukej sikur urdhërohej nga një legjendë e lashtë. Dhe ai e hodhi. Shpërthimi u mbyt nga shiu dhe gjëmimet. Partizani me tëmtha të thijnjur qëndronte akoma në këmbë. Gjithshka filloi t'i rrotullohej. Shtëpia, toka, shiu. Ai e ndali rrotullimin dhe u ul, hodhi shokun në krah dhe u nës. Toka rrotullohej përsëri, pastaj ndalej, pastaj lëkundej, pastaj bëhej e urtë, e fortë. Ai ecte dhe e dinte se ajo kishte ardhur, ajo, afrimi i diçkaje të madhe.

NËN ÇATINË E RE NË DIMËR

Ata rrinin sipër krevateve të dhomës njëmbëdhjetë dhe shikonin shiun e vrullshëm që përplasej në xham. Rruga e ngushtë ishte e shkretë. Më të rrallë kalonte ndonjë student me vrap. Në konviktin përballë po nxitonte një vajzë me çadër rozë. Ai që rrinte pranë dritares, qeshi. Vajza, nga nxitimi, kaloi mbi një pellg me ujë të turbullt. Pastaj dhe ajo hyri në konvikt. Jashtë dëgjohej vetëm shiu që binte me rrëmbim.

— Ti kur e njohe kaq shpejt sa vendose të mar-tohesh me të? — ju drejtua ai që rrinte pranë dritares, shokut.

Tjetri u kthye në kurriz ndezi një cigare, vësh-troi një copë herë flakën e shkrepse, pastaj e hodhi në dyshemenë plot bishtra. Dhoma mbushej kështu gjithmonë kur ata diskutonin për ndonjë gjë. Dhe më vonë do ta kujtonin atë çrregullim aq intim si një bashkëbisedues, pa praninë e të cilit nuk mund të kuptohej asgjë.

— Ç'shi! — tha dhe u kthye përsëri në kurriz.

Atij i pëlqente të pinte cigare kur jashtë binte shi dhe të mendonte. Era frynte me ndërprerje. Kur

heshtte, dukej sikur mbushej me frymë, si një zhytës para se të kridhet në ujë.

«Mimozat u thanë nga ngricat. Dhe ajo i do shumë mimozat», mendoj.

— Vetëm shiko se mos pendolesh më vonë — tha ai që rrinte pranë dritares.

Tjetri qeshi. Gjakftohtësia e t'j dukej se e nervrikoste shokun. Ai kishte pamjen e një njeriu të vendosur, për të cilin ka marrë fund çdo gjë. Dhe në qoftë se e dëgjonte shokun, e dëgjonte për respekt.

— Dashuria do kohë dhe kushte për ta provuar. Dhe ne kemi nevojë për një dashuri të fortë. Më kupton, të fortë!

Tjetri thithi cigaren. Për të dukej se kishte rëndësi ajo që mendonte vetë dhe jo ajo që fliste shoku.

— Ne kushedi ku do të emërohemi. A është pregatitur për t'i përballuar vështirësitë?

— Ti nuk e njeh, prandaj flet kështu.

— E di. Por edhe ti nuk ke shumë kohë me të.

— Për mua mjaftoi koha e shkurtër që ndenjëm në...

— Ndërsa unë kam idenë sikur ty të vjen keq ta mbarosh fakultetin, pa zënë ndonjë dashnore.

Tjetri u kthye në bark dhe qeshi.

— Ti flet kot, Isa. Dashuria ka gjithmonë nevojë për një vatër kujtimesh. Në jetë mund të ndodhë gjithshka dhe njeriu nuk mund të rrijë indiferent karshi asaj që shkoi. Pastaj, dashuria është një ndjenjë që do me çdo kusht të kthehet atje ku lindi. Dhe do që të gjejë atje diçka. Kthimi në një vatër bosh të trondit.

Isai heshti.

— Më jep një cigare — tha.

Tjetri ja hodhi së bashku me shkrepshen.

— Nuk doja të them këtë — tha Isai.

— S'ka rëndësi — tha tjetri.

— Prapë nuk e di përse më duket i habitshëm vendimi yt. Ndoshta nga që më the, kaq papritur.

— Ndoshta. — Dhe hodhi cigaren, e cila, si lëshoi tym për një copë herë, u fik në dysheme. U hap një derë, e cila u mbyll me zhurmë. Dikush ndiqte shokun. Pastaj çdo gjë ra në mbulesën monotone të shiut që vazhdonte të binte pa ndërprerje.

— Kur u nisëm për në fshatrat e dëmtuara nga tërmeti, ajo m'u afrua e më tha: «Unë nuk kam qenë në Veri dhe nuk e përfytyroj dot si është. I ashpër, me borë, apo jo?» Këto fjalë më lanë përshtypjen se ajo ishte ndonjë vajzë e përkëdhelur që dilte për herë të parë nga shtëpia. Se si vështronte nga dritarja e autobusit. Kishte në sytë e saj një kuriozitet sa naiv, aq dhe të këndshëm për ta soditur. Shpesh më binte me bërryl dhe thërriste me zë të lartë, kur na dilte përpara ndonjë pamje interesante. Unë i përgjegjesha shkurt. Më vinte çudi: ne njiheshim vetëm si studentë të të njëjtit fakultet, kurse atë ditë udhëtonim bashkë. Ajo qe një vajzë e gjallë dhe unë e kam vështirë të hap bisedë, sidomos kur udhëtoj.

Deri në Peshkopi udhëtuam të heshtur. Dhe ajo, si e pa që unë e nxirrja fjalën me zor, e mbylli gojën. Bora binte vazhdimisht. Të nesërmen na çuan në fshatin e dëmtuar. Ajo, që ditët e para, filloi të punonte krahe meje. Ashtu me peliçe dhe me pantallona, gjendej kudo. Natën, kur rrinim pranë zjarrit, ajo gjallëronte bisedën me të qeshurën e saj të çiltër. Shoqërohej shpejt me këdo. Ndërsa unë e ndjeja veten ngushtë, se më dukej sikur me të nuk mund të bëje dot ndonjë bisedë serioze. Që më parë mendoja ndo-

një shaka, e cila s'më dilte kurrë e goditur, megjithëse ajo qeshte.

Pastaj erdhi nata e fundit në fshat. Çatia e fundit. Flokët e fundit të borës. Era të priste. Malet përçark kishin një hije të rëndë. Nga larg dëgjohej zhurma e një traktori, që tërhiqte maqinat me trarë, tulla. Ustallarët punonin dhe ne nxitonim t'ua plotësonim kërkesat. Aty nga mesi i natës vura re se asaj i merreshin këmbët. Shtëpia ishte në të mbaruar e sipër. Kisha dëshirë që ajo të mbahej derisa të zbrisnin ustallarët dhe ne të këndonim nën çatinë e re. Por ajo ishte lodhur shumë dhe këmbët i kishin ngri-rë. Dhe ra në borë mu para meje. E ngrita dhe e shpura pranë zjarrit. Ishim vetëm. Ja hoqa çizmet. Ajo donte të ngrihej, por nuk e lashë.

«I vjen turp të rrijë me një djalë, në një dhomë», mendova në fillim.

— Ngrohu, pastaj dil e puno — i thashë.

— Sa i çuditshëm që je! — tha.

— Përse? — e pyeta i habitur.

— Ti gjithmonë je i ashpër — Dhe zgjati duart nga flaka.

— Kështu e kam natyrën — thashë kot.

Ajo qeshi. Mua vajzat që qeshin shumë, nuk më kanë pëlqyer. Kurse atë natë, kur jashtë binte borë, doja që ajo të qeshte, vetëm të qeshte.

— Ti edhe në fakultet rri serioz.

— Po ty a të pëlqejnë seriozët? — e pyeta dhe sepse e prita me shqetësim përgjegjen.

Ajo u mendua.

— Deri diku.

Mora një shkop dhe trazova prushin. Unë kapa vështrimin e saj dinak që buzëqeshte. Në dhomë hyri një murator i vjetër.

— Ç'pate?

— Asgjë, xha Arif. Vetëm se u lodha pak si shumë sonte. Dhe ngriva. Jam e dobët.

— Na, pi pak konjak.

Ajo mori shishen dhe piu një gllënjë.

— Ngrohu dhe shko e fli — tha ustai dhe doli. Në hapësirën që u krijua kur ai hapi derën, hyri era me borë. E pyeta:

— Të pëlqen bora?

Ajo ngriu sikur hyri papritur në një botë tjetër. Vështronte siluetat e bardha të maleve. Një pemë e vetmuar nxinte në oborr. Shpesh nga dritarja dukeshin vullnetarët që nxitonin. Deri te ne arrinin shpeshherë fjalë të shkëputura. Flaka në vatër herë rritej, herë zvogëlohej.

— Në qytetin tim bie shumë borë. Bora më kujton fëmijninë. Dhe fëmijnia nuk harrohet.

— Ndërsa unë kam parë borë në Tiranë.

— Bora e Tiranës është si një çast fëmijnie, por jo si fëmijnia.

Hodha disa dru. Ata morën flakë me zor ngaqë ishin të lagur. Era kishte pushuar dhe bora binte tani më mengadalë. Ne heshtnim të dy dhe vështrorim duart e zgjatura nga zjarri.

— Nesër do të ikim... — tha.

U dëgjua boria e një «Zisi». Do të niseshim me të.

Ne gjithmonë hipnim mbi trarët e shtëpisë së re dhe shikonim tutje, ku dy drita, si dy krahë gjigantë, hapnin borën e dendur.

— Edhe im atë ka qenë shofer. Mua më duket se vetëm prindërit shofera dinë të përkëdhelin më me dashuri se kushdo.

— Ngaqë janë larg fëmijëve — thashë.

— Nuk e di. Largësia ose i afron, ose i ndan njerëzit.

— Varet nga lidhja që kanë midis tyre.

Ajo vuri buzën në gaz.

— Përse qesh? — e pyeta.

— Kot. Dy njerëz në një fshat të largët, ku bie vazhdimisht borë, bisedojnë për dashurinë si në një lokal rreth gotave me konjak.

— Mua s'më ka pëlqyer ndonjëherë të bisedoj për dashurinë pranë gotave me konjak.

Ajo uli kokën dhe luajti një dru në vatër. Flaka u përhap dhe unë pashë pasqyrimin e saj në sytë e kaltër.

— Ndërsa unë piva sot për herë të parë — tha.

— Çfarë? — pyeta i habitur.

— Konjak — tha.

— Dhe po bisedon për dashurinë.

Ajo u mendua dhe tha:

— Ndoshta do të më pëlqente që dikur, në ndonjë lokal, të bisedonim për kohën që kaluam këtu.

— Dhë të kthenim ndonjë gotë.

— E pse jo? Ti do të thuash, a e mban mend atë ditë kur... Dhe unë do të pres fjalën përgjysmë. Po kur bëme tërë atë rrugë më këmbë dhe ti... O, unë u lodha duke çarë borën. Pastaj erdhi xha Arifi. Më duket se harruam diçka. Hë, po! Sapo mbaruam së mbuluar çatinë, ja nisi borë. Ne hymë në shtëpinë e re, nën çatinë e re. Dhe sa kënaqësi është të rrish nën çatinë që s'apo e ngrite. Ti the se e ndjen veten si në shtëpinë tënde. Dhe unë të thashë... Ndoshta ahëre do ta kem harruar çfarë të kam thënë. Kështu do të ndodhë.

— Që do të harrojmë gjithshka.

— Jo — tha.

— Po çfarë?

Ajo nuk u përgjegj. E mbështollë një melanko-

li, që nuk ishte karakteristike për natyrën e saj të gjallë.

— Asgjë — tha.

Jashtë bora binte e qetë. Fëshfëritja e saj në xham të shtinte në ëndërrime.

— A e mbaruan së mbuluari shtëpinë? — pyeti.

U ngrita dhe dola. Flokët e borës dukeshin si flutura në fenerin e vënë majë trarëve të shtëpisë. Kishte edhe ndonjë orë punë. Nxitova, i vura supin fundit të trarit dhe e ngjitëm lart. Kur po e rregullonim, u hap dera dhe në prak doli ajo. Vështroi rreth e rrotull, përplasi këmbët që t'i ngjishte mirë çizmet dhe u nis prapa shtëpisë ku ndodheshin dërrasat.

Aty nga ora dy e mbaruam shtëpinë. Gjatë kohës që punuam, vetëm një herë i fola:

— Përse dole?

Ajo u mendua dhe tha:

— Kjo është shtëpia e fundit dhe nesër do të ikim.

Unë e ndoqa me sy nën dritën e zbetë të fenerit. Feneri tani dukej si një hënë që fshihet pas reve të rralla».

Ai u kthye nga dritarja. Jashtë shiu binte më mengadalë dhe në qiell filluan të dilnin copëza të kaltëra.

Isai vazhdonte të pinte cigare dhe të vështronte rrugën që po gjallërohej. Studentët vërshonin për në qytet. Rruga gjallërohej gjithmonë pas shiut. Dhe atij i pëlqente të vështronte nga dritarja. Ç'botë e larmishme kjo e këtij qyteti!

Krevati i tjetrit kërciti.

— Ku do të shkosh? — e pyeti Isai pa ja ndarë sytë rrugës që shkëlqente nga rrezet e diellit.

— Them të dal. Do të vish?

— Jo. Do të dal më vonë.

Tjetri u vesh.

— Më jep një cigare para se të ikësh — tha Isai.
Shoku ja hodhi. Isai e ndezi.

— Eja dhe ti në kinema.

Isai u mendua.

— Mirë, — tha — takohemi në kinema.

— Mirë u pafshim!

— Mirë u pafshim!

Dhe Isai dëgjoi si u mbyll dera, thithi cigaren dhe buzëqeshi. Në rrugën e vogël ai pa shokun që gati sa nuk vraponte.

I VËLLAI...

Ne nuk kishim karrige të tepërta në zyrën tonë, prandaj, kur hyri ajo, u hutuam. Vështruam Petron, si më i madhi që ishte, por ai e kishte humbur më keq se unë dhe Faiku. Ajo vuri buzën në gaz dhe uli kokën. Atëhere Faiku tha se në zyrën tonë rralleherë hynin vajza dhe sidomos të bukura, si ishte ajo. Faiku ishte i fejuar, prandaj qe edhe më i shkathtëti. Dhe kushedi sa herë na kishte nxjerrë nga situata. Në të tilla raste ne mburreshim me atë dhe e vinim në mes. Petrua na shpinte në ndonjë rostiçeri dhe na jepte nga një birrë, të cilën e pinim në këmbë. Pastaj ndaheshim, sekush në shtëpinë e vet. Vetëm Petrua o vinte në restorant, o futej në kinema të shikonte ndonjë film. Ai hynte në kinema gjithmonë në orët e para, atëhere kur salla mbushej më shumë me fëmijë. Ne ishim përpjekur ta futnim në shfaqjen e fundit, por ai nuk kishte pranuar. Dhe ne e kuptonim këtë si një mani të vetëmisë së tij. Edhe në kafene ai hynte vetëm sapo mbaronim punën. Ai fliste pak për veten e tij. Në fillim, kur u fejua Faiku, ai erdhi njëherë në bar-lulishten e qytetit tonë dhe në kinemanë verore. Ne e morëm me mend se

këtë ai e bëri për hir të së fejuarës së Faikut. E fejuara e Faikut është një vajzë e gjallë dhe plot humor. Ajo kishte besim se do t'ja prishte rregullin e ngurtë Petros, por u lodh kot. Petrua na përcillte gjithmonë, duke buzëqeshur dhe ne largoheshim të dëshpëruar. Por, meqë ishim të rinj, e harronim shpejt. Kishte ndodhur që, si ishim ndarë, ai të më thërriste mua. Unë shkoja tek ai dhe Petrua më pyeste se a kishim lekë. Unë i thosha se kishim. Atij nuk i mbushej mendja lehtë, prandaj më kërkonte t'ja tregoj. Kuptohet se, kur nuk kisha, s'dija si të veproja. Ai s'kishte nevojë për fjalët e mia, por nxirrte aq sa i ndodheshin dhe m'i futte në xhep. Dhe ikte pa folur. Kur kthehesha, e fejuara e Faikut më pyeste se ç'më kishte dashur Petrua. Unë e gënjeja. Ne vazhdonim bisedën dhe e harronim Petron në shtëpinë e tij... Kështu, kur hyri ajo, ne u hutuam. U ngrit Faiku dhe i lëshoi karrigen e tij. Ajo u ul dhe na i nguli sytë me guxim. Kjo e shtoi akoma më tepër drojtjen tonë, e sidomos të Petros. Ndoshta atë e kishin vështruar kështu prej kohësh kur ai ishte i ri. Tani ai i kishte mbushur të dyzetepestat. Thonë se burrat në këtë moshë janë të guximshëm, por Petrua, siç dukej, bënte përjashtim. Ai filloi të punonte i shqetësuar. Ajo u çudit. Dhe filloi të na pyeste për shkollën që kishim mbaruar dhe për moshën. Sado e çuditshme të duket kjo gjë, por ajo na pyeti për moshën, bile me shumë guxim. Ne ju përgjegjëm dhe mendjen e kishim te Petrua. Ne na erdhi keq kur ajo nuk e pyeti edhe atë. Po ai u ngrit, ashtu si ngrihej përherë, kur ndjehej ngushtë, i heshtur dhe doli, gjoja për të biseduar me një shok për një porosi që nuk ja kishte kryer. Ne e dinim që porositë i kishte merak gjersa i mbaronte dhe nuk linte asnjë

pa bërë. E pamë si u kthye në qoshen e pazarit dhe përsëri na erdhi keq. Ajo sikur u lehtësua nga largimi i Petros dhe zuri të na qërtonte që i mbanim aq keq tryezat. Ne i thamë se, kur punonim, kështu i bënë tryezat por, kur e linim punën, i rregullonim gjithmonë. Ajo qeshte vazhdimisht. Dhe unë me Faikun qeshnim gjithashtu. Dikush trokiti në xhamin e derës. Ishte postieri. Ai i sillte letra Petros nga një nip, që ishte ushtar. Postieri do të zgjatte kokën, sa herë që kalonte para zyrës sonë dhe tërë muhabetin e kishte me Petron. Kur pa që Petrua nuk ishte në vendin e tij, u largua pa folur. Ne e morëm me mend se do të kishte ndonjë letër, por ai nuk na i jepte ne ato. Ai ja jepte në dorë Petros. Vajza na pyeti se ç'kërkonte postieri. Ne i thamë se ai kthehej çdo ditë nga zyra jonë. Vajza pyeti se mos kishte shok Petron. Dhe ne ju përgjgjëm se Petrua ishte njeri i mirë dhe se kishte shumë shokë në qytetin tonë. Ajo u çudët dhe tha se si kishte mundësi që ai si zyrtar të shoqërohej me një postier. Sigurisht ne u prekëm, por nuk i vumë shumë rëndësi kësaj gjëje. Ajo ishte e re dhe dukej s'kishte punuar më parë. Pastaj na pyeti se në e kishim edhe ne shok Petron, sigurisht shtoi, shok jashtë orarit zyrtar. Ne i thamë se po. Ajo mblodhi vetullat sikur të thoshte «interesant». Pastaj heshtëm. Para zyrës kaloi një kamion që ngriti tërë atë pluhur, se po prisheshin disa shtëpi të vjetra. Edhe zyrën tonë do ta prishin së shpejti. Kur e mësoi këtë gjë, ajo u gëzua. Pastaj ajo na pyeti nëse do të vinte edhe Petrua të punonte me ne në zyrën e re. Sigurisht, u habitëm ne. Po ajo përsëri e bëri këtë pyetje. Kot. Mirë, mirë, vetëm mos i bënte në sy Petros. O, ajo nuk ishte aq e lehtë, sa të bënte një budallallëk të tillë. Ne, hiç mos e prishnim gjakun. Jo,

ne nuk do ta prishnim gjakun se, kur ta njihite ajo Petron... Do ta donte shumë. Ajo nuk na u përgjegj se do ta donte apo jo Petron. Ajo na pyeti pas pak nëse kishim ndër mend të punonim tërë jetën në atë zyrë. Ne i thamë se puna na pëlqente dhe se nuk e kishim vrarë mendjen për këtë. Ajo nuk na besoi dhe shtoi se ne ja bënim qejfin meqenëse do të punonte dhe ajo aty. Ne i thamë se s'kishim përse t'ja bënim qejfin. Pastaj ajo na i nguli sytë si në fillim dhe tha se ne do të ishim tre shokë të ngushtë.

Pse tre — i thamë ne. — Pse, ne s'jemi tre. Ne kemi edhe Petron.

— Petron?! Po ai është i moshuar?

— Ti s'e ke njohur, prandaj flet kështu.

— Mirë, mirë.

Drejt nesh po vinte një burrë. Ajo tha se ishte i ati.

— Po iki — tha ajo. — Sot më lejohet si dita e parë që është.

Dhe iku. Ne na dukej sikur ajo nuk kishte qëndruar fare në zyrën tonë. E ndjenim veten të lodhur për të filluar punën.

— Më pihet një aranzhatë, — tha Faiku — do të vish edhe ti?

— S'kemi njeri në zyrë — thashë unë.

— Si të duash — tha prerë Faiku dhe doli.

Unë u ula në karrige. Sa kohë që qëndroi ajo te ne, unë nuk isha ulur. Edhe Faiku. Tani që isha vetëm, po mendoja për punën tonë dhe nuk e gjeja shkakun e habitës së saj, kur tha nëse kishim ndër mend të punonim gjithmonë aty. Deri atëhere nuk ja kishim bërë vetes këtë pyetje. Ne ishim të kënaqur me punën dhe me shoqërinë tonë. «Ajo nuk e njeh punën dhe ne», mendova dhe u bëra gati të shfle-

toja një revistë shkencore. Por nuk më lexohej. Edhe Faiku mund të vonohej, ose mund të mos kthehej fare. Duheshën edhe dy orë sa të mbaronte orari zyrtar. Ndoshta edhe Petrua mund të mos kthehej gjatë kësaj kohe. Mbresa që më la ajo ngadalë filloi të më shqetësonte. Ne u gëzuam kur na thanë se do të vinte edhe një vajzë. Edhe Petrua u gëzua. «Ndoshta është vajzë e mirë», tha ai dhe unë e kuptova pse tha kështu. Ai më ngacmonte përherë mua, mbasi isha i ngathët me vajzat. Kurse ai vetë nuk ishte martuar. Kur u njohëm, ne e pyetëm, por ai na tha të mos ja bënim atë pyetje. Edhe e fejuara e Faikut ja bëri që ditën e parë, por ai nuk u zemërua me të. I tha se mund të martohej. E fejuara e Faikut i tha se ai mund të bënte të lumtur çdo grua, mbasi ishte njeri i mirë dhe se do ta donte shumë. Por Petrua e hodhi bisedën në një temë tjetër. Dhe e fejuara e Faikut është vajzë e zgjuar. Ajo e kuptoi se nuk duhej ta hapte më atë bisedë. Dhe Petrua ka vite që punon në këtë zyrë dhe nuk është mërziur. Ai është i kënaqur nga profesioni. Edhe unë me Faikun jemi të kënaqur. Por ajo përse u habit? Apo vajzat habiten për gjithshka. Unë dua që ajo të mos e fyejë Petron. Ajo s'ka përse ta fyejë Petron. Po ta dojë Petron, atëhere mund ta... Unë isha i sigurt se do ta donte Petron. Dhe kjo siguri më hutoi. Unë lexoja, por mendjen s'e kisha te revista. Që kur fillova punën, nuk kisha dyshuar ndonjëherë se kisha zgjedhur një profesion të keq. Kurse ajo dyshoi që në fillim. Atëhere më mirë të mos vinte fare. Petrua na thoshte se ne kishim zgjedhur një nga profesionet më të bukura. Atëhere e kuptova se duhet të jesh njeri si Petrua që të ndjesh të bukurën. Ai do të punonte me zell kudo. Dhe ne u gëzuam kur hyri ajo, meqenëse në zyrën tonë hyjnë rrallë

vajza e sidomos «të bukura si ajo», si tha Faiku. Dhe Faiku e do shumë të fejuarën. Dhe unë me Petron e duam të fejuarën e Faikut. Ne mburremi me të. Ne u përpoqëm që të vinte edhe ajo në zyrën tonë. Por na thanë se ishte caktuar një tjetër. Dhe ne nuk u dëshpëruam kur na thanë se ishte caktuar një tjetër. Edhe Faiku nuk u dëshpërua. Bile ai tha se kjo ishte më e mira e të mirave. Po, po, kështu tha Faiku. Dhe ai nuk di të gënjejë. Ai gjithmonë flet sinqerisht. Kur i thashë një ditë se ai e tepron me sinqeritetin e tij, u nxeh. Por ne jemi shokë dhe nuk mbajmë inat gjatë. Kjo vjen ngaqë kemi një profesion të mirë. Kurse ajo dyshoi që në fillim. Ne u prekëm që ajo dyshoi. Edhe Faiku u prek. Faiku nuk po vjen akoma. Ai nuk do të kthehet, siç duket, fare sot. Ne e lëmë gjithmonë bashkë punën. Këtë zakon nuk e kemi thyer asnjëherë. Por sot ky zakon do të prishet. Mua më vjen keq që sot do të prishet ky zakon.

Në xham trokiti përsëri postieri. Ai ma bëri me shenjë për Petron. Dhe unë ju përgjegja po me shenjë se nuk ishte kthyer akoma. Ai ma bëri me shenjë nëse do të kthehej. Unë ngrita supet. Ai tundi dorën dhe tha se do të vinte nesër që në mëngjez. Unë nuk ju përgjegja. Ai iku. Ora nuk lëvizte fare. Megjithatë unë u ngrita, mbylla zyrën dhe u nisa për në shtëpi.

Të nesërmen në mëngjez shkuam më herët se çdo ditë në zyrë. Aty po na priste postieri. Ai i tha Petros se e kishte kërkuar dje dhe nuk e kishte gjetur në asnjë lokal. Petrua se çfarë blloi dhe mori letrën. Postieri u largua pa folur. Kur u kujtua Petrua për të, ai ishte larguar. Hapëm zyrën dhe filluam punën. Atë mëngjez ne s'e kishim aspak mendjen te puna. Prësnim të vinte ajo. Por ajo po vonohej. Ne u shqë-

tësuar nga pritja. Unë e vija re Faikun. Ai bënte ç'bënte dhe vështronte orën. Edhe Petrua. Kur u hap MaPo-ja, (ajo hapet në orën nëntë) ne menduam se nuk do të vinte. Dhe pak nga pak u zhytëm në telasht e përditshme, sepse puna jonë, sidomos në verë, ka mjaft telashe. Duhet furnizuar tërë ato pika me zarzavate jo vetëm në qytet, por edhe në fshat. Ne kishim ulur kokën kur Faiku bëri shakanë e parë. Më shumë qeshi Petrua. Pastaj po Faiku e zuri në gojë atë. Ne sikur u topitëm, por pastaj thamë se ajo duhej të ishte vajzë e çiltër.

— Edhe mua ashtu m'u duk — shtoi Petrua.

— Po përse nuk po vjen?

— Ku ta dish? Mos ndërroi mendje?

— Ajo s'ka përse të ndërrojë mendje aq shpejt.

Ajo duhet të vijë patjetër.

— Edhe unë ashtu them. Mua s'do të më pëlqente që ajo të largohej pa filluar.

— Sigurisht që ti ke arësye. Nuk bëj shaka.

— Kush tha se bën shaka?

— E lëmë këtë muhabet.

— E lëmë. Unë duhet të largohem të shikoj magazinën. — Dhe Faiku doli. Dola edhe unë. Petron e lamë në zyrë. Ai po bënte një studim mbi shpërndarjen. Kur u ktheva në zyrë, ishin ndryshuar pozicionet e tryezave. Midis meje e Petros ishte vënë tryeza e saj.

— Nesër fillon rregullisht — tha Petroja.

— Me hajr — tha Faiku.

— Kush i vendosi kështu tryezat — thashë unë.

— Ajo — tha Petrua.

Unë mblodha supet.

— Përse habitesh? — tha Faiku.

— Kot, kot, — thashë unë.

— Vajti vonë — tha Petrua.

Kur kaluam para rostitçerisë, Petrua tha:

— Eja të prishim ç'na kanë mbetur nga pesëmbëdhjetëditëshi. Nesër marrim rrogën.

— Unë s'mundem, — tha Faiku — më presin.

— Pa ty nuk hyjmë ne — i thashë unë.

— E lëmë për nesër, marrim dhe atë.

Por Petrua nguli këmbë. Morëm nga një salçice me birrë. Faiku e piu me një frymë dhe na dha dorën. Edhe ne me Petron, si ecëm një copë rrugë bashkë, u ndamë. Të nesërmen ajo hyri në shoqërinë tonë dhe, me sa dukej, i pëlqyem. Ajo e përsëriti disa herë se ne ishim të mirë.

— Ajo është e zgjuar — thoshte Petrua.

— Ka lezet kur punon me një vajzë si ajo — thoshte Faiku. Unë s'mund ta mburrja, se do më ngacmonin. Në gusht, zakonisht më tepër dalim nëpër fshatra. Edhe ajo në fillim doli me Petron, por më vonë ikte vetë. Na takonte në mëngjez dhe zhdukej. Kur kthehej, ishte tërë shqetësime. Edhe neve na pëlqejnë njerëzit me shqetësime. Petrua thoshte se, po të ishim të qetë, ne nuk do ta donim njëri-tjetrin. Ne nuk e kuptonim mirë këtë gjë. Por Petrua nuk i vinte rëndësi kësaj. Bile ai qeshte. Edhe ajo nuk e kuptonte. Ne i thoshim se prandaj s'ishte martuar gjer tani.

— Do të bënim gabim të pafalshëm sikur të mar-toheshim për t'u rehatuar, sepse dashuria s'është ndjenjë e qetë.

— Ti, Petro, qenke njeri me ndjenja të holla — e ndërpriste ajo. Ai ja bënte me shenjë që të mos e mburrte. Por ajo ngulte këmbë që Petrua të thoshte «po». Dhe ai detyrohej. Unë po turbullohesha për herë e më shumë nga prania e saj. Këtë ja tregova

së fejuarës së Faikut. Ajo më tha se e dashuroja. Unë e kundërshtova, por sepse ndjeja një ngazëllim të çuditshëm, të pandjerë më parë, kur e fejuara e Faikut thoshte se unë e dashuroja. Dhe po më pëlqente të bisedoja për dashurinë. Nuk kisha dashuruar asnjë vajzë. Por e merrja me mend se si duhej të qe. Për këtë më ndihmonin librat dhe filmat, megjithëse s'para u besoja. Kurse tani një film me dashuri e shihja më se dy herë. E fejuara e Faikut më thoshte gjithmonë se ç'prisja. Apo të ma rrëmbenin të tjerët.

— Mirë, s'mund të ma shprehë e para ajo.

E fejuara e Faikut qeshte sepse këtë pyetje e përsëritja shpesh.

— Ndoshta ajo të do më shumë, por është vajzë.

— E çfarë se është vajzë? Sigurisht që, kur bisedonim për këto gjëra, nuk na dëgjonte njeri. Unë do të turpërohesha, po ta merrnin vesh Petrua me Faikun. Dhe unë e ruajta të fshehtë sekretin tim. Ky ishte sekret i parë, që unë e ruaja nga Petrua dhe Faiku. Por ata e dinin. Ata nuk më kanë thënë akoma deri tani, se e dinë që unë e dashuroja atë. Dhe ne tërë verën dhe vjeshtën e kaluam me shqetësimet e punës. Në dimër sikur qetësohemi, megjithëse dalim shpesh me shërbim. Ne menduam se ajo do të druhej të shkonte fshatrave mes shiut apo borës, por edhe këtë radhë u gabuam. Asaj i linte mbresë çdo udhëtim dhe, kur mblidheshim bashkë, na i tregonte. Neve na dukej sikur ajo nuk kishte të njëjtën punë me tonën dhe e dëgjonim me vëmendje. Ajo e tregonte si trimëri udhëtimin mes borës dhe thoshte se lëvizja është gjëja më romantike në botë. Ajo tërë jetën do ta kalonte në lëvizje. Unë tmerrohem, kur mendoj ndonjëherë se mund të kisha marrë një pro-

fesion tjetër. Ajo kujdesej për porin mos shuhej. Kur nuk ishte ajo, porin e ndizte Petrua.

— Sot — tha ajo — Petrua dënohet të qëndrojë në këmbë para trupit gjykues. Vendimi hyn në fuqi menjëherë. Për mosbindje Faiku ngarkohet të zbatojë me rigorozitet pikat përkatëse të ligjit.

Kjo ndodhi një mëngjez, kur kishte rënë borë. Petrua u ngrit. Ashtu si unë dhe Faiku edhe ai ishte i hutuar.

— Petro Morava, — tha ajo — deri kur do të rri- ni beqar?

Ne qeshëm. Edhe Petrua qeshi. Ishte një e qeshur pak e hidhur.

— Ti je vajzë e mirë — tha Petrua.

— Në këtë rast nuk jam vajzë e mirë — tha ajo.

— O, më falni.

— Përgjegjjuni pyetjes.

— Heshtja është aprovim. Dhe ju kenë deponuar se Viti i ri do t'ju gjejë çift. Është shkrimi yt ky — tha ajo dhe nxori një faturë domatesh.

— Po — tha Petrua.

— Atëhere...

— Para se të përgjegjem, më lejoni të bëj edhe unë një pyetje.

— Pyetjen tënde e kemi dëgjuar kushedi sa herë.

— Mirë, presim atëhere Vitin e ri.

Në atë kohë hyri përgjegjësi. Petrua u skuq. Përgjegjësi nuk ishte në humor. Ai i thirri Petros për një ngatërrësë. Ajo u revoltua dhe i tha përgjegjësit se faji nuk ishte i Petros. Përgjegjësi tha se mos ishte i tij. Ajo i tha se ishte i tërë i tij. Përgjegjësi ja ktheu se e dinte të urtë. Atëhere Faiku tha se ajo ishte me të vërtetë e urtë. Përgjegjësi i tha Faikut se nuk i kishte folur atij. S'kishte rëndësi. Si s'kishte rëndësi?

Po ç'do të thoshte kjo? Të katër kundër përgjegjësit.

— S'keni faj ju, jo.

— Po kush — ka?

— Ai. — Atij i vinte keq për Petron, se ishte dhe burrë.

— Ne të gjithë përgjegjemi për punën tonë.

— Mirë, mirë, me ju s'merrem dot vesh. Le të vijë me mua Petrua. — Petrua shkoi. Kur erdhi, ai tha se ishte një keqkuptim. Përgjegjësi na kërkonte të falur.

— Të vijë të na e thotë me gojën e tij — tha ajo.

— Le ta lëmë të qetë, se ka telashe me planin.

— S'na interesojnë telashtet e tij. Të dijë të sillet me njerëzit — tha ajo. Petrua tha se rëndësi kishte që ai e kuptoi gabimin. Dhe tani duhej të fillonim nga puna dhe ta harronim grindjen. Ne ulëm kokën mbi dosjet, kurse ajo qëndroi më gjatë pa punë.

Dhe erdhi një mëngjez dhe tha se nuk mund të shkonte dot me shërbim në një fshat të largët malor për inventar. Ne na dërgonin, sidomos në dimër për inventar, megjithëse nuk e kishim për detyrë. Atëhere u nis Petrua për të. Mua s'do të më bënte përshtypje kjo gjë, sikur mos përsëritej më vonë. Ajo po u shmangej shërbimeve. Ne nuk e kuptonim... As e fejuara e Faikut nuk e kuptonte. Ajo dyshoi se mos kishte rënë në dashuri, por ne ngulëm këmbë se jo. Atëhere ajo tha se s'dinte si ta shpjegonte. Më vonë mësuam se kishte zënë përgjegjësin dhe i kishte thënë se nuk do të nisej më me shërbim. Dhe përgjegjësi, që është burrë i urtë, i kishte dhënë të drejtë. Tërë shërbimet e saj ranë mbi ne. Kur e kishite radhën për të shkuar Faiku, ndërhynte Petrua dhe unë, por ai nuk bindej. Dhe nisej vetë. Dhe ajo

qëndronte sikur të mos kishte ndodhur gjë. Indiferentizmi i saj na i acaronte nervat, sidomos kur urdhëronte për ndonjë vogëlimë Petron. Ai i bindej i heshur. Faiku nxehej më tepër dhe i thoshte me inat ta bënte vetë. Ajo e vështronte Faikun si me përçmim dhe ngrihej tërë dembellëk. Dhe mua më vinte keq. E pyesja të fejuarën e Faikut, por ajo nuk dinte ta shpjegonte. «Ndoshta e keni përkëdhelur më tepër se sa duhej, më thoshte. Ose nuk e keni njohur dhe jeni entuziazmuar kot». Unë heshtja si fajtor.

— Ti ke ndryshuar — i thashë kur mbetëm vetëm në zyrë.

Ajo m'i mbërtheu sytë. Unë i ula.

— Ndërsa unë mendoj se keni ndryshuar ju.

— Ne!?

— Po, përse çuditësh?

— Më fal — i thashë kot.

Ajo nuk m'u përgjegj. Mua s'më zihej gjë me dorë. U ngrita dhe dola. Jashtë frynte një erë e ftoh-të. Po hynte shkurti, muaji më me ngrica në qytetin tonë. Para MaPo-s s'kishte njeri. S'dija ku të shkoja. U ktheva. Vura re se ajo kishte buzën në gaz. Ajo nuk kishte qeshur kurrë në mënyrë kaq ironike. Dukej e kënaqur dhe triumfatore. Unë e kisha shoqe. Dhe kisha dashur ta kisha edhe më shumë se shoqe. Kisha ëndërruar çdo mbrëmje për të. U mata t'ja thosha të tëra këto. U mata t'i thosha se më vinte turp që kisha ëndërruar aq shumë. Por ndërrova mendje, se nuk do të më kuptonte. Pastaj erdhi një djalë. Ai më përshëndeti rëndë. Ajo u ngrit tërë drojtje. Ai i tha të dilnin pak jashtë. Ajo veshi pallton e re. Mbas pesë minutash më tha se nuk do të kthehej në punë. Kur i tregova Faikut për djalin që kishte hyrë

aq rëndë në zyrën tonë, më tha se ai ishte i vëllai.
Unë heshta.

Mua më vjen keq për atë vajzë — tha Faiku.
— Po përse ndryshoi aq shpejt? — thashë unë.
— Ndoshta nga i vëllai — tha Petrua.
— Asaj i pëlqente puna te ne — thashë unë.
— Po, asaj i pëlqente puna te ne — tha Faiku.

Petrua u tërhoq mënjanë dhe fryma e tij mjegulloi xhamin e dritares. Ai e fshiu me pëllëmbë dhe she-njat e gishtërinjve dukeshin sikur kërcënonin dikë.

— Vëllait të saj nuk i pëlqente që ajo të dilte me shërbim — tha Petrua, pa kthyer kokën.

— Ai s'është njeri. Ai, i vëllai — shtova unë.

«I»-ja mori formën e një baromine, e cila na godiste në tru në mënyrë të padurueshme. Ne nuk mund ta shqiptonim më atë.

— Ku punon ai? — tha Faiku.

— Në Tiranë — tha Petrua.

— E çfarë se punon në Tiranë? — thashë unë.

— Mos u nxeh!

— Nuk jam nxehur.

— Mua më vjen keq se e donim shumë — tha

Petrua.

— Ajo nuk vjen më këtu — tha pas pak Faiku.

— Ku e di ti? — u hodha unë.

— Ka gjetur tjetër punë.

— Ajo nuk e ka gjetur vetë, ja ka gjetur ai — u nxeha unë.

— Ç'rëndësi ka kjo?

— Ka, si s'ka. Po ajo si pranoi?

— Kushedi ç'i ka grirë ai — tha Faiku.

— Varet sipas njerëzve — tha Petrua me veten

e tij.

— Ç'ja këput kot edhe ti — tha Faiku më i fyer se unë.

— Po ja që ndodh — tha i qetë Petrua dhe u ul në tryezë.

— Asaj nuk i falet kjo, nuk i falet — thashë unë.

Trokiti postieri. Ai e kuptoi se nuk ishim në formë dhe u largua. Faiku vështroi orën. Kishte shkuar vonë.

— Ikim — tha.

Ne dolëm. Petrua kyçi derën. Ne ngritëm jakat e palltove. Frynte erë e ftohtë. Ecnim pa folur duke menduar për atë. Na dukej si një ëndërr e keqe dhe nuk na bëhej të besonim se ajo nuk do të kthehej më në zyrën tonë.

ATJE KU ZBRESIN UJVARAT

Atje çdo gjë dukej e bardhë dhe e lashtë. Ndosh-ta kjo përshtypje të lind gjithmonë kur ndodhesh mes malesh të zhveshura dhe pranë një lumi me emër të pakapshëm — Cem. Ai kishte një rrjedhje të tillë, të cilën, më lehtë mund ta krahasoje me jetën e njeriut. Këtu e shikoje të shkumëzuar, pak më poshtë të qetë e të kaltër. Dhe kundër rrymës së tij ecnin troftat. Sado që ai ishte një lumë me rrjedhje të çuditshme, zhurma e tij të shoqëronte kudo. Ndërsa malet ngriheshin lart duke e ngush-tuar qiellin. Dhe e ndjeje se mëngjezet dhe muzgjet nuk duhej të ishin larg njëri-tjetrit, si janë në fu-shë, dhe se kur binin, duhej të ishin të bardha. Nga përzierja e tyre me zhurmën e lumit gjithshka të dukej e bardhë dhe e lashtë.

Ne po rrinim në klubin e vogël të Tamarës dhe po prisnim derisa të mblidheshin njerëzit për të filluar punën. Sheshi po mbushej pak nga pak me malësorët që shfaqeshin papritur nga dhiaret e ma-levë. E papritura sikur kishte lindur nga vetë relievi i tokës.

Shoku im kishte rënë në mendime dhe nuk fliste.

Heshtjen tonë e prishte ndonjë kalimtar, që hynte për të blerë dhe zërat, që thërrisnin Lulën, kamerieren e restorantit. Pastaj dëgjoja Cemin, që zbraste duke u përplasur pas shkëmbinjve, nën të cilët qëndronin më shumë troftat. Mua më pëlqente t'i tregoja shokut tim për troftat, që e gjenin gjahun duke u kacafytur me ujëvarat e rrëmbyera.

— E di si kapen me kosh? — i thashë.

— E di.

— Ke kapur ndonjëherë?

— Jo.

Bënte mjaft nxehtë dhe njerëzit u ulën në hijen e një mani të zi.

— Unë po shkoj të shtrihem në maqinë — tha shoku im.

Ai u largua dhe unë mbeta pothuaj vetëm në klub. I kërkova kamerieres një shurup me lëng thane. Derisa të vinte ora e inçizimit, kisha kohë. Më vinte keq që nuk kisha marrë grepat, megjithëse nuk ishte koha për peshkim. Troftat tani duhej të flinin nën shkëmbinjtë e mëdhenj. Ngaqë bënte vapë, mua më dukej se edhe troftat duhej të qëndronin nën hije. Dhe e kuptova se po mërzhitesha.

U mata të shkoja dhe unë të shtrihesha diku, kur nga kthesa e fundit u dëgjua boria e fortë e një maqine. Mendova se ajo po sillte ndonjë të sëmurë. Prisja të kalonte para klubit. Ajo ndaloi mu te dera. Shoferi, një djalë i shkurtër, shpatullgjërë dhe hundështypur, me këmishën gjysmë të nxjerrë jashtë, hyri brenda në klub. I hodhi sytë rreth e rrotull dhe u ul në tryezën time.

— Ti patjetër ke ardhur vetëm për një ditë këtu — më tha.

Unë u çudita nga ky fillim dhe qesha.

— Dhe ti dukesh se je i zgjuar — i thashë.

— Po të mos isha i zgjuar, s'do isha bërë shofer — ma preu dhe porositi dy gota konjak.

I thashë se nuk më pëlqente konjaku, po ai s'ma vari fare. Banakieri i vuri dy gotat mbi banak. Shoferi u ngrit dhe i mori.

E tokëm.

Ai ishte aq i zhdërvjellët, sa në gjendjen ku kisha rënë, zor se do të bëhesha bashkëbisedues i këndshëm. Ja ngula sytë maqinës tërë pluhur nga rruga e gjatë.

— Mos u çudit. Maqina ka targën e Elbasanit, familjen e kam në Burrel, kurse unë po mbush tre vjet që punoj këtu — tha shoferi, sikur të kishte kuptuar habinë time.

E pyeta në kishte fëmijë. Më tha se priste. Dhe pas kësaj mua m'u duk sikur biseda jonë do të shterte. Njerëzit, që prisnin në hije, zunë të hipnin në maqinë, mbi dyshekë që shoferi i kishte ngarkuar për punëtorët e mirëmbajtjes së rrugës. E pyeta nëse dilte për trofta. Ai qeshi dhe më tha se i pëlqente më shumë t'i hante të tiganisura se sa t'i peshkonte.

— Peshq të çuditshëm — shtoi. — Po si u ngjiten ujvarave?

Ju përgjegja sa për të mos heshtur:

— Kështu e ka natyrën, ajo është...

— Ç'naturë, more, i ke parë ujëvarat e Cemit, apo jo? — më ndërpreu ai.

I thashë se nuk i kisha parë.

— Shikoi dhe pastaj folë.

E pyeta në vinte shpesh në shtëpi. Ai m'u përgjegj se kishte raste edhe një herë në muaj. Duhej të mërzhitej larg gruas. Jo gjithmonë. Kur të bëhej baba, do të mërzhitej më shumë. Pastaj më pyeti:

— Po ti del shpesh me shërbim?

— Dal.

— Përse më pyete atëhere nëse mërzhitem larg shtëpisë? — ma pat.

Ai u interesua se ku punoja. I pëlqeu shumë profesioni im. Nuk e di se si mund të ecte biseda, po të mos i pëlqente profesioni im. Ai mund edhe të ngrihej dhe të ikte nga tryeza. Shpesh fërkonte gjoksin lesh-tor dhe vështronte maqinën. Tani mbi dyshekë kishin hipur plot malësorë. Më vonë erdhi edhe një grua. Ajo ja hodhi bohçen një burri, u kap fort pas spondit dhe kërceu sipër. Të tjerët u shtrënguan dhe i lëshuan vend. Shoferi as që e prishte gjakun. Dukej se ishte mësuar të mos e pyesnin kur hipnin në maqinën e tij. Dielli po digjte dhe shkëmbinjtë lëshonin një vapë të padurueshme. Shoferi tregoi me kokë maqinën tonë dhe më tha të qëndronim atë natë aty. Unë i thashë se duhej të ktheheshim patjetër në Shkodër. Dhe si ishte e natyrshme, pas përgjegjes sime, heshtëm. Vapa po shtrëngonte akoma më shumë. Tani atë e lëshonin edhe shkëmbinjtë. Nga zyrat e lokalitetit u dëgjua radioja që transmetonte muzikë simfonike. Pastaj edhe ajo heshti. Mua se si më kaloi nëpër trup ajo melodi e shkurtër dhe e largët.

— Ore, mua më pyete për gruan më parë? — tha shoferi.

Unë e përsërita edhe një herë se duhej të mërzhitem larg saj. Ai qeshi dhe m'u përgjegj si në fillim. Pastaj u mendua.

— Ja, si thua ti, do ta dua unë fëmijën?

Unë qesha.

— Patjetër — thashë.

— Si është njeriu. Sa më shumë rritet, aq më shumë shtohen hallet. E ke vënë re apo jo?

— I ka jeta këto.

— Ama dhe pa halle, kot që të rrosh. Ja, si thua ti?

— Ashtu është.

Unë tani vetëm aprovoja. Shoferi sikur kishte humbur diçka nga ajo shkathtësia e parë dhe ishte bërë më i menduar. Në sytë e tij, bojë kafe të thellë, tani ndoshta kalonin kujtimet. Më kishte rënë mjaft herë rasti të shikoja ndryshime të tilla të papritura dhe kisha vënë re se këto çaste më afronin tepër me ata që bisedoja. Më dukej se kisha pasur të njëjtën jetë me të. Kështu po më ngjiste edhe me shoferin.

Nga poshtë dëgjohej Cemi. Dhe mua më ngjante se ai kishte rrjedhur gjithmonë pranë nesh, ashtu duke u përplasur pas shkëmbinjve, poshtë, të cilëve lëviznin troftat.

Pastaj shoferi do të zgjohej nga kujtimet dhe do të më thoshte të shkonim në shtëpi të hanim drëkë. Shtëpia ishte midis pjergullave dhe çatinë e kishite të pjerrët, që të mos mbante borë. Sa të mbaronim bukën, do më thoshte të hipnim lart në çati të ndërrojmë një dërrasë të kalbur. Kur të hipnim lart, dielli do perëndonte dhe malet do bëheshin më të mëdha dhe më të rënda. Pastaj do të binte muzgu, do të vinte nata dhe nga të gjithë zhurmat e ditës do të mbetej vetëm zhurma e lumit.

-- E di ç'më ndodhi një herë? Sapo isha martuar dhe gruaja më tha ta merrja me vete. Mua edhe më pëlqente, edhe më vinte rëndë. Nejse, e mora. Atëhere s'punoja këtu. Punonim në një rrugë tjetër. Tërë ditën rrija pranë punëtorëve, ndërsa natën kthehesha në qytet. Sikur u zgjata, hë? Epo në maqinë s'do flinim, zu-

më hotel. Pesë ditët e para s'na thanë gjë. Ditën e gjashtë s'donin të na regjistronin. Përse? «Kështu e kemi rregullin», sikur rregullin s'e bëjnë njerëzit. Nejse, më dërguan te përgjegjësi i hoteleve. Ai e kishte marrë vesh punën time dhe më pa me inat. Unë u çudita dhe nuk e kuptova se ç'kishte me mua. Ai zuri të më fliste tërë nerva, sikur ne, shoferët vetëm për të prishur rregullat jemi të zotët. Po ja, si thua ti, a kisha të drejtë të nxehesha, se u nxeha vërtet. Kurse ai u zbut. Po të isha zbutur unë, besoj se ai do të kënaqej.

— E rregullove?

— E rregullova, po tërë atë ditë kam qenë në tym... Kot që nuk rrini sonte me ne — tha shoferi duke vështruar jashtë. — Shkojmë në kantier, aty kemi shtretër, dyshekë, ja, sa të duash, edhe rrimë deri vonë.

Mua nuk më vinte mirë që t'ja prishja, prandaj nuk fola fare. Shoferi thirri banakierin.

— Nuk dua më konjak — i thashë.

— Po çfarë do?

— Ç'do ti?

— Na sill dhe dy gota shurup.

Njerëzit mbi maqinë po pëlcisnin nga vapa.

— Ç'hipën kaq shpejt ata? — thashë dhe bëra me kokë nga udhëtarët.

— As unë s'e di.

— Ndoshta kanë frikë se i lë pa i marrë.

— Jo, jo.

— Këtej e ke mirë se nuk ke as kontroll.

— Edhe të kishte, kot.

— Pse?

— Nuk paguajnë. Vetëm autobusin, kurse në maqinën time jo. Po edhe mua më vjen rëndë t'u

marr. Kur dola për herë të parë në Rrafsh të Hotit, këta qanë nga gëzimi. Ti e pe vetë si janë Leqet e Hotit. E di se u tremba? Jo për vete, jo, po për ata që kisha sipër. Sikur të përmbysesha! Dhe Leqet e Hotit nuk i kishte kaluar asnjë shofer. Kur i zbrita Leqet, qeshë bërë qull në djersë. Disa më zgjatën lekë. E ku e kisha unë mendjen t'u merrja lekë atyre. Ata derdhnin lot gëzimi që u bë kjo rrugë. Ti nuk beson, po unë i kam parë me sytë e mi. Pastaj, e pse të të gënjej ty. Kështu edhe rrugën e dytë. Ata u mësuan dhe nuk më jepnin më lekë. Nganjëherë më vinte inat. Se si më dukej vetja. Ama, kur ja merrja ndonjërit, sikur s'ma mbushnin syrin. Vija dhe i prishja menjëherë. Vrisja mendjen pse ndodhte kështu me mua dhe s'e gjeja dot. Të nesërmen e mbushja përsëri plot maqinën, megjithëse ajo mbushej vetë, ja si tani. Kur zbrisnin, i shikoja në sy. Ata më bënë me dorë dhe largoheshin. Unë i shikoja si budalla. Si është njeriu, ë? Dhe më buçiste koka nga inati. Po, pastaj, kur largoheshin të gjithë, bëhesha pishman që isha nxehur kot. Kujtoja rrugën që duhej të bënë në këmbë dhe vihesha në pozitën e tyre. Ja, si thua ti, njeriu duhet të vihet gjithmonë në pozitën e tjetrit, hë, që ta marrë vesh. Dhe qeshja me veten, qeshja, ore, qeshja. Tani e kam keq kur shkoj në Tiranë ose Elbasan. Sa zbres në fushë, sikur bëhem tjetër njeri. Dua t'u marr lekë pasagjerëve. Çudi, hë? Këtej as më shkon në mendje, andej e kam pisk. Përse vallë? Si thua ti? Apo se andej rrugët janë të vjetra?

Banakieri vuri para nesh gotat me lëng thane. Shoferi e ktheu me një frymë. Unë fillova ta pija pak nga pak. Udhëtarët e humbën durimin dhe zunë ta thërrisnin. Ai nuk e kthente kokën.

— Po pres të vijë magazinieri — tha.
— Mos vonohet?
— Jo, nuk vonohet. E ka pranë shtëpinë. Ke genë në dimër ndonjëherë këtej? Jo? Edhe atëhere është bukur.

— Dimrit e ke vështirë.

Shoferi nuk m'u përgjegj. Ndoshta mendonte dimrin. Gjendja e shoferit më kujtoi troftat dhe rru-
gën e tyre. Troftat i ngjiten rrjedhës së shpejtë, ka-
lojnë nëpër vende të qeta, por gjithmonë e çajnë rru-
gën. Prandaj ato mund të jetojnë vetëm nëpër pë-
rrenjtë malorë.

Në klub hyri shoferi i maqinës sonë. Ai ja shtrën-
goi pak si ftohtë dorën shoferit, i cili u ngrit më këm-
bë. Mua nuk më erdhi mirë.

— Ç'do? — i thashë.

— Të vete pak deri në Selcë?

— Përse?

— Të shikoj në dyqan.

— Rrini sonte — tha shoferi.

— Na rregullon ndonjë keç? — tha shoferi i ma-
qinës sonë.

Tjetri ktheu pak kokën anash dhe u mendua.

— Benzinë ke? — tha.

— Kam.

— Po të mos kishe, të jepja sa të duash. Edhe
po të mos e kesh në rregull maqinën, të rimorkoj
deri në Shkodër.

— Shko — i thashë shoferit tonë.

Ai iku dhe ne nuk folëm për një çast. Dikush i
ra xhamit me dorë. Shoferi ja bëri me shenjë të vin-
te brenda. Ishte magazinieri. Ai kapi karrigen dhe u
bë gati të ulej.

— Mos u ul, — tha shoferi — u vonuam.

— Si të duash.

— Hajde, usta, të paguajmë.

Banakieri thirri që nga banaku sa duhej të paguante shoferi. Unë u mata të paguaja, por ai ma shtrëngoi dorën fort.

— Na ke ardhur mik — tha.

Mua se si më erdhi kur dëgjova fjalën «mik». Sikur ishim afruar më shumë. Po, se ç'ishim bërë, as unë nuk po e gjeja dot fjalën. U përshëndetëm dhe e përcolla me sy maqinën derisa humbi. Pastaj ndoqa pluhurin që ngrinte ajo. Në klub kisha mbetur pothuaj vetëm. Dola. Shoku im po flinte nën hijen e një kumbulle. Unë zbrita poshtë në lumë. Kur u ula buzë tij, pashë disa hije që lëviznin me shpejtësi. Ishin trofta.

TI S'DUHEJ TË QAJE!

Ai e priste gjithmonë babain te lokali i vogël, në të dalë të qytetit. Dimrit hynte për t'u ngrohur dhe për të dëgjuar bisedat e shoferëve, kurse në verë pinte ndonjë aranaxhatë të ftohtë. Ai mbështetej pas murit për të mos e zënë era, që frynte nga malet, dhe malet të shumtën e kohës ishin me borë. Mendonte se në ç'vend duhej të ishte në atë çast babai. Kur shikonte ndonjë maqinë të vjetër me sponde të larta, dilte anës xhadesë dhe pyeste shoferin se mos e kishte takuar të atin rrugës. Dhe zakonisht babain e tij të gjithë shoferët e linin prapa. Atij i vinte keq që i ati e ngiste aq ngadalë maqinën. Por asnjëherë nuk e kishte pyetur përse nuk ja shkelte edhe ai si të gjithë. Sa më shumë që binte errësira, aq më të rralla bëheshin edhe maqinat që kalonin para lokalit të vogël në të dalë të qytetit. Po djali asnjëherë nuk kthehej në shtëpi pa babain. Edhe nëna ishte mësuar t'i priste që të dy. Kishte raste që djali priste deri në mesnatë. Atëhere edhe lokali mbetej bosh, edhe dritat e shtëpive fikeshin, edhe era bëhej më e ftohtë. Banakieri çuditej me durimin e tij dhe i thoshte të shkonte në shtëpi, mbasi, kushedi, babait mund t'i ishte prishur

maçina. Po djali i përgjegjejt se babai do ta rregullonte patjetër maqinën. Ai gjithmonë e rregullonte dhe s'kishte mbetur ndonjëherë në rrugë. Dhe i thoshte «natën e mirë» banakierit që e vështronte me dashuri. Vështrimet e njerëzve po i ngjallnin djalit pak nga pak burrinë. E mburrnin të gjithë dhe i ati qeshte dhe e kapte për dore. Ai e priste gjithmonë babain te lokali, në të dalë të qytetit. Kohët e fundit e njihte nga larg borinë dhe zhurmën e motorit. Sapo i dëgjonte, dilte në xhade, megjithëse ishte i sigurtë se maçina do të ndalonte edhe po të mos dilte ai. Babai frenonte «Skodën» e vjetër dhe të dy shkonin dhe e linin në park. Pastaj ktheheshin në shtëpi ose më këmbë, ose me ndonjë maqinë të rastit, mbasi parku ishte pak larg qytetit. Rrugës babai i tregonte për çdo gjë që i kishte ndodhur. Djali krenohet që babai ja tregonte të gjitha. Ai mendonte se, po të mos e priste, babai do të mërzitej shumë. Dhe ata u mësuan me pritjen e njëri-tjetrit si mësohen njerëzit me gjumin kur vjen nata. Babai ishte i shkurtër, i trashë, dhe me mustaqe të zeza, kurse djali ishte i thatë, me sy të gjallë e të vegjël. Dhe e donin njëri-tjetrin. Djalin të gjithë e shikonin sikur të ishte burrë. Në verë, ai e priste babain te kodra e qytetit. Ai dallonte nga larg dritat e maqinës. I ndiqte me sy si afroheshin dhe zbriste te lokali i vogël, në një kohë me maqinën. Djali mund të bëhej edhe shofer. Por filluan t'i pëlqenin librat. Babai i thoshte të mos dilte më, por djali e njihte mirë tani babain, prandaj dhe nuk linte ditë pa e pritur. Një natë, babai u kthye i shqetësuar në shtëpi. Kur pa djalin që lexonte, tha se ishte bërë merak për të. Dhe kështu ata as vetë nuk e kuptonin se sa shumë ishin lidhur bashkë. Bile edhe pëllumbat i donin njëllonj. Djali i

mbyllte në mbrëmje, kurse babai i lëshonte në mën-
gjez. Ai e linte përherë në gjumë djalin.

Nga lokali i vogël dolën dy shoferë.

— Akoma do të rrish? — tha një shofer.

— Ai s'largohet pa i ardhur i ati — tha shoferi
tjetër.

— Natën e mirë! — tha djali.

— Natën e mirë! — ja kthyen shoferët.

Dhe djali i ndoqi me sy si largoheshin të dy me
jakat e ngritura dhe me cigaret e ndezura, që i linin
në buzë derisa i mbaronin. Qyteti ishte, si zakonisht,
i qetë. Djali i pëlqenin rrugët e qeta dhe shtëpitë
e vogla. Ndoshta ngaqë edhe fëmijnia e tij po kalonte
pranë tyre. Ai tani e ndjente veten të madh. Po vinte
pranvera dhe juga po shkrinte borën e maleve. Era
sillte freskinë e barit. Kjo kohë i kujtonte lepujt. Dhe
djali zuri të mendonte për ta.

Pastaj erdhi babai. Ai hipi në maqinë dhe shku-
an në park. Babai tha të ktheheshin në këmbë, se
koha ishte e mirë dhe rrugës mund të bisedonin. Dja-
li i tha se një nga mësuesit e kishte ngritur dhe pastaj
ishte tallur me të. Djali nuk kishte duruar dhe kish-
te qarë. Babai qëndroi dhe i tha:

Pse qave?

— Ai po tallej me mua.

— Ti s'duhej të qaje.

Babai eci përpara dhe djali mbeti pak prapa.

— Me tërë mend, qave? — tha përsëri babai.

— Po — tha djali.

— Ti s'duhej të qaje — tha babai dhe djali
mbeti përsëri prapa.

Ai mendonte se babai do të nxehej me mësuesin.
Por babai as që po fliste për të. Djali tani po i vinte

turp. Babai ecte përpara dhe pinte cigare. Ai asnjëherë nuk e kishte lënë djalin prapa.

Si dole sot? — tha djali me gjysmë zëri.

Babai nuk e dëgjoi. Djali e pyeti përsëri. Babai nuk foli. Kështu arritën deri te lokali i vogël, në të dalë të qytetit. Babai u mendua një çast, pastaj tha: — Hajde hyjmë! — dhe hapi derën.

Brenda kishte tym. Dikush e përshëndeti babain. Dhe ai përshëndeti me zë të lartë:

— T'u bë burrë djali, Llambi — tha një shofer me mustaqe.

Babai e vështroi djalin dhe s'foli. Djali i kishte humbur sigurinë, që kishte kur ishte pranë të atit. Ai tani nuk dinte ç'të bënte. Pastaj, i vinte çudi që ishin kthyer në lokal. Babai zakonisht pinte rrallë ndonjë gotë. Ata qëndronin në këmbë në mes të lokalit.

— Po na pret mamaja — tha djali.

— Le të presë — tha ashpër babai.

— Do të ulesh me ne, Llambi? — tha shoferi me mustaqe.

Babai mori një karrige dhe u ul.

— Gjej dhe ti një — i tha djali.

Djali nuk pa ndonjë karrige bosh. Babai i tha kamerierit mos kishte ndonjë karrige. Banakieri i tha se për djalin e tij do të gjente patjetër. Djali rrinte i drojtur dhe dëgjonte. Njëherë foli, por babai ja preu se ai ishte ende i vogël të futej në muhabet me ta. Babai për herën e parë po e quante të vogël në sy të të tjerëve.

— Ç'do të pish, Llambi? — tha banakieri.

— Raki.

— Po për djalin?

— Sill ndonjë limonadë.

— S'ka ikur akoma dimri — qeshi banakieri.

— Silli një birrë! — tha shoferi me mustaqe!

Ata filluan të pinin. Babai fliste sikur djali të mos ishte fare në tryezë. Dhe shoferët e tjerë e harruan. Kjo ishte e rëndë për të. Djali filloi t'i vinte inat. Ndoshta po t'i ndodhte kjo gjë më parë, ai edhe mund të qante. Kurse sot djali nuk do t'ja lejonte vetes të qante.

Shoferët e çokën përsëri. Dhe për djalin përsëri nuk u kujtuan. Djali mendoi se mos u tha babai të vepronin kështu. Dhe nga inati u mbështet mirë në shpinën e karriges dhe nuk e preku me dorë gotën e birrës, së cilës po i humbte shkuma ngadalë. Pastaj, njëri nga ata u kujtua. Të gjithë e çokën me djalin. Dhe babai, por pa e parë fare. Djali e ktheu me një frymë. Shoferët qeshën. Njëri ja mbushi përsëri gotën.

— Si të duket? — tha shoferi me mustaqe.

— Qenka e hidhur — tha djali dhe pa si qeshi babai nën buzë.

— Ka gjëra të tjera më të hidhura — tha babai.

Djalit i erdhi inat me veten që foli ashtu.

— S'e paske mësuar të pijë, Llambi — tha një shofer.

— Është akoma i vogël — tha babai.

— Për kë thua i vogël? — pyeti nga banaku banakieri.

— Për këtë — tha babai dhe tregoi me kokë djalin.

— Ai të pret gjithmonë ty. Dhe s'ka frikë fare — tha banakieri.

— Nga kush të ketë frikë? — tha babai.

Banakieri nuk u përgjegj. Ai vazhdoi të rregulloste shishet.

— Kur po kaloja Qafën e Qarrit, m'u kujtua, ndjestë pastë, Miçua!

Sapo dëgjuan emrin e Miços, shoferët heshtën të mërzhitur. Edhe djali e njihte. Miçua qeshte përherë, dhe kur e zuri maqina, qeshte.

— Ama burrë që e! — tha njëri.

— Lëre, ç'e kujton — tha një tjetër dhe ktheu gotën me fund.

— S'e dëgjova një herë të qahej, — tha babai — dhe kishte një tufë me kalamaj.

— Po vdekja vete merr ata— tha shoferi me mustaqe.

— Ç'keni? — tha banakieri.

Shoferët kthyen kokën, por nuk ju përgjegjën.

— Jemi rritur bashkë — tha babai.

— Hajde, ngrije dhe ti! — i tha djalit një shofer.

Djali piu gjysmën e birrës.

— Të duket e hidhur? — tha babai.

— Jo! — tha djali.

— E sa njerëz kanë vdekur dhe janë harruar, po njeriu i mirë nuk harrohet — tha një shofer.

— Miços nuk i trembej syri, prandaj ishte i mirë — tha babai.

— Me tërë mend, kokëshkretë qe. E di, njëherë, kur punonim për panxhar, kishte ngrirë rruga në të përpjetën e Burimit. Edhe me zinxhira dhe nuk e ngjitëm dot. U blokuam keq. Kur vjen Miçua. «E, mo, ç'më rrini si mumje?» tha. Ne ja treguam rrugën. Ai qeshi. T'ëmën, po si nuk pushoi së qeshuri njëherë, bre qerratai!

— Kështu ishte ai — e ndërpre në shoferët.

— O burra, ta kalojmë, — tha — se do na zerë këtu nata.

Ne i thamë se nuk kalohej, kurse ai tha se nuk e zinte gjumi pa gruan pranë. Ne i thamë të prisnim traktorin, kurse ai s'dëgjoji. Një të hipur dhe e kapërceu të përpjetën e Burimit. Pastaj dhe ne.

— Ishte i fortë në timon, qerratai! — tha babai.

Ata heshtën dhe dëgjuan zhurmat që vinin nga jashtë.

— Na erdhi behari — tha shoferi me mustaqe.

— Sot mezi dolëm nga ferma. Kishte betër baltë.

— Na prishi punë ai shiu i djeshëm.

— Qamili mbeti në Qarr! Unë i dhashë batanien dhe e lashë.

— Tani ka dhe ujqër andej.

— S'e gjen gjë dreqin!

— Ore Nreko, si t'u bë gruaja?

— Më mirë.

— Epo shyqyr.

— Pije, o djali i Llambit!

— Është e hidhur! — tha Llambi.

— Jo, baba, ashtu m'u duk në fillim.

— Ikim?

— Ikim.

Ata u ngritën dhe paguan. Mbas tyre doli dhe banakieri. Shoferët u shpërndanë nëpër rrugë të ndryshme. Tani ecnin të dy. Babai përsëri e la prapa djalin. Djali shikonte si e nxirrte tymin babai dhe nuk fliste. Rruga ishte e shkretë. Kalldrëmi ushtonte nga këpucët e tyre. Diku lehu një qen, pastaj mbi një çati u zunë dy mace.

— I mbylle pëllumbat? — tha babai.

— I mbylla — tha djali.

Djali e kuptoi që babai foli kot, ngaqë i rëndohej heshtja. Babai ndaloi në mes të rrugës dhe pëshytyu cigaren, që gati sa nuk i digjte buzën. Edhe dja-

li ndaloi. Qëndronin përballë njëri-tjetri. Babai dukej se ishte nxehur, kurse djalit i vinte turp nga gjendja ku kishte rënë. Atij po i vinte dhe për të qarë nga inati, por përpiquej me të gjitha forcat e tij të mos lëshonte as edhe një pikë lot. Djali ngriti me zor sytë dhe ja nguli të atit. Edhe babai. Dhe të dy nuk i luanin sytë. Era po bëhej më e ftohtë. Babai nuk lëvizte nga vendi. Edhe djali vendosi që të mos lëvizte nga vendi para babait. Pranë u kaloi një fqinj, i cili i përshëndeti. Babai ja ktheu përshëndetjen dhe ndezi një cigare. Fqinji mbeti i habitur, pastaj dhe ai humbi në errësirën e rrugës. Pemët e zhveshura tundnin degët.

— Pse qave? — tha babai.

— Më erdhi inat — tha djali.

— Ti s'duhej të qaje — tha babai.

— S'durova dot — tha djali.

— Këmbës t'i bije, po të mos qaje — tha babai dhe u nis përpara.

Djali e kuptoi se babait i erdhi keq që foli ashtu. Dhe përsëri gati sa nuk u përlot. Babai i hidhte hapat të mëdhenj. Djali duhet të nxitonte herë pas here. Babai qëndroi se e zuri kolla. Djali e kapi për krahu.

— Ç'ke? — tha babai.

Djali uli kokën. Kolla e babait vazhdoi gjatë. Pastaj babai filloi të shante duhanin.

— Duhet ta rrallosh duhanin, baba — tha djali.

Ai e dinte se babai nuk mund ta linte dot duhanin. E kishte mësuar që i vogël.

— Çfarë? — ju kthye babai.

Djali mori frymë thellë dhe u përpoq të dukej sa më serioz.

— Duhet ta rrallosh duhanin — tha.

— E di, e di — tha babai dhe u nis.

— Si dole sot? — pyeti djali.

Kështu e fillonin zakonisht bisedën. Pastaj, babai i tregonte mbi gjithshka që i kishte ndodhur. Këtë pyetje djali e bënte me njëfarë serioziteti. Ai përpigjej të imitonte shoferët, apo burrat e tjerë, kur e bënin këtë pyetje. Dhe babai kënaqej. Djali priste me ankth përgjegjen. Pemët lëshonin hijen e tyre të zhveshur mbi rrugë. Retë lëviznin drejt veriut. Po vinte pranvera. Djali u përpoq të fliste për ardhjen e pranverës, por në fillim donte të dëgjonte përgjegjen e babait. Babai ecte dhe shpatullat e tij të gjera i zinin djalit tërë rrugën që kishte përpara. Babai kishte shpatulla të fuqishme që s'lodheshin kurrë.

— Si dole sot? — tha përsëri djali me një zë më të fortë se më parë.

— Mirë — tha babai pa kthyer kokën.

— Bëre ndonjë gomë?

— Jo!

Djali nuk dinte ç'të thoshte më tej. Babai nuk e linte asnjëherë në një gjendje të tillë.

— Unë mendova se ti do të vije më shpejt son-te — tha djali. Babai u kthye dhe qëndroi përsëri. Cigarja i qe fikur në buzë.

— Më mirë të mos kishe dalë — tha.

— Unë do të të pres gjithmonë — tha djali, duke e vështruar në sy. Atij nuk i vinte më për të qarë. Këtë e ndjente dhe babai.

— Po përse qave kur e dije se do të më prisje?

— Më erdhi inat dhe nuk durova dot.

— Dhe s'të erdhi turp?

Djalit tani po i rëndonte akoma më shumë çasti kur qau. Ai nuk do ta harronte kurrë.

— Nxitojmë, — tha — ti je lodhur dhe mamaja po na pret.

Babai u bind. Ecën pa folur. Pastaj babai i zuri dorën. Djali po e ndjente veten të lehtësuar. Babai nxori paqetën. Djali i tha të mos e ndizte, se kishte pirë shumë dhe natën do ta ngiste kolla. Babai i tha se ai ishte i rritur dhe nuk i kishte lezet të qante. Djali i tha se nuk do të qante më kurrë. Babai ja shtrëngoi dorën aq fort, sa djalit ju duk sikur ai desh të thoshte se ishte i sigurt për këtë. Pastaj, babai i tha se të nesërmen mund të vonohej. Djali po të donte mund edhe të mos e priste. Po djali, si heshti, tha:

— Unë do të të pres gjithmonë.

Djali e dinte se babai do të mërzitej shumë, po të mos e gjente duke e pritur te lokali i vogël, në të dalë të qytetit.

DIELLI I STINAVE

Vetëm kur sheshi i stacionit mbeti bosh, ai u nis drejt qendrës së qytetit. As vetë nuk e dinte se që kur i ishte bërë zakon kjo gjë. Ai do t'i vështronte patjetër vagonat, do të dëgjonte kërcitjen e derës prej hekuri pas vetes dhe pastaj do ta linte trenin. Treni i përngjante me tablotë e tij. Mbi të udhëtonin shumë njerëz ashtu si mbi mendimet e tij, para se të mbarohej tabloja.

Ishte kohë e tillë, kur fundi i verës dhe fillimi i vjeshtës bashkohen në një pikë, ku nuk dallohen dot. Dhe zakonisht kjo kohë i pëlqente. Për të kapur ngjyrën e jetës, ai përpiquej të shkrinte në një të vetme stinat dhe diellin e tyre. Dhe nën këtë diell të hidhte gëzimet dhe shqetësimet e njerëzve. Tërë verën atij ja kishte marrë një kompozim për luftën. Dhe në çastin kur po ndjente kënaqësinë e krijimit, dashuroi papritur. Piktori mendonte se kështu lind dashuria. Kurse vajza kishte kohë që e dashuronte.

Diku ndali një burrë dhe e pyeti se ku ndodhej stacioni i autobusave. Burri i tha se ndodhej pranë stadiumit. Piktori nuk e dinte se ku ndodhej stadiumi, por, meqenëse stadiumet janë në periferi të qy-

teteve, ai eci drejt bulevardit të gjerë. Vështronte me vëmendje gjithshka. Dosjen e shtrëngonte nën sqetull. Nga larg ai pa stadiumin. Në stacion prisnin mjaft njerëz. Vendosi dosjen pranë trungut të një rrapi dhe ndezi një cigare. Kudo ndjehej ajo heshtje, në të cilën zëvendësohen stinët. Dhe midis këtij zëvendësimit hyri zhurma e trenit që po nisej për të mbaruar rrugën e fundit. Ajo zhurmë ja ngacmonte përherë fantazinë, sidomos natën. Piktorit i dukej sikur treni ecte nëpër poret e natës.

Në rrugë kalonin maqina vazhdimisht. Ato zhdukeshin dhe piktori shikonte se si po tretej edhe ajo ditë. Duke ndjekur me sy siluetat e maleve, e kuptoi se atje ku punonte edhe ajo, po binte mugëtira e mbrëmjes. Dhe ajo ju duk e pakapshme, si një nuancë e hollë e muzgjeve. Ai përpiqej të gjente dieclin e stinave por kjo pakapshmëri sikur e largonte nga ngjyra që duhej të kishte ai. Kohët e fundit ai po e provonte shpesh këtë gjë. Pikërisht kjo ndjenjë e ndalonte piktorin të dilte në xhade dhe të nisej me ndonjërin prej maqinave, që shkonin drejt maleve.

Autobusi po vonohej. Ata që prisnin, filluan të mërziteshin. Disa re të përhimta, të ngadalshme, paralajmëronin vjeshtën, kurse plogështia e natyrës përqark, fundin e verës së nxehtë. Dikush ja rrëzoi dosjen dhe përtokë u përhapën disa skica të pambaruara. Ai u ul dhe i mblodhi. Kur u ngrit, pa se ajo që ja kishte rrëzuar dosjen ishte një vajzë e re, me pantallona. Vajza nuk fliste dhe e vështronte e hutuar.

— S'ka gjë — tha piktori.

Pastaj vajzën e thirrën. Nga vrapimi dhe zhurma që bënin shoqet e saj, ai e mori me mend se ato duhej të ishin nga një qytet tjetër.

«Ato s'duhet të jenë kaq të çiltëra në qytetin e tyre», mendoi dhe sepse i përfytyroi duke ecur kokulur, të urta, duke ndrydhur diçka në vetëvete.

«Çdo njeri ka buzëqeshjen e tij, ashtu si çdo shtëpi numrin e saj», mendonte.

Dhe e dashura e tij, të cilën po shkonte ta takonte, kishte buzëqeshjen e saj, një buzëqeshje të imtë, kornizuar nga flokët gështenjë të çelur dhe nga lëkura pak ezmere. Kur përfytyroi lëvizjet e saj, piktorit i ngjau më e vogël dhe sepse edhe më e pasigurt në dashurinë e tyre. Ai e dinte se ajo e dashuronte, por shpesh mendonte se ajo nuk mund ta kuptonte përse e donte atë, piktorin. Dhe kujtonte kohën që kishin kaluar bashkë. Ajo binte mbi mbresat e tij, si bie zhourima e lehtë e valëve në breg, kur lind dielli. Ajo e pyeste për pikturën dhe ai i tregonte se deri ku i kishte ecur kompozimi. Pastaj nuk mbante mend asgjë. Njëherë i pa drejtori i shkollës. Ai u kaloi pranë dhe nuk u foli. Dhe ajo nuk u turbullua aspak. Megjithëse nuk kishin ndryshim të madh moshe, atij ju duk se ajo ishte më afër dashurisë. «Kështu do të ndodhë, mendonte, brezat e ardhshëm do të jenë gjithmonë më pranë dashurisë».

Njerëzit lëvizën dhe u mblodhën rreth tabelës, ku qëndronte autobusi. Piktori hyri i fundit në autobus. Pranë kishte vajzën, e cila i rrëzoi dosjen, dhe shoqet e saj. Ato dëgjonin një djalë, i cili u tregonte diçka për të qeshur.

— Sikur të bjerë shi — tha papritur vajza.

— E ç'flet dhe ti!

— Pse, ty nuk të pëlqen të bjerë shi? Mua më pëlqen shumë.

— Unë s'di ndonjë gjë, që s'të pëlqen ty — tha djali.

«Ata patjetër duhen», mendoj piktori.

Më parë nuk do të mendonte kështu. Kjo e shqetësoi piktorin. Autobusi ecte dhe piktori shikonte si ndërroheshin peisazhet. Retë dukeshin si skica të por-safilluara nga vjeshta.

1
* *

Ai ishte nga një qytet buzë detit. Qyteti qe i qetë dhe i bukur. Dhe ai e donte shumë detin. Po të mos ishte deti, ai mund të mos qe bërë piktor. Sa herë që hapte dritaren, shikonte kaltërsinë e ujit të pafund dhe gjelbërimin e ullishtave. Kur dashuroi, deti dhe ullishtat morën për të një kuptim tjetër. Ai ecte rrugëve të qytetit dhe përpiquej të hidhte në pëlhurë ngjyrën e bashkimit të stinave dhe diellin e tyre.

Dhe një ditë e kapi drejtori. Ai e pyeti se ç'do punonte. Piktori i tha se po punonte një kompozim për luftën. Drejtori i tha se kishte bërë shumë mirë që kishte zgjedhur një temë të tillë. Pastaj e pyeti se a e njihnte vajzën e nënkryetarit të komitetit. Piktorit nuk i erdhi mirë. Ai e dashuronte atë. Dhe ajo e dashuronte. Drejtori e pyeti përsëri. Piktori i tha se e njihnte. Drejtori zuri t'i fliste për punën e lodhshme dhe delikate të nënkryetarit. Ai nuk duhej të shqetësohej. Piktori i tha se edhe e bija e nënkryetarit ishte vajzë dhe se patjetër edhe ajo do të dashuronte.

— Sigurisht, sigurisht, por ajo duhet të ndih-mohet.

— Përse?

— Po ja, të gjithë kemi qenë të rinj, dhe kemi bë-rë, si të thuash dashuri.

— Ajo nuk është e vogël.

— Nuk është e lehtë të dashurosh. Unë kam dashuruar vetë. Vajza e nënkryetarit vërtet është e zgjuar, shumë e zgjuar, por është e vogël. — Atij kështu i dukej. Pastaj ai kishte dhe vetë fëmijë. Por nënkryetari nuk duhej të shqetësohej. Ai kishte shumë punë. Këtë e dinin të gjithë. Dhe piktori me siguri e dinte. Atë nënkryetari e kishte vajzë të vetme. A e kishte vrarë mendjen se si e ëndërronte ai burrin e vajzës së tij. — S'ka gjë, dhe ti je i ri.

Asnjëri nuk e dinte se si e ëndërronte nënkryetari dhëndrrin e tij. Pikërisht për këtë arsye ajo nuk duhej të dashuronte tani. Po ç'të bënte? Ç'të bënte? Mund të këshillohej me një më të madh. Me kë? Me kë?! Po ja edhe ai ishte gati ta ndihmonte bile edhe të bisedonte me nënkryetarin. Nënkryetari ka shumë punë dhe punë delikate, patjetër duhej ndihmuar. Ndërhyrja mund ta shqetësonte më tepër. Jo, aspak, ajo ishte e domosdoshme në këtë rast. Kushedi si e ka ëndërruar ai burrin e vajzës së tij të vetme. Sigurisht që vajza ka menduar për këtë. Po, po. E di, ajo është më e zgjuar se sa mendojmë ne. Por mosha e saj është kritike. Një gabim i tanishëm mund të ketë pasoja për më vonë. Ai e simpatizonte nënkryetarin, prandaj edhe interesohet në e njëjtte apo jo të bijën e tij. Edhe piktori e simpatizonte. Sigurisht, atë e simpatizonte gjithë qyteti. Po, piktori para se të bëhej i njohur, mos kishte punuar zbukurues vitrinash? Po. Ai qe një keqkuptim. Veçse njerëzit nuk e vrasin shumë mendjen, kurse ai përpiqej të gjente se si e ëndërronte nënkryetari burrin e vajzës së tij të vetme.

Ata ju shmangën rrugës së detit dhe hynë në qytet.

Drejtori e pyeti se sa vajti ora. Piktori i tha «tre».

— Tre?! Interessant si kalon koha. Njerëzit tani pushojnë. Nënkryetari do punojë kushedi se deri kur. Dhe vapa s'durohet. — Ata nuk folën dhe filluan të ndiqnin hijet e drurëve.

Drejtori e pyeti se a kishte marrë leje krijuese. Piktori i tha se nuk kishte marrë.

— Gabim! Unë mund të të jap me inisiativën time një muaj. Apo ke qejf të pushosh?

— Tani për tani nuk kam si të pushoj. Më ka tërhequr shumë tabloja.

Drejtori tha se, sikur të kishte talent, do të kompozonte edhe ai tablo për luftën. Po ja si i dukej atij, çdo njeri është i prerë për diçka. Ai ishte i prerë për të drejtuar. Kur i ishin larguar detit, piktori e pyeti se a i pëlqente ai drejtorit. Si nuk i pëlqente! Sidomos në verë, ta ka ënda të shtrihesh në rërë.

— Mua më pëlqen edhe në dimër.

Drejtori i tha:

— Në dimër nuk kaloj buzë detit. Atëhere njerëzit nuk kanë mundësi të shtrihen në rërë si tani. Sa nxehtë!

— Unë e kam rrugën këtej. Ecim dhe pak.

— Po më presin.

— Mirë.

— Ne do të takohemi përsëri.

Ndërsa piktori s'donte të takohet përsëri me të. Por ai i afrohej, e pyeste për tablonë dhe gjithmonë i buzëqeshte. Piktori e ndjente se ai kishte frikë prej tij. «Kushedi, nesër mund të bëhet dhëndërr i nënkryetarit», i dukej piktorit sikur zbrëthente mendimet e drejtorit. Piktori, pa e kuptuar as vetë, sikur po dyshonte. Kur dielli po perëndonte dhe valët e kishin zbutur dialogun e tyre me brigjet, ai u takua me shokët. Ata shëtisnin gjithmonë buzë detit

dhe bisedonin gjithmonë në fillim për fëmijninë. Ai u tregoi për drejtorin. Ata i thanë mos shqetësohej kot. Pastaj u nda. Po e priste ajo. Qyteti po gjallërohej duke shkundur nga supet zagushinë e ditës.

Të nesërmen i thanë se dikush bisedoi me nënkryetarin për dashurinë e tyre. Pastaj vajza u nis për në hekurudhën e re. Një javë rresht piktori punoi për figura anësore të kompozimit.

*
* *
*

— Ju mos jeni piktor? — e pyeti njëra nga vajzat.

— Po.

— Si e keni emrin?

— Ti pyet më shumë se sa duhet — tha njëri nga djemtë.

— Jo, — tha piktori — ti nxehesh kot.

— Kështu është ky.

— Unë kam qenë kur ju mbrojtët diplomën — tha djali.

— Sa vjet keni që keni mbaruar?

— Katër.

— Atëhere ti ke qenë i vogël — i tha vajza — dhe unë s'të njihja.

— As unë — tha djali.

— Sa e çuditshme qenka jeta!

Piktori nuk dinte si të sillej. Bota e atyre që flisnin i dukej e largët. Shkathtësia dhe sinqeriteti i tyre ja shtonte akoma më tepër drojtjen.

— Në ç'sektor do të shkoni?

— Në...

— Më mirë ejani te ne. Tani edhe njihemi.

Piktori nuk u përgjegj. Mbi drurët e pemëve rën-

donte pluhuri. Dielli u fsheh dhe kudo po binin hijet e mbrëmjes. Sfondi bëhej gjithnjë e më shumë malor.

— Po i afrohem sektorit tonë, — tha vajza — do vish me ne?

— Jo, — tha piktori — u kam dhënë fjalën sho-këve dhe ata më presin.

— Mirë, si të duash.

Autobusi qëndroi. Ata dolën plot zhurmë.

— Në stacionin tjetër zbrit — i tha djali. — Mirë u pafshim.

— Të falemnderit! Mirë u pafshim!

Autobusi ecte mengadalë. Nga traseja, që shkonte paralel me xhadenë, kishin rënë gurë dhe dhera. Pik-tori dëgjonte bisedat e ndryshme, të cilat në një mënyrë apo në një tjetër do të lidheshin me he-kurudhën e re. Sapo zbriti në stacion, ai dëgjoi zhur-mën e lumit. Uji vinte i turbullt.

«Atje ku buroka ka ardhur vjeshta», mendoi pik-tori. Dhe atij ju kujtuan ngjyrat e vjeshtës dhe nuk po e përcaktonte dot se cilën prej tyre duhej të zgjidhte për të krijuar ngjyrën e përbashkët të katër stinëve dhe të diellit.

«Jeta e njeriut rrjedh nën këtë diell, duke ka-luar brenda një dite të gjitha stinat. Dhe ngjyra e diellit të stinëve, duhet të jetë e atillë që të krijojë menjëherë idenë e jetës së njeriut».

Piktori zuri të zbriste poshtë për në sektor. Atij i pëlqente që ta takonte menjëherë. Mbi kapanonet dhe sheshet ngrihej gjallëria e kthimit nga traseja. Dhe papritur si copëzë e asaj gjallërie u shkëput emri i tij.

Ajo po vraponte. Piktori buzëqeshi instiktivisht. Ajo i dha dorën. Mbas kësaj do ta pyeste për tablonë.

— Dje erdhi babai — tha vajza.

Piktori s'foli.

Ai më pyeti për tablonë tënde. Unë i thashë se ti patjetër që do ta realizoje. Pastaj babai më tha se ti je djalë i mirë dhe me talent.

Piktori qeshi.

— Por tema është e vështirë, ama.

— E di, por ajo tablo do të ndriçojë të gjitha ato që do të vijnë më pas.

— Pse, ajo do të jetë më e mira për ty?

— Jo. Por ajo, si të thuash, ka diellin e saj, ashtu si çdo stinë. Kur t'i mbledhësh të gjitha, do të formojnë diellin e përbashkët të jetës.

— Sot qenke në formë për të filozofuar.

Piktori e vështroi i hutuar.

— Ke menduar ndopak për mua gjatë kësaj kohe?

— Po çfarë të tha tjetër babai?

— Asgjë.

— Asgjë?!

— Pse, ç'mund të më thosh tjetër?

— As unë nuk e di — tha piktori dhe qeshi.

MBI URË

Bora filloi të shtohet edhe mbi urën që lidhte qytetin e vogël me fshatrat përçark. Kur errësira zhduku shpejt e shpejt objektet, ata e kuptuan se në dimër aty nuk binte fare muzgu. Dhe lëviznin më shumë për të mos qëndruar së bashku, se sa për t'u ngrohur. Midis tyre kishte rënë heshtja. Serveti tashmë e dinte se Haliti e urrente. Këtë gjë e dinin dhe fshatarët. Ai e ndjente veten të fyer dhe, duke pritur maqinën, çdo zhurmë e shqetësonte. Ndërsa Haliti lëvizte i heshtur dhe duke thithur gjithmonë cigare. Ai pinte shumë cigare dhe e shoqja e shante natën.

Nga veriu frynte erë e ftohtë. Haliti ngriti jakën e palltos dhe vështroi rrugën e gjatë, të heshtur, me plepat e zhveshur anash, dhe shkoi e hyri në një barrakë të braktisur buzë urës. Serveti nuk donte ta ndiqte pas, por largimi mospërfillës i tjetrit, ja ngacmoi akoma më shumë nervat vetmisë së tij. Ai e dinte se Haliti e urrente dhe, kur hyri në barrakë, ai ndjeu se ajo më tepër i largonte se sa i afronte. Asnjëri nuk foli. Dëgjonin erën dhe lumin. Zhurma e borës, e lehtë, e shkujdesur hyri mes tyre, si hyn ganjëherë fëmijnia në kujtime. Qenë rritur duke

dëgjuar këtë zhurmë. Dhe natën kur flinin e ndjenin nëpër gjumë dhe e dinin se ajo po thinjte rrugët e tyre, çatitë e vjetra e pemët e zhveshura.

Ervësira kishte rënë papritur sikur të dilte nga gjiri i maleve. Edhe në atë fshat të largët, ku ata kishin vajtur për të ndihmuar spitalin, tani kishte rënë nata e bardhë. Atje bëheshin shumë mollët dhe dimri fillonte që në fund të shtatorit.

— Unë e dija që s'do ta zinin dot autobusin — tha Serveti. Ky kishte qenë shqetësimi i tij i vetëm për dy javët e fundit. Nga të çarat e barrakës futej bora. Serveti ktheu kokën dhe nuk dalloj gjë tjetër, përveç cigares së ndezur të Halitit. Dhe përsëri ju kujtuan fshatarët. Ata e dinin se Haliti e urrente. Por, kur mendoi se kjo nuk do të përsëritej më, lehtësohej. Fyerja kishte mbetur larg. Dhe çdo zhurmë, i dukej si zhurmë maqine. Por mbi urë bora vazhdonte të shtohet përherë e më tepër. Dhe përherë e më tepër po e shqetësonte mendimi se nuk do të gjenin maqinë. Qyteti ishte i vogël dhe hoteli me siguri që do të që i ftohtë dhe nuk do të kishte dhoma teke.

Haliti shkeli cigaren me këmbë. Heshtja e tendosur e barrakës ja ngushtonte mendimet. Doli. Serveti s'foli. Bora binte dhe ajo do të binte kështu për gjithë natën. Ai ishte i sigurt për këtë. Dhe sepse e kapi një kënaqësi e habitshme si ajo e së shoqes, e cila ishte nga një qytet ku nuk binte borë. Qeshi. E shoqja gëzohej si fëmijë kur binte borë. Ky ishte një gëzim i çiltër që padashur e kapte dhe Halitin. Dhe të dy ktheheshin në fëmijë. Bora sikur hidhte mbi marrëdhënjet e tyre diçka të re. Dhe kjo përsëritej gjithmonë. Dhe ai gjithmonë e dashuronte të shoqen.

U kthye përsëri në barrakë. Serveti nuk kishte lëvizur nga vendi.

— Duket gjë? — pyeti.

— Jo,

— Në këtë kohë shoferët i gjen nëpër kafene — tha Serveti.

— Nëna ime mezi pret të kthehet babai nga puna, kur bën kohë e keqe — tha Haliti.

I ati i tij qe shofer. Serveti mendoi se Haliti mund të ishte prekur. Nga larg u shkëput një fragment muzike. Pastaj dhe ajo humbi.

Errësira zhdukuri dhe urën.

— Ka rrezik të mos e dëgjojmë maqinën nga zhurma e lumit — tha Serveti.

— Do t'i dallojmë dritat — tha Haliti.

Për të arritur deri këtu, kishin udhëtuar tërë ditën. Por nuk kishin folur për atë që i bënte tani të qëndronin larg njëri-tjetrit. Ata e dinin se midis tyre, si një llohë e ftohtë, e ngrirë, binte vazhdimisht shqetësimi, që akoma ishin pranë. Haliti thithi thellë cigaren dhe u kthye nga Serveti. Maja e ndezur e cigares ja bëri sytë më të mëdhenj.

— Ti nuk e dashuron Silvin? — tha ai.

Serveti mbeti i habitur për një çast, mbasi nuk e priste këtë.

— Ndoshta, ti mendon kështu ngaqë je i martuar — tha.

— Ç'do të thuash me këtë? — pyeti Haliti.

— Asgjë — tha Serveti.

— Mua më pëlqejnë njerëzit që dashurojnë, por ti nuk e do Silvin — tha përsëri Haliti.

Tjetri nuk u përgjegj. Ai solli ndër mend Silvin. Ajo e kishte pritur dje. Dhe Halitin e kishte pritur e shoqja. Servetit i dukeshin të ndryshme kë-

to dy pritje. Pritja e Silvit kishte diçka të pakapshme, kurse pritja e së shoqes së Halilit qe zhveshur nga kjo poezi.

— Megjithatë unë e dua Silvin — tha mbas një kohe të gjatë ai, si të vazhdonte një mendim.

— Ti u mërzite që në fillim në... — tha Haliti.

— Po, — tha Serveti — pse të ta fsheh.

— Dhe ti i fyeve fshatarët.

Ata s'fyhen aq lehtë.

* * *

Atë natë ata erdhën dhe hynë plot zhurmë në dhomën e tyre.

Me vete kishin sjellë edhe raki. U rregulluan shpejt rreth vatrës dhe filluan menjëherë një bisedë plot humor. Jashtë frynte erë dhe dikush tha se bora do të niste sapo të pushonte era. Por të gjithë e harruan erën dhe zunë të këndonin. Servetit ju duk sikur Haliti u kthye në fshatar. Ai këndonte dhe fytyrën ja mbuloi një hije e lehtë, që e bënte më të ri. Ndoshta ishte kënga ajo që vepronte kaq shumë në shpirtin e tij. Pastaj njëri nga ata tha pse s'pinte Serveti. Serveti tha se ishte lodhur dhe do t'i pëlqente më shumë të flinte. Fshatarët e prenë ngadalë këngën. Kënga u zgjat si një sustë sa humbi elasticitetin e saj. Fshatarët u ngritën të iknin. Dhe ikën. Era po dobësohej dhe së shpejti mbi çatitë dhe arat do të binin flokët e parë të borës. Haliti u çudit me heshtjen e qetë, me të cilën u larguan fshatarët. Dhoma i ngjau me një shpellë të errët, që të shtyp me boshllëkun e saj. Ktheu kokën nga Serveti. Ai vërshëllente diçka që s'qe as këngë, as melodi dhe hapi

dritaren. Fshati flinte. Çatitë me pllaka guri prisnin borën. Atij ju kujtua Silvi. Kur u kthye, Haliti s'që në dhomë. Qe tymi i duhanit dhe një shishe e harruar me raki buzë vatrës. U vërtit nëpër dhomë dhe u afrua përsëri te dritarja. Mbylli kanatet dhe ra të flinte.

*
* *

Mbi barrakë bora bënte po atë zhurmë monotone dhe të përjetshme.

— Unë e dua Silvin dhe nuk më pëlqen që të ndërhyjnë në kohën që mund ta kaloj me të, vetëm me të — theksoi Serveti.

Haliti s'foli.

— Në qoftë se ty të është mërziur... — ai u mendua për një çast, pastaj vazhdoi — shtëpia, unë duhej të nisesha që dje dhe të mos qëndroja në atë dasmë.

Haliti e dëgjonte gjakftohtë. Ai, bile, çuditej se si mund të qëndronte aq gjakftohtë.

— Ajo që një dasmë e thjeshtë — tha.

— Varet se kë kupton ti të thjeshtë. Mua m'u duk e rëndomtë.

Dhe ajo diçka e bukur që kanë dasmat, ajo diçka se aty po lidhen dy jetë, sikur humbte në zhurmën e këngëve dhe valleve.

— Ata u gëzuan shumë që ne nuk ikëm — tha Haliti.

— Po, sepse sipas tyre ne ja shtonim rëndësinë dasmës. Ti e di mirë se ky është një koncept i vjetër, ashtu siç janë edhe dasmat.

— Ata vetëm sa u gëzuan kur ne hymë në shtëpi.

Çdo njeri gëzohet kur dikush merr pjesë në lumturinë e tij.

— Kurse unë u mërzita — tha Serveti.

— Ti u mërzite që në fillim — tha Haliti.

— Sikur të mos kishim vajtur në atë dasmë, tani do të ishim rehat dhe nuk do të rrinim duke pritur maqinën në këtë barrakë shkatarrage — tha Serveti.

Haliti e dinte se në shtëpi do të arrinte vonë. Ai do të trokiste në portën e vjetër me hekurin në formën e dorës. Goditjet do të hynin në dhomën e gjumit së bashku me zhurmën e shtuar dhe të lehtë të borës. Pastaj do të ndizej drita dhe do të dëgjohehin hapat e nxituar të së shoqes. Ajo do t'ja çelte derën dhe ai do të hynte në kuzhinë pa e shkundur borën. Ai ishte i sigurt se ajo nuk do ta qërtonte siç bënte zakonisht në ato raste kur ai nuk e shkundte borën jashtë, në oborr. Dhe në fillim nuk do të flisnin. Ata nuk flisnin kur takoheshin pas një ndarjeje të gjatë. Ajo vërtitej për të përgatitur diçka dhe ai kënaqej duke e vështruar. Kur ajo lodhej, ai e tërhiqte pas vetes. Ajo mbështette kokën në gjoksin e tij. Kështu harroheshin për një çast. Ajo kujtohej për diçka dhe ai i thoshte budallallëqe.

Papritur ata panë të hynte në barrakë një fshatar. Ai mbante erë duhan të grirë.

— Kur bën kohë e keqe dhe kur s'kam se me çfarë ta ndez duhanin, unë hyj këtu — tha fshatari pasi i përshëndeti.

Haliti nxori shkrepsen dhe paqetën. E ndezën.

— Për ku kështu? — tha Haliti.

— Për në...

— Sa mban që këtu?

— Tani që është kohë e keqe, mban edhe dy orë e gjysmë.

— Jashtë po bie shumë borë — tha Haliti.

— E ka kohën — tha fshatari.

— Në këto anë tani zbresin edhe ujçër — tha Haliti.

— S'i gjen gjë këta — tha Serveti që deri atëhere kishte dëgjuar.

— Po ty nga të kemi? — tha fshatari. Serveti nuk u përgjegj. Haliti e ndërroi bisedën. Fshatari po u tregonte se si një herë deri në shtëpitë e fshatit kishin zbritur sorkadhe. Dhe, pasi fiku cigaren tha, si të shkonte në shtëpi, e cila të ndodhej aty pranë:

— Unë po iki, se m'u bë vonë.

— Udhë e mbarë! — tha Haliti.

— Udhë e mbarë dhe të fala! — tha fshatari.

Serveti vështroi orën dhe humbi çdo shpresë për të gjetur maqinë. Tani kishte rrezik të blokohej rruga.

— Kur ti u njohe me Silvin, unë u gëzova shumë. Ajo është e thjeshtë dhe e dashur — tha Haliti.

— E di — tha ftohtë Serveti.

— Dhe unë dua që ajo të jetë e lumtur — tha Haliti me inat.

— Ajo është.

— Ky nuk është kusht që ajo do të jetë.

— Ç'do të thuash me këtë?

— Asgjë.

— Atëhere ç'kërkon nga unë?

— Asgjë, Servet...

— Unë nuk duhej të vija këtej. Këtë e kuptova që sapa u ndava nga Silvi — tha Serveti.

— Ti nuk e dashuron Silvin — tha Haliti.

— Halit, a nuk e ke vënë re se, kur flet për dashurinë, ti fyen të tjerët? — tha Serveti.

— Ndoshta — tha Haliti.

Ai e kuptoi se po nxehej. Ai e donte Silvin. Ajo qe gjithmonë e qeshur. Dhe ai e dinte se Silvin do ta shtypte prania e Servetit po kështu si atë tani.

Nga të çarat e barrakës bashkë me borën hynë dhe dritat e dobëta të një maqine. Tek ura dolën të dy bashkë. Maqina qëndroi pranë këmbëve të tyre.

— Ej, Halit, ç'kërkon këtej? — nxori kryet shoferi.

— Me shërbim — tha Haliti.

— Xha Musanë, mirë e ke? — tha shoferi.

Xha Musai ishte i ati. Ai kishte kohë që punonte shofer me një «Zis» të vjetër.

— Duan ta nxjerrin në pension — tha Haliti.

— Mjaft punoi — tha shoferi.

Serveti i doli maqinës përpara dhe hapi derën. Në kabinë ishte dhe një pasagjer tjetër. Kabina merrte vetëm dy pasagjerë. Ai u ul dhe sepse ndjeu diçka të afërt me frikën. Shoferi bisedonte me Halitin. Pasagjeri tjetër nuk fliste.

— Epo do vish? — tha shoferi.

Serveti pa shoferin dhe Halitin që preu me trupin e tij kolonat e dritave të maqinës.

— Po ty kush të tha të hipësh? — u nxeh shoferi.

Serveti nuk dinte si të përgjegjej. Me duart e tij ai shtrëngoi kopsat e pardesysë.

— Është me mua — tha Haliti.

Shoferi tha me të qeshur:

— E tremba kot të shkretin.

Haliti i tha:

— Të hipi lart?

— Në këtë kohë! Apo ke ndër mend të bëhesh kallkan.

— Mos të thonë gjë?

— Jo, — tha shoferi — ngjishuni ca.

— U ngushtuam — i tha Haliti pasagjerit.

— S'ka gjë, — tha pasagjeri — kohë e keqe.

Maqina u nis. Në dritat e saj dukej si binte vazhdimisht bora.

TINGUJ DHE TROKITJE

Qyteti qe ndërtuar në mal dhe Neri e kishte parë dikur, që nga fusha, të zhytur në mjegull. Mjegulla kishte qenë e dendur dhe qëndronte mbi çatitë e gurta si një tendë fantastike. Dhe ai pati përshtypjen sikur edhe qyteti ishte ngritur mbi atë bazament të lëvizshëm. Kjo ju forcua akoma më shumë kur kish-te dalluar kështjellën e lashtë, e cila përngjante me një kalë, që megjithëse i janë këputur këmbët nga rendja e gjatë dhe e lodhshme, kokën e mban përpjetë. I ati punonte furnitor dhe e merrte shpesh me vete. Por atëhere ishin vonuar dhe duhej të ktheheshin shpejt në shtëpi. Më vonë Nerit nuk i ra rasti të shkonte andej.

Kur po i afroheshin qytetit nga fusha, ai priste të dallonte mjegullën, por, përkundrazi, ndjeu aromat e pranverës. Dhe e mori me mend se në atë qytet pranvera vinte më shpejt se kudo. Dhe nga ai kujtim i largët gjeti vetëm kështjellën e lashtë, si një kalë, të cilit i janë këputur këmbët e para. Mjegulla kishte mbetur në një kënd të fëmijnisë së bashku me topat prej lecke, lodrat, grindjet.

Ai zuri hotel dhe doli të shëtiste rrugëve të bar-

dha. Gurët e rrugëve dhe pllakat e çative të shtëpive ishin aq të bardha, sa, kur i pa nga ballkoni i hotelit, ju dukën të mbuluara me borë. Njerëzit nxitonin dhe Neri shikonte se si muzgu mbulonte gjithshka. Qe një mbrëmje e tillë prak pranvere, që të ndjell mendime. Të pëlqen të mendosh se për ku nxitojnë këta njerëz, që sapo kanë lënë punën. Dhe, meqenëse ai ishte i dashuruar, i pëlqente të mendonte se të gjithë shkonin në takim, se kështu kanë nxituar gjithmonë të dashuruarit.

Dhe eci derisa e ndjeu veten të lodhur. Rrugët e atij qyteti zbrisnin e ngjiteshin dhe të lodhnin menjëherë. Hyri në një bar dhe porositi. Salla qe e vogël. Neri ju duk sikur i njihte të gjithë, bile edhe buzëqeshjen e kamerierit.

«Megjithëse kamerierët i kanë të ngjashme buzëqeshjet», mendoi. Tjetri u ul në tryezën e tij, pastaj i dha dorën. Neri kështu e mbante mend, të mbyllur në vetëvete. Kishin qenë shokë fakulteti. Po të katër vitet ishin kaluar pa krijuar ndonjë afrim të veçantë. Dhe tani, mbas disa vitesh ndarjeje, takimi me ish shokët e fakultetit e bënte të mendonte se ata kishin qenë shumë të afërt. Në fillim kujtuan, pastaj biseduan rreth shokëve që ishin fejuar dhe se a kishin ndër mend të fejojeshin edhe ata vetë.

Jashtë zuri të frynte erë. Kështu vinte pranvera në atë qytet, me erën e fortë të gjetheve. Neri vuri re se tjetrit kjo gjë nuk i bëri përshtypje.

— E di vetë — i tha ai kamerierit.

— Po vjen pranvera — tha pas pak Neri.

Tjetri, që mbante një pallto të trashë, tha:

— Do rrish ditë?

— Sa të mbaroj një shkrim për jetën kulturale.

— Përse?

— Për jetën kulturale.

Tjetri vuri buzën në gaz.

= =

= =

Ata ja shprehnin përherë dashurinë njëri-tjetrit, por, meqenëse ishin shumë shokë, e kthenin këtë në shaka. Kështu, derisa erdhi pranvera. Dhe në Tiranë pranvera vjen gjithmonë me shira. Neri e kapi para se të hynin në leksion dhe i tha se desh të bisedonte. Ajo e kuptoi dhe u turbullua. «Eja merrmë në konvikt në mbrëmje», tha. Kur ai shkoi, ju duk sikur po priste një të panjohur. Ajo doli dhe ata ecën drejt qendrës pa folur, hera e parë që ndodhte të mos flisnin, por që u pëlqente të ngulitnin në kujtesë çdo detaj të kësaj mbrëmjeje. Dikur ai i tha diçka që ajo e aprovoi në mënyrë të pavetëdijshme. Pastaj në një pastičeri ajo i bleu një akulllore. Ata nuk e kishin përfytyruar kaq të heshtur dashurinë. Por ishin të sigurt se nuk do ta harronin as edhe akulloren. Dhe ecnin mes njerëzve. Konvikti qe larg, Vajza nuk guxonte t'i thoshte se mund të mbyllej konvikti. Autobusat urbanë mbartnin njerëz më shumë nga qendra për në periferi. Ajo pa qiellin. Ishte vrejtur. Shiu binte lehtë mbi trotuarët. Ata i hidhnin hapat sikur donin t'i numëronin, se edhe sa u duheshin deri te ndarja e parë. Pranë konviktit u kapën për dore. Ajo e vështroi në sy. Ai ndjeu ta përshekonte diçka e ngjashme me dridhjen. Vështrimi i saj ishte sa i habitur, aq edhe i mbushur. Shiu binte i qetë, i lehtë, i bardhë mbi trotuarët, pemët, dritaret plot dritë të shtëpive.

— «Nesër në ç'orë do të vish? — tha ajo.

— Më shpejt se sonte — tha ai.

— Natën e mirë! — tha ajo dhe vrapoi nëpër oborrin e gjatë të konviktit, ndërsa shiu binte i qetë e i lehtë mbi trotuarët, pemët, dritaret. Dhe kështu do të binte përherë edhe mbi kujtimet.

= =
= =

Djali me pallto u çudit me hutimin e Nerit. Ai e mori me mend se Neri diçka po kujtonte.

— Gëzuar! — i tha.

— Çfarë?

— Gëzuar!

Ata i çokën gotat. Që nga tryeza e tyre dukej një pjesë e qytetit dhe dritat që rridhnin nga lart-poshtë në mënyrë të çrregullt. Sidomos natën qyteti merrte një pamje fantastike. Dhe pikërisht kjo pamje ja shtonte intimitetin Nerit.

— Ti do të vish nesër me mua në një vend? — tha tjetri.

— Mirë — tha Neri dhe nuk e pyeti se ku.

Ata heshtën. Tjetri nxori paqetën, e ndezi dhe pastaj ja zgjati Nerit.

— Nuk e pi, sot bleva për herë të parë — tha tjetri.

Në bar hynin e dilnin njerëz. Ishte e shtunë.

— Ndoshta gjëja më e vështirë është të njohësh vajzën — tha pas pak tjetri. Neri nuk e kuptoi mirë.

— Ndoshta nuk është kështu — tha. Atij nuk i pëlqente të kundërshtonte me ngulm.

— Jo, jo, ashtu është.

— Përse?

— Gjersa edhe dashuria e përjashton çdo mun-

dësi njohjeje. Orët e takimit janë të pakta dhe ka-
lojnë në mënyrë të tillë, që të bëjnë të mendosh se
vajza është më e bukur, më e zgjuar.

— Kjo është...

— Asgjë tjetër, — tha djali me pallto, që nuk
desh ta ndërpriste — veçse mjegull dehëse, që nuk
të lejon të shohësh me gjakftohtësi.

Vetëm llogaritë kërkojnë gjakftohtësi.

— Aspak. Ne nuk dimë të dashurojmë.

Neri qeshi.

— Përse qesh?

— E di — tha Neri. — Kjo vjen ngaqë ne nuk
dimë të kërkojmë.

Tani qeshi tjetri.

— E, ç'të kërkojë?! Të gjitha vajzat në fillim
të duken të zgjuara.

— Dhe janë.

— Mundet, por në fillim — tha tjetri nervoz. —
Por më vonë prirjet e tyre reduktohen në prirje
shtëpiake.

— Sa për prirjet, vajzat janë më të talentuara
se ne. Po ne na pëlqen që ato të bëhen kopja jonë.
Vetë ne i detyrojmë. Kështu ka ndodhur me nënat
tona. Por ka raste kur ne bëhemi rob të marrëdhë-
njeve të tyre dhe arrijmë në përgjithësimë.

Jashtë era ishte bërë akoma më e fortë. Njerë-
zit filluan të ngriheshin. Kamerieri e la të hapur de-
rën e barit që të pastrohej ajri. Midis erës në sallë
erdhën dhe hynë tingujt e orës së vënë mbi kësh-
tjellën e lashtë. Zhurma e erës nuk të lejonte t'i nu-
mëroje goditjet. Neri pak i lodhur nga rruga e gja-
të dhe i habitur nga kjo bisedë nuk e kuptonte dot
shqetësimin e tjetrit. Atij i dukej i largët zëri i
shokut.

— Dhe dashuria është e tillë, — tha si të vazh-
donte një mendim — që e zhvillon fantazinë dhe
prirjen.

— Për të kaluar dy-tri orët e takimit.

— Jo!

— Më vjen keq, por e kam parë si kanë përfun-
duar edhe të dashuruarit — tha me mospërfillje tjetri.

— Ti mos u shqetëso për disa raste.

— Ato të tronditin.

Nganjëherë ndarjet janë të domosdoshme. Pikë-
risht dashuria nuk e pranon një bashkim jo të rre-
gullt.

— Atëhere edhe një fejesë me mblesëri është
e ngjashme me dashurinë? — tha tjetri.

— Jo, — tha Neri — në qoftë se do të kesh shok
në jetë, ai gjendet në dashuri. Në mblesëri kjo nuk
kuptohet.

— Çfarë nuk kuptohet?

— Se ke gjetur shok, apo jo — tha Neri. Ndezi
cigaren e i zgjati dhe tjetrit.

— Jo, — tha — më dhemb koka.

Në bar kishin mbetur disa klienta. Dhe këta ishin
vetëm burra.

— Ndoshta ndonjëri nga këta është martuar me
dashuri — tha tjetri duke treguar me kokë.

— Ndoshta, — tha Neri — veçse dashuria shpesh-
herë është më e vështirë për ta vazhduar, se sa për
ta filluar.

Ata heshtën. E kuptuan se duhej të ngriheshin.

— Nesër do të vij të të marr, ti më prit në hotel
— tha tjetri.

— Mirë — tha Neri.

Paguan dhe dolën. Era e gjetheve frynte mbi
qytet.

Tjetri erdhi që në mëngjez në hotel. Ai përpiqej të tregohej sa më i qetë, por Neri e kapi se ai ishte i shqetësuar. Mëngjezi që i bardhë. Neri nuk kishte parë ndonjëherë mëngjez më të bardhë. Era ishte zbutur dhe njerëzit dukeshin të shkuajdesur. Autobusat urbanë vinin nga fusha dhe qëndronin para hotelit...

— Ecim — tha tjetri.

Neri nuk e pyeti se ku. Tjetri e kuptoi këtë, prandaj i tha:

— Është shpejt.

— Atëherë më trego qytetin.

— S'ka asgjë interesante.

— Nuk e di, por ky është një nga qytetet më interesante që kam parë.

Tjetri nuk u përgjegj. Ai ishte nervoz, sikur të mos kishte fjetur fare. Ecte pranë Nerit, pastaj ndalej.

— Ti diçka ke.

— Asgjë.

— Ti je i shqetësuar.

— Mund të fejojhem sot.

— Aa!

Tjetri vuri buzën në gaz. Ecin rrugëve të shkurtëra e të ngatërruara.

«Kështu të ngatërruara mund të jenë vetëm rrënjët e pemëve», mendoi Neri.

Tjetri pa orën dhe tha:

— Tani po, mund të shkojmë.

Në shtëpi po i prisnin.

— Nisuni shpejt, se u bëtë vonë — tha nëna e shqetësuar. Në këto raste nënat janë më shumë të shqetësuara se sa të lumtura. Së bashku me ata erdhën dy motrat me burrat e tyre. Motrat përpiqej-

shin të bënin ndonjë shaka, e cila vepronte drejt në nervat e tendosura të Nerit. Në një të përpjetë motra e madhe e kapi për mënge tjetrin dhe i tha:

— Mos pi duhan para krushkut.

— Mirë.

— Po ky shoku juaj ku punon?

— Në Tiranë...

— Ua! Sa mirë! Le të mendojë krushku se ç'go-xha shokë me pozitë ke! — dhe i buzëqeshi Nerit. Edhe tjetri buzëqeshi. Ndërsa Nerit ju duk sikur po talleshin me të. Ai u mat të largohej, por diçka e pakuptueshme e bëri të mos vepronte kështu. Shtëpitë ja kishin hapur dritaret mëngjezit. Atij i pëlqente t'i shikonte qytetet me dritare të hapura në mëngjez. Por sot nuk po e shijonte si gjithmonë. Megjithëse e donte atë qytet, kishte përshtypjen sikur shkelte nëpër rrugët e tij si një i largët. Ndoshta ngaqë nuk e kishte menduar ndonjëherë se mund të shkonte në një fejesë të tillë.

— E njuh? — i tha.

— E kam parë.

— Ti je i kënaqur me kaq?

— Kështu fillon dhe dashuria...

Dikush tha:

— Ja, ajo dera atje...

Dhe ata qëndruan para një shtëpie pa oborr. Dera qe e mbyllur. Ishte një derë e rëndë e puthitur mirë. Trokitën. Nuk u përgjegj njeri. Trokitën. Përsëri nuk u dëgjua ndonjë zhurmë. Ata shkëmbyen vështrime të habitura. Tjetri ngriu. Drojtja e tij rëndonte mbi të gjithë. Dera e rëndë ngrihej para tyre si një mjegull e dendur. Trokitën. Tingujt humbnin diku thellë. Dhe ata prisnin me ankth. Dikush ngriti supet, dikush ndezi cigaren, tjetri kishte vënë

buzën në gaz kot, kurse Neri nuk e kuptonte se çfarë e mbante akoma aty. Dhe ai e nderi. Tjetri i kërkoi të kunatit një cigare dhe ata nuk guxonin të trokisnin më. Më në fund trokiti motra e madhe. Ora mbi kështjellën e lashtë përhap mbi qytet nëntë tinguj. Në fillim ato u ngatërruan me trokitjet e derës dhe nuk mund t'i numëroje dot, por pastaj trokitjet pushuan dhe mbi qytet u rrokullisën vetëm tingujt e orës, si nga fusha e bardhë të rridhnin ujërat e borës. Neri vështroi muret e kalasë së lashtë dhe pa një bajame që kishte mbirë në mënyrë të çuditshme në mes të gurëve të mëdhenj dhe të nxirë nga lagështia. Bajamja kishte filluar të çelte.

BORA E FUNDIT

— Nisemi më këmbë — thashë unë dhe vështrova orën e dorës.

Ata nuk më dëgjuan dhe qëndruan sikur të mos kisha folur fare. Unë e ndjeja veten ngushtë dhe nuk dija se çfarë të bëja. U mata të flisja përsëri, por ndërrova mendje. Dhe heshta. Para nesh shtrihej fusha e mbuluar me borën e fundit, që kishte rënë para një nate. Peisazhi i ngrirë dukej si një dekor pa kuptim, dhe ne qëndronim duke menduar sekush për veten e tij. Mua më shqetësonte shumë pritja e heshtur dhe sidomos ftohtësia e të treve. Ne sikur kishim dalë papritur nga shtigjet e ndryshme të mbrëmjes dhe tani që rrugën e kishim të njëjtë, nuk guxonim të niseshim. Dhe shpresonim që të ndaheshim përsëri, po ashtu si u bashkuam. Po kjo ishte e pamundur. Ne nuk mund të largoheshim të vetmuar. Vetminë na e shtonte sidomos edhe pamja e fushës, që sa vinte ngushtohej, rrudhej dhe mbështillej rreth boshtit të natës. Ajo natë do të ishte e ftohtë dhe me yje. Edhe sikur të binte borë, ajo do të ishte e rrallë dhe do të pushonte shumë shpejt, ashtu siç pushon bora e fundit. Po, isha i sigurt se ajo do të ishte bora e fundit.

Sandri lëvizi dhe ndezi një cigare. Ai gjithmonë, sa herë e ndizte, ma zgjatte dhe mua paqetën, por sonte ai nuk e ndjente praninë time. Edhe mua, po të më kishte vajtur mendja për cigare, nuk do t'ja zgjatja paqetën. Kurse ajo ja kishte ngulur sytë horizontit dhe mendonte diçka, që patjetër e trishtonte. Kur dallova qëndrimin e saj, edhe unë u trishtova. Është me të vërtetë diçka e trishtueshme kur një vajzë vështron e humbur horizontin, ndjek si bie nata mbi fushë dhe nuk flet. Ajo sikur kthehet në diçka të tejdashme, të shpërndarë, të papercptueshme, ajo sikur kthehet në mendim, në simbol, në shqetësim. E tillë ishte edhe ajo, sidomos tani që errësira po binte e dëndur dhe mbi tokë po endej e dembelosur mjegulla e hirtë. Trishtimi i saj dukej sikur po elektrizonte hapësirën, ashtu si një statujë e lashtë elektrizon për një çast atë që e zbulon i pari. Dhe unë e dija se shkaku i kësaj heshtjeje ishte pikërisht ajo dhe askush tjetër. Unë isha i bindur për këtë dhe kështu mendova për një kohë të gjatë edhe pasi u ndava prej atij dhe asaj. Kurse tani shkaku më duket më i thellë. Gjithmonë shkaku është më i thellë se sa duket në fillim. Nga kjo rrjedh edhe pasoja, që shpesh ne nuk e shpjegojmë dot. Dalëngadalë ne nuk po dallonim dot vendin ku qëndronim. Filluam të humbim dhe ndjenjën se nuk ishim të vetmuar dhe ta shikonim të domosdoshme bisedën. Por nuk guxonim ta thyenim atë heshtje. Edhe borën e fundit që e kishim nën këmbë ashtu të bardhë, të ngrirë, edhe mjegullën që shtrihej mbi fushën dhe rrugët, edhe qiellin që ngrihej i larë dhe plot yje të largëta, të vogla, të mërdhira, nuk i strehonim dot në mendimet tona, si të mos ekzistonin fare. Kurse tani unë çuditë se si më kujtohen edhe detajet më

të hollësishme. Dhe e di pse ngjan kështu me mua (dhe me këdo që do të ishte në vendin tim), sepse ishte ajo, dhe, po të mos ishte ajo, unë do ta kisha harruar atë natë si kam harruar shumë net të tjera. Po përse them ajo natë? Mos vallë nata e theksoi më tepër gabimin tim, apo gabimi im u bë sepse ishte natë? Ndoshta këtë nuk do ta shpjegoj dot asnjëherë. Apo mos vallë prania ime e theksonte më shumë natën për ata të dy? Ne deri atëhere kishim kaluar së bashku shumë net dhe nuk e kishim ndjerë kufirin e errësirës së natës. Apo vetë njeriu e krijon natën me përfytyrimin e tij? Asaj më shumë se çdo gjë i pëlqente nata, edhe atëhere kur çelnin qershitë, edhe atëhere kur vjeshta rrëzonte gjethet nga pemët dhe shiun nga retë, edhe atëhere kur niste bora që shkrihej vonë. Ajo donte gjithshka se te gjithshka dallonte jetën. Unë nuk e perceptoj dot këtë, sepse nuk jam femër.

— Ju do të prisni akoma? — tha ajo.

Ne nuk ditëm si t'i përgjegjeshim.

— Natën e mirë! — tha ajo dhe u nis.

Asnjëri nga ne të dy nuk lëvizi. Kur ajo na humbi nga sytë, m'u duk sikur bashkë me të u largua dhe tërë e tanishmja, sikur ne të dy mbetëm në të kaluarën e papërsëritshme, si dy copa mjegullash që marrin formën, që u jep era. Për një kohë të gjatë dëgjoja si binin mbi mua këto mjegulla të çuditshme dhe unë nuk e përcaktoja dot se nga dilnin. Unë isha i sigurt se bora që kishte rënë një natë më parë ishte bora e fundit, por nuk e dija se mjegulla që kishte mbuluar fushën ishte mjegulla e fundit e dimrit. Pastaj dëgjoja që edhe një tjetër po largohej. Ishte ai. Cigarja bëri një hark dhe ra diku. Ajo duhet të ketë rënë në një pellg me ujë, sepse u fik

mënjëherë. Ai u largua në një drejtim të kundërt nga ajo. Dhe unë mbeta midis tyre. Të dy më largoheshin. Ngaqë isha i turbulluar, futa dorën në xhep, mora një cigare dhe, pa e parë në kishte cigare të tjera apo jo, e hodha paqetën. E ndeza cigaren dhe nga larg dallova autobusin urban. Ai ndaloi. Nga autobusi nuk zbriti njeri. Unë hipa dhe zura vend pranë dritares. Faturinua nuk më tha gjë për cigaren, mbasi s'kishte pasagjerë. Unë prisja ta shikoja rrugës atë, po deri në stacionin e afërt nuk e pashë asgjëkundi. Pastaj fillova të mendoja. Kur zbrita, qendra e qytetit ishte bosh. Para kinemasë ndaloi një çift, i cili, si i hodhi një sy reklamës së filmit që do të luante të nesërmen, u largua shpejt e shpejt në qoshen e parë. Unë u nisa për në shtëpi pa qejf. Nuk më flihej. Shtëpitë e vogla ndriçonin zbetë rrugët e heshtura. Mua më pëlqejnë rrugët e qytetit tim. Ato janë të qeta, të pastra dhe në dimër gjithmonë zbardhin nga bora. Mua do të më pëlqejnë gjithmonë këto rrugë, sepse kanë një farë poezie të drojtur. Pranë këtyre rrugëve do të rrjedhë tërë jeta ime. Dhe unë jam i sigurt sidomos tani që po shkruaj këto radhë se një ditë unë do ta takoj atë.

*

* * *

Në qoftë se nuk do të isha unë, do të dilte dikush tjetër që do të hynte në jetën e tyre. Për këtë nuk kam aspak dyshim. Unë në fillim mendova se ata ishin të lumtur dhe e dashuronin shumë njëri-tjetrin. Dhe përpiqesha t'i lija vetëm. Gjithmonë gjendet lehtë shkaku për të lënë vetëm dy të fejuar. As që e vija re atëhere një farë trishtimi në vështrimin e

saj. Kur e vura re këtë gjë, u çudita dhe më erdhi keq për të. Përsëri përpiqesha t'i mbushja mendjen vetes se isha gabuar. Por dyshimi sa vinte dhe merrte diçka nga bindja ime, si nata merr minuta nga dita për të arritur kulmin në dimër, se ata ishin të lumtur. Ajo ishte më e re se unë dhe akoma më e re se ai. Kur ishim bashkë, shmangja çdo bisedë që mund të zbulonte sado pak dyshimin tim. Kurse tani e di se ajo e kishte nuhatur shqetësimin tim, sepse ishte femër.

«— Timi — më thoshte ajo — po sikur ti të duash një vajzë, që ka qejf të ndjekë universitetin, do ta lejosh të shkojë?

Unë heshtja. Asnjëri nuk më thërriste Timi, por me emrin tim të plotë, Kujtim. Edhe unë, kur isha në fakultet dhe më pëlqente një vajzë, nuk e thërrisja si të gjithë të tjerët, por ja transformoja emrin.

— Nuk të kuptoj, Tefta.

— Nuk më kupton, apo bën sikur nuk kupton?
— Ajo m'i ngulte sytë dhe unë detyroheshja të vështroja diku tjetër.

— E përse të shtirem? — thosha.

— Kot. Edhe kot mund të shtiresh.

— Nuk të kuptoj, Tefta. Të them sinqerisht që nuk të kuptoj.

— Po ja, ti dashuron një vajzë. Ajo mbaron gjimnazin, kurse ti ke mbaruar universitetin, vajza do të ndjekë edhe ajo universitetin. Ti do ta lejosh?

— S'kam asnjë arsëye që unë ta pengoj.

— Në qoftë se ti nuk e lejon, ku e shikon arsësyen?

— Nuk e di.

— Mos vallë ke frikë se mos të braktis?

— Jo, Tefta, në qoftë se unë do të kem dyshim

tek ajo që do ta dua, kjo do të thotë se unë nuk e dua. Dhe do të bëj gabim të pafalshëm, po të martohem me të.

— Përse?

— Sepse do të më brejë dyshimi.

Ajo nuk më vështronte më në fytyrë. Unë pastaj pendohesha që kisha folur aq shumë dhe ndoshta kisha ushqyer te Tefta ndonjë ndjenjë të fshehtë. Kështu që kur binte përsëri rasti, unë heshtja ose ndërroja bisedë. Tefta buzëqeshte dhe largohej. Mua më mbërthehej në kujtesë ajo buzëqeshje dhe nuk më linte të shpërndaheja në gjëra të tjera. Ngadalë buzëqeshja e saj më ndiqte si një diell i padurueshëm vere. Bile po më vinte inat që tërhiqesha. Ajo kishte nevojë edhe për shoqërinë time, megjithëse e donte shumë Sandrin. Dhe po kuptoja se njeriu gjithmonë ka nevojë për një shok, dhe për më tepër kur ky njeri është femër si ishte Tefta.

— Po sikur... — dhe para se të vazhdonte më vështroi si përherë në sy — apo nuk të intereson? — shtoi duke u munduar, që tiparet e fytyrës së saj të merrnin formën e buzëqeshjes.

— Të lutem.

— Po sikur ajo vajzë të mësonte që djali kishte kapur babain e saj dhe i kishte thënë se ai nuk do të martohej me të bijën, po të vazhdonte ajo universitetin?

— Kjo s'mund të ndodhë. Të paktën unë nuk do ta bëja këtë.

— Edhe kjo mund të ndodhë. Dhe babai, i cili ka frikë, pranon. Si mendon ti se do të jetë e ardhmja e tyre?

— E kujt?

— E djalit dhe e vajzës.

— Nuk e di, Tefta.

— Sigurisht që vajzës do t'i thyhet diçka që ajo e ka ëndërruar prej kohësh. Dhe dije, Timi, se s'ka gjë më të tmerrshme për një vajzë se sa kur kupton se i shoqi, kur kjo martohet, nuk i beson.

— Kjo është reciproke, Tefta.

— Megjithëse në shumicën e rasteve janë burrat që nuk besojnë. Unë kam besim se ti nuk do të dyshosh.

— Nga e ke tërë këtë besim? — thosha si me shaka.

— Nuk e di, por ndodh që ne vajzat më shumë ndjejmë dhe nuk dimë ta shprehim atë që ndjejmë.

Ajo përpigëj që përsëri tiparet e fytyrës së saj të merrnin trajtën e buzëqeshjes, por tani ajo ishte më e trishtuar, se sa në fillim të bisedës. Unë nuk guxoja ta pyesja për Sandrin dhe ngulja këmbë me veten time se ata ishin të lumtur. Kur më lindte ndonjë dyshim, mua më vinte inat që u kisha dhënë mundësi mendimeve të hynin aq thellë, sa të mbeteshin pa një përshtypje të plotë. Po, asnjëherë në fillim, nuk i pashë marrëdhënjet e tyre me dyshim, sepse unë nuk e dëshiroja këtë gjë. Sidomos për Teftën. Ata kishin dy vjet arësimitarë në atë fshat. Kurse unë vetëm dy muaj. Dhe shokët e parë që zura ishin ata të dy. Sandri kishte mbaruar tre vjet para meje. Në Tiranë njiheshim vetëm si njihen dy njerëz nga i njëjti qytet, në një qytet të huaj më i madh se i tyre. Ai më dukej serioz dhe unë shkëmbeja me të ndonjë përshtypje kalimtare. Shpesh nuk e bënim edhe këtë. Dhe kjo nuk na mërziste. Kjo është e natyrshme sidomos në Tiranë, ku ka aq shumë takime dhe ndarje. Po të ndodhte kjo në qytetin tim, po, atëhere unë do ta pyesja, se mos e kisha fyer

ndonjëherë padashur. Të shtunave në darkë ne dilnim të tre dhe, mbasi i binim disa herë bulevardit, hynim te «Turizmi», pinim birrë, dëgjonim orkestrën dhe nga ora dhjetë shpërndaheshim. Bisedonim për gjëra nga më të ndryshmet, por Sandri, kur biseda kthehej për kërkesat shpirtërore, apo sidomos për marrëdhënjet midis bashkëshortëve, hidhej në ndonjë tjetër. Kur unë nuk e kuptoja, sepse diskutoja me shumë pasion për këto dy gjëra, Sandri bënte gjeste, mërziptej, kurse Tefta më vështronte në sy, e humbur në... e ku ta di unë, se unë nuk jam femër.

— Timi — më thoshte.

Sandri lëvizte dhe e pyeste me inat. Tani e di se ai e pyeste me inat.

— Përse i thërret Timi?

— As unë nuk e di — i përgjegjej ajo me sinqeritet.

— Thirre si gjithë të tjerët, Kujtim.

— S'ka gjë — thosha unë.

— Mirë, mirë midis nesh, dakord, po mos i bëhet ves dhe të thërret edhe kur ka të tjerë.

— Sandri, unë nuk shikoj ndonjë gjë të keqe në këtë mes.

— Të keqe? Kush tha se ka të keqe?

— Tefta, pse s'mundohesh të më thërrasësh Kujtim?

Dhe unë prisja që të vazhdonte biseda, por ajo nuk fliste më. Atëhere asnjëri nga ne nuk guxonte të fliste. Dhe shkaktari i asaj heshtjeje isha unë. E ktheja me një frymë birrën që kishte mbetur në gotë dhe, si thithja gjersa e mbaroja cigaren që të mos fyheshin ata të dy, ngrihesha.

— Pse u ngrite, Timi?

Sandri nuk ndërhynte. Dhe hiqej sikur nuk i

interesonte asgjë. Sikur ishte shoku ynë dhe jo i fejuari i Teftës.

— Dua të takoj një shok.

Shpesh paguanim dhe dilnim të tre. Në bulevard kishte mbaruar shëtitja e zakonshme.

— Përse fle kaq shpejt qyteti ynë? — thoshte Tefta.

— Ty të vjen keq që fle kaq shpejt? — e pyesja.

— Të shtunave çdo gjë fle shpejt — thoshte Sandri.

— Unë nuk dua që ai të flejë kaq shpejt — thoshte Tefta.

— Ka diçka të veçantë gjallëria e natës — thosha unë.

— Ti je akoma naiv — thoshte Sandri.

— E pse është naiv Timi?

— Sepse dhe ti e thërret Timi dhe jo Kujtim.

— Mirëpo edhe ty të ka pëlqyer gjallëria e natës, Sandri.

— Kur?

— Pse, e ke harruar?

— Ndoshta dhe e kam harruar.

— Më falni, po unë do të kthehem në këtë rrugë, sepse këtu e ka shtëpinë ai shoku im.

— Natën e mirë! — thoshte Sandri.

— Natën e mirë! — thosha unë.

Dhe mbas njëfarë heshtje më thoshte «natën e mirë» dhe Tefta. Tani sepse prekem kur kujtoj atë pauzë që bënte Tefta dhe përsëri nuk e shpjegoj dot, sepse nuk jam femër si ishte ajo, Tefta.

* *

— Ty më duket nuk të pëlqen të kthehesh në qytet — më tha Sandri atë ditë sapo u largua inspektori i arësimit. Mua akoma nuk më kishte dalë inati dhe nuk e përfilla fare Sandrin. Po ai, në vend që të nxehej, qeshi me përçmim. Ajo më vështroi me frikë. Unë e dija se Sandri më konsideronte si të parrahur me jetën dhe u mata t'i kthehesha dhe atij, po më erdhi rëndë ta fyeja në sy të Teftës dhe bëra sikur nuk e vura re qeshjen e tij.

— Po ti e di se ai ta ka në dorë të ardhmen — vazhdoi Sandri.

— Mjaft, Sandri — tha Tefta me të lutur.

— Jo, jo, ky ka nevojë t'i njohë njerëzit që i kanë të ardhmen në dorë.

Unë përsëri nuk fola.

— I kam inat naivët, Tefta, prandaj.

— Shiko, Sandri. — Tani nuk më përmbante as vështrimi lutës i saj dhe asgjë — më është mbushur mendja top se të ardhmen e kam vetë në dorë dhe jo ai inspektor. Po pata të drejtë unë, ja thyej dhëmbët kujtdo. — Sandrit i kishte mbetur në buzë qeshja ironike. — Dhe më erdhi shumë keq kur të pashë se ti po i lëpiheshe kot më kot.

— E ç'më kushton mua kjo, asgjë. Tani që ai u zu me ty, sjellja ime do t'i bëjë përshtypje akoma më të madhe. Dhe nga kjo përshtypje unë fitoj një emërim më të mirë mot, kur të dalë kuadri. Mos harro, i dashur, se kuadri diskutohet që tani.

Kur ai tha «i dashur», mua më kaloi një rrëqethje në trup dhe mendova për Teftën. Dhe asaj ai duhej t'i thoshte, «e dashur». Të më besoni, unë atëherë nuk desha që këtë fjalë ta shqiptonte në të njëj-

tën mënyrë. Kjo do të ishte e padurueshme për Tef-tën. Dhe sepse isha i sigurt se edhe atë ai e konside-ronte si mua, naive dhe se patjetër dhe asaj ai i ishte drejtuar ashtu si mua.

— Paske më frikë se sa kam menduar.

— Ti po ngatërron dy nocione, i dashur.

— Të lutem mos më thuaj «i dashur».

— Hë, po, më falni, Timi.

Tefta u mat të largohej. Ai e kapi për dore.

— Ti s'duhet të ikësh. Apo të vjen keq për Timin?

— Mjaft, Sandri.

— Ç'do të thotë «mjaft», e dashur?

Unë u drodha dhe papritur gishtërinjtë m'u mblodhën shuk. Më erdhi shumë rëndë që ai e fyeu përpara syve të mi. Dhe... u tremba se mos po bë-hesha shkak për të thyer dashurinë e tyre. Unë desha që ata të ishin të dashuruar.

— Edhe unë e dua Timin sa ti, prandaj po i them se në rastin tim, s'kishte asgjë që ta emëroje frikë. Me sa ma pret mua, ta duash jetën, nuk do të thotë të jesh frikacak. Apo më mirë, jetën nuk e duan vetëm frikacakët.

Disa herë më kishte ndodhur që ai t'u jepte të drejtë të tjerëve. Edhe kur ishte i sigurt se ata nuk kishin të drejtë. Dhe nuk e përfytyroja dot përse të sillej kështu.

— Unë e dua jetën, Sandri, po nuk dua që ajo të ndikojë mbi mua për të keq.

— Ju më dukeni dhe fizikisht i dobët — dhe qeshi.

Atëhere m'u kujtua një zakon fëmijërie. S'kishte fyerje më të madhe për ne, se sa të na thoshin se ishim të dobët. Dhe kushedi sa herë kishte krisur

grushti. Dhe përsëri m'u ngjall ky zakon, që unë kisha menduar se e kisha harruar me shumë gjëra të tjera të fëmijërisë. Por as vetë nuk e marr me mend se si e mbajta inatin tim.

— Më vjen keq se këtu është dhe Tefta — thashë dhe u largova.

M'u duk se nga ajo ditë marrëdhënjet tona do të thyheshin. Por s'ndodhi kështu. Ai erdhi të nesërmen dhe më foli sikur të mos ishim nxehur me njëri-tjetrin. Unë u mërzita me vete që u solla aq keq me të. Por më vonë u mora vesh se ai ma kishte frikën. Kjo më habiti. E përse të ma kishte frikën? Unë isha një njeri i zakonshëm, si të gjithë. Dhe nuk mundja më ta duroja praninë e tij. Betohe-sha se nuk do të rrija me ta, por diçka më tërhiqte. Dhe tani e di se kjo diçka ishte Tefta. Për të më vinte keq. Sa më shumë që e njihja Sandrin, aq më keq më vinte për Teftën. Shpesh dyshoja se mos me vetëdije përpiqesha të zbuloja anët e dobëta të karakterit të tij. Një ditë ajo më tha:

— Timi, sikur të dashuroje një arësimitare, a do të martoheshe me atë?

— Përse ma bën këtë pyetje?

— Po ja, ta zëmë të dy do të jeni në fshat.

— E pastaj?

— Po ja, ty mund të të transferojnë më lehtë në qytet po të jesh beqar.

— Ti e ke bërë celebrimin në gjendjen civile?

— Jo, po përse?

— Kot.

— Si kot?

— Atëhere po të këshilloj që pa u transferuar Sandri, mos e bëj. Ju të dy tani për tani jeni beqarë.

— Përse bëhesh kaq i keq, Timi?

— Përse prekesh?

— Unë nuk u preka.

Dhe ajo nuk ishte prekur. Këtë e mësova më vonë. Ajo luftonte me veten. Dhe kishte nevojë për përkrahje. Por mua nuk më kanë pëlqyer femrat që nuk i japin të drejtë vetes së tyre, por luhaten, luhaten dhe ndrydhen tërë drojtje përpara jetës. Prandaj, kur më pyeste, dhe ajo më pyeste shpesh, se a do ta lija të fejuarën time të vazhdonte universitetin, i përgjigjesha tërë inat:

— Jo, nuk e lë.

— Përse?

— Sepse e fejuara e një shokut tim, të cilën ky shoku im e donte marrëzisht, sapo hyri në universitet, i dërgoi një letër ku i kërkonte të falura se nuk e donte më.

Por ajo më kuptonte dhe shtonte:

— Jo, ti do ta lësh, do ta lësh.

Dhe e dija se ajo ishte thyer nga Sandri. Unë nuk kam parë si shkrijnë akujt e lumenjve, por e marr me mend se, po ndodhi një thyerje e vogël në pranverë, është më vështirë të ngrijë uji që ka dalë nga ajo thyerje, se sa në dimër. Dhe kur kjo thyerje akulli është e madhe në pranverë, asnjë e ftohtë nuk e ngjit dot.

— Pastaj, kur të vijë ajo, do të shkoni në «Turizëm» dhe kur të martoheni, çdo të diel do të shkoni në ndonjë lokal të pini birrë, sa herë të këtë film të ri, do ta shikoni dhe kur ndonjë grup teatri do të vijë të japë shfaqje në qytet, ti do të përpiqesh të gjesh biletë në radhët e para.

— Dhe kur... hë vazhdo — e ndërprisja unë.

— Çfarë dhe kur?

— Pse kaq pak fjali me «kur» di?

— Hë, dhe kur të martohesh, do t'i thuash gruas: «Me rrogën që do të marrim, do të të blej një fustan të bukur, si ai që ka qepur e shoqja e shefit të arësimit.»

Mua më vinte rëndë të dëgjoja shpërthimin e saj, sepse ajo nuk bënte gjë tjetër, përveçse riprohonte bisedat e Sandrit, prandaj e pyesja:

— Tefta, ti e do Sandrin?

— Ti nuk duhej ta bëje këtë pyetje, Timi — më thoshte dhe largohej.

*
* *
* *

Atëhere pranvera erdhi papritur. Pranvera nuk vjen asnjëherë papritur, por, duke u dhënë shumë pas Teftës dhe Sandrit, unë sikur isha shkëputur nga koha dhe nuk po i ndiqja ndryshimet që pësonte ajo. Kisha përshtypjen sikur koha mbetej po në atë gjendje që e kisha lënë kur e kuptova se ajo nuk e donte më Sandrin.

Në fillim të prillit unë u largova për një muaj me një ekspeditë arkeologjike. Kur u ktheva, Tefta më pa nga larg dhe më thirri. Ishte vetëm. Kur u takuam, na merrej fryma dhe na u desh një farë pushimi të flisnim. Atëhere kishin çelur mollët.

— Kur unë ika, ato nuk kishin çelur. Dhe këtu paska shumë mollë — thashë.

Ajo qeshi.

— Më mirë bisedojmë rrugës. Sot nuk kemi mësim.

— Përse?

— Kemi një mbledhje.

— Qenkam lodhur kot. Presim mos kalon ndonjë maqinë.

— Më mirë shkojmë në këmbë.

U nisëm. Unë u mata ta pyesja për Sandrin.

— Është në zbor — tha ajo.

— Nuk të pyeta — thashë unë.

— S'ka rëndësi. Ti patjetër do të më pyesje.

— Je e sigurt që unë do të pyesja?

— Po, gjersa jam e fejuara e tij.

— Ke të drejtë, por nuk e di përse nuk më pëlqente të të pyesja.

Le ta interpretonte si të donte. Nga malet frynte një erë e freskët. Në malet rriteshin pishat, prandaj dhe era që frynte prej andej ishte gjithmonë e freskët.

— Sa shpejt që erdhi pranvera — tha ajo.

— Përse erdhi shpejt?

— Nuk e di. Më duket sikur do të bjerë akoma borë.

— Ti do të mërziteshe po të binte borë.

— Por edhe tani sikur më vjen keq që pranvera erdhi kaq papritur.

— Mos të trishton ardhja e saj?

— Aspak, por janë disa gjëra që nuk i shpjegon

dot.

— Ndoshta pranvera e sivjetme ka ardhur papritur dhe ajo që vjen papritur të huton në fillim.

— Mos ndodh edhe kjo me jetën?

— Nuk e di.

— Po ja, si e shpjegon ti dashurinë?

— Kam frikë se, po ta shpjegoj, ajo nuk do të jetë më dashuri. Ti e di përse e dashuron Sandrin?

Ajo u zbeh. Nxitoi hapat dhe ecëm pa folur. Qyteti ishte akoma mjaft larg.

— Unë nuk dua të mendoj se ai ka ndryshuar —
tha ajo pa më vështruar.

— Ti e dashuron atë, sepse të vjen keq të më-
sosh se nuk e ke njohur?

— Jo! — tha ajo e nxehur.

— Po atëhere përse?

— Sepse nuk dua që ai të jetë i tillë si... Të
lutem, Timi, më mirë e lëmë këtë bisedë.

— Mirë.

Kaluam dhe urën e fundit. Tani qyteti ishte
më pranë.

— Unë nuk e mendoja kështu takimin tonë — tha
ajo dhe largoi me dorë flokët, që era ja hidhte për-
para, mbi sy.

— Edhe unë.

— Pse, si e mendoje ti takimin tonë? — pyeti
ajo me një gjallëri të habitshme.

Unë qesha.

— Sot ne nuk mund të shpjegojmë asgjë, as ta-
kimin tonë dhe as përse në jetën e njeriut hyn një
i tretë apo i dytë.

Nga rruga po vinte një maqinë.

— Do ta ndalim — thashë.

— Jo! — tha ajo.

Ne prisnim që maqina të na kalonte, prandaj u
tërhoqëm buzë rrugës. Unë e kapa nga krahu Teftën,
sepse ajo u tërhoq deri buzë kanalit. Maqina fre-
noi. Ngaqë frenoi menjëherë, përreth u ngrit plu-
hur dhe rrotat rrëshqitën mbi asfalt. Nga kabina
doli Sandri. Ne u habitëm.

— S'më prisnit? — tha ai.

Ne nuk ju përgjegjëm.

— Dëgjo, i dashur Timi! Nuk më pëlqen që e
fejuara ime të kthehet vetëm me një djalë. Eja! —

tha ai dhe e kapi për krahu. Unë nuk e kisha hequr dorën nga krahu tjetër, të cilin, në vend që ta lëshoja, e shtrëngova më tepër. Ajo mbeti midis nesh dhe na vështroi të dy, duke kthyer fluturimthi kokën edhe nga unë, edhe nga ai. Unë pashë si u dallgëzuan flokët e saj të zez dhe të gjatë. Ai e tërhoqi me forcë pas vetes. Unë e lëshova krahun.

— Nuk je aq ëngjëll sa dukesh — tha Sandri. Unë nuk e dëgjova fare dhe vështrova Teftën. Ajo uli kokën dhe ju bind atij. Maqina u ndez dhe u nis me shpejtësi të madhe drejt qytetit. Nga prapa si një parashutë e ndiqte pluhuri. Mbas saj u nisa dhe unë.

Tefta nuk u paraqit dy javë në shkollë. Sandri u thoshte atyre që e pyesnin se ajo ishte sëmurë. Kurse mua nuk më fliste fare. Unë e dija se Tefta nuk ishte e sëmurë dhe përpiqesha të mësoja me çdo kusht se ç'kishte ndodhur me të. Por ta pyesja Sandrin, nuk më vinte mirë. Më dukej sikur do të poshtërohesha, edhe unë, edhe ajo. Sandri nuk flinte më në fshat. Ai kthehej çdo natë në shtëpi. Edhe drejtori nuk e pengonte. Kur mbaronin mësimet, unë shkoja te mulliri, buzë përroit. Ai ishte një përrua që shterrte në verë. As vetë nuk e shpjegoj dot përse më pëlqejnë përrrenjtë malorë dhe mullinjtë. Uleshja në një gur dhe dëgjoja zhurmën e ujit. Sado e habitshme që të ishte, por, kur dalloja disa peshq të vegjël ngjyrë kafe të errët, më dukej sikur përtej malit shtrihej deti. Dhe kujtoja detin. Pastaj nga deti hidhesha te jeta ime. Edhe ajo ishte e thjeshtë

si ky përrua malor, të cilin asnjë hartë shkollore nuk e shënon. Asnjëherë nuk kam dashur të kaloj indiferent karshi jetës së të tjerëve. Prandaj dhe jam revoltuar shpeshherë, prandaj dhe jam gëzuar shpeshherë, prandaj dhe më vjen keq për Teftën. Prandaj dhe nuk e duroja më Sandrin. Ai sa vinte dhe më shoqëronte me një vështrim plot inat dhe përçmim. Jam i sigurt se ai mendonte keq për mua, sikur unë kam shfrytëzuar miqësinë e tij. Dhe ajo që më rëndon më shumë ishte se unë nuk do të sqarohesha ndonjëherë me të.

Pastaj erdhi Tefta. Ajo më përshëndeti, jo si gjithmonë, por më e dhimbsur. Sapo mbaronte mësimin, largoheshin të dy për në qytet. Drejtori nuk i pengonte, ai filloi të sillej ftohtë me mua. Kjo më nxehte. Por unë nuk kisha shkak të zihesha me të. Fillova dhe unë të qëndroja ftohtë me Teftën. Ajo nuk kishte ndonjë faj, por nuk mund ta shikoja, ashtu të hutuar duke pritur që të mbaronte mësimet dhe Sandri dhe të niseshin për në qytet. Unë jam i sigurt se edhe ata nuk flisnin midis tyre. Dhe kështu mbaroi viti shkollor dhe filluan pushimet. Tërë verën e kalova në shtëpi. Nëna ishte e sëmurë dhe unë duhej të kujdesesha për të. Dhe nisa të kuptoja se jeta nganjëherë është e çuditshme. Nënës i vinte keq që qëndroja pranë saj. Unë e harrova Teftën. Dhe, kur mendoja se e kisha harruar, më kujtohej. Asnjëherë nuk u përpoqa ta takoja apo të pyesja për të.

Vera në qytetin tim është e freskët dhe e gjelbër. Në mbrëmje dilja me shokët. Bulevardi gjallërohej dhe midis njerëzve unë nuk kërkoja njeri. Unë kisha shokët dhe ata më plotësonin gjithshka. Gjithmonë shokët e kanë mbushur jetën time plot me mbresa. Por isha në atë moshë kur jetën time

duhej ta mbushte edhe një vajzë. Kjo ishte e natyrshme. Kjo bënte pjesë në atë zhurmë, që endej e qetë bulevardit. Shpesh trembesha, kur mendoja se në krah mund të kisha atë, Teftën. Dhe në qytet e dinin se ajo ishte e fejuar. Qyteti im është i vogël dhe merret vesh menjëherë se kush u fejuar. Mos vallë kjo drojtje më pengonte dhe mua të veproja më me guxim? Shpesh ne nuk e kuptojmë shkakun e vërtetë dhe mundohemi t'ja hedhim fajin ndonjë shkakut tjetër, jo aq real sa i pari. Dhe ngulim këmbë në fikasionin tonë. Duke ecur midis atyre njerëzve, të thjeshtë si unë, habitesha përse isha treguar aq i ngathët. Mendoja se unë i doja ata të dy, se unë doja që ata të ishin të dashuruar, ashtu si mendova, kur i takova për herë të parë. U takova me ta vetëm kur morëm emërimin. Mua më kishin transferuar në qytet për shkak të nënës, kurse ata jo. Nuk shkëmbyem asnjë fjalë. Tefta më vështrroi gjatë dhe... Ndoshta unë nuk isha në gjendje ta kuptoja vështrimin e saj, sepse nuk jam femër. Atëhere do të doja t'i arrija dhe ta shkëputja nga Sandri, si më shkëputi ai atëhere, kur po ktheheshim nga fshati. I ndoqa me sy dhe e ndjeva se ata po ziheshin, sidomos Sandri ishte i nxehur. Dhe kështu mbetën në kujtesën time për një kohë të gjatë.

*
* *
*

Dhe, kur ra bora e fundit, erdhi e më takoi Sandri. Unë po kthehesha në shtëpi.

- Ka ardhur ajo? — tha ai.
- Përse, ku ka qenë? — pyeta.
- Nuk e di?

— Unë s'di gjë.

— S'më besohet. Ajo shkoi në Tiranë.

Unë nuk fola. Ecja duke ringjallur të gjitha kujtimet dhe desha ta takoja patjetër. Nuk e vura re se si po nxitoja.

— Ti gëzohesh? — tha Sandri.

— Përse? — pyeta.

— Që ajo iku.

Unë ndalova dhe e vështrova në sy.

— Ajo do të ikte një ditë — thashë.

Mua m'u duk se këtë bindje e kisha pasur që herët, megjithëse ajo më lindi tani.

— Ajo s'është më e fejuara ime — tha Sandri.

— Më duket se edhe unë nuk jam më shoku i saj — thashë.

— Jo, — tha ai — mua mund të më harrojë më lehtë se ty.

— E pastaj?

Ai ndezi një cigare.

— Unë dua ta takojmë të dy në mbrëmje.

— Mirë — i thashë.

— Atëhere të pres te stacioni i autobusit.

— Ku do të vemë?

— Dalim kot. Mirë u pafshim!

— Mirë u pafshim!

Mbi rrugë zbardhte bora e fundit e atij dimri. Ajo dukej e drojtur, sikur nuk kishte rënë në kohën e duhur, megjithëse banorëve të qytetit tim, kjo nuk u bënte përshtypje. Ne ishim mësuar që bora të bin-te dhe në pranverë. Po unë isha i sigurt se kjo ishte bora e fundit. Dhe si e tillë, ajo patjetër që do të ishte e drojtur. Ecja dhe mendoja për Teftën. Rru-ga ishte e qetë. Mbi çatitë, oxhaqet lëshonin një tym të lehtë, të hirtë, që humbte sapo ngrihej pak më

lart se oxhaku. Dhe sepse e ndjeja se ky takim nuk duhej të ndodhte kështu papritur. Unë nuk e merrja dot me mend se si mund të ndodhte ndryshe, po sepse e qërtoja veten, që po ndodhte ashtu, si nuk më pëlqente. Nga retë e përhimta shkëputej ndonjë flok i rrallë bore, i cili binte lehtë-lehtë mbi tokë. Unë e ndiqja me sy, gjersa ai nuk dallohej më në shtresën e hollë të borës, që mbulonte rrugën. Dhe më dukej se edhe në jetën tonë ngjet e njëjta gjë. Koha lëshon kujtimet mbi jetën dhe ato ne i dallojmë, sa janë të veçuara. Dhe sado e trishtuar të ishte kjo, unë isha i lumtur me shqetësimin tim.

Kur u takova me Sandrin, ajo nuk kishte ardhur. Sandri pinte shumë cigare, dhe herë ma zgjatte edhe mua paqetën, herë harronte.

— Unë nuk e kuptoj përse do ta takosh? — pyeta.

— Ti ndoshta ke të drejtë të mos e kuptosh — tha ai.

— Përse duhet të jem edhe unë?

— Sepse edhe ti do ta takosh. Apo gabohem?

— Jo — i thashë.

— Kur ajo u largua, unë e kuptova se e doja.

— Vetëm kaq?

— Më duket se kjo nuk është e paktë.

Ajo erdhi papritur dhe ne nuk dinim si të silleshim më të. Unë e ndjeja veten shumë ngushtë dhe e vështroja me drojtje. Ajo e kuptoi gjendjen time dhe u turbullua. Ajo patjetër që do të turbullohej, sepse ishte femër.

— Të kam kujtuar shpesh — më tha.

Unë nuk fola. Filluam të ecnim dhe lamë prapa qytetin. Mbi fushë po binte mjegulla. Ne na kaloi autobusi urban që çonte punëtorët e uzinës. Kudo zotëronte një qetësi e shqetësuar.

— Ti ke ndryshuar shumë, Tefta — thashë.

Ajo vuri buzën në gaz.

— Kurse ti ke mbetur ai...

— Nuk më pëlqen që kam mbetur ai — i thashë.

— S'e kuptoj.

— Do të ta them ndonjëherë tjetër.

— Mos ju pengoj? — tha Sandri.

Ai nuk kishte folur deri atëhere dhe ne u çuditëm si e kishim harruar.

— Mos pi më cigare — i tha Tefta.

Ai u bind dhe e fiku.

— Kujtim, na lërë pak vetëm — tha Sandri.

Unë u mata të largohesha, kur ndjeva shtrëngimin e saj.

— Jo — tha ajo dhe nuk e largoi dorën nga krahu im. — Sonte ne jemi shokë dhe asgjë tjetër.

Ishim larguar shumë nga qyteti. Që andej duke-shin dritat vetëm të një pjese, sepse pjesën tjetër na e fshinte një kodër. Rrëzë asaj kodre unë kisha shtëpinë. Kur isha i vogël, ngjitesha në kodër dhe shtrihesha mbi tërfilin, gjelbërimi i të cilit është aq delikat. Dhe shikoja qytetin. Ai ishte i vogël dhe i mbledhur. Kështu që krijohesh një tendë e madhe, e kuqe, nën të cilën jetonin njerëzit. Unë nuk e dija atëhere se nën këtë tendë jetonte edhe ajo, Tefta. Unë e ndjeja se të gjithë ata njerëz i doja dhe, kur u rrita, nuk isha indiferent karshi fatit të tyre.

— Këtu është stacioni i autobusit? — pyeti Tefta.

— Po — thashë unë.

— Jemi larguar mjaft, prandaj rrimë dhe e presim.

Ne qëndruam.

— Tefta, — tha Sandri — përse nuk do të bisedojmë?

Ajo vështronte diku dhe unë u përpoqa ta merrja me mend, se çfarë mendonte, por s'munda. Sandri e përsëriti pyetjen. Ajo nuk u përgjegj. Sandri ndezi një cigare, pastaj, si e thithi dy herë, e fiku.

— Vonohet shumë autobusi? — tha ajo.

— Jo — thashë unë. Megjithëse do të na duhej të prisnim akoma, atje, larg qytetit, mes fushës, që zbardhte nga bora e fundit. Unë isha i sigurt se ajo do të ishte bora e fundit.

— Ku do të jesh nesër? — më tha.

— Nga shkolla do të kthehem në shtëpi — thashë.

— Mirë — tha ajo.

*
*
*

U takuam të nesërmen dhe të dy ishim të shqetësuar. Dhe ajo më tha përsëri:

— Të kam kujtuar shpesh — dhe sepse do të don-te që edhe unë të thosha të njëjtën gjë. Kurse unë nuk fola. Dhe ajo shtoi përsëri: — Mos bëra keq që të prita?

— Jo — thashë unë.

— Po atëhere përse hesht?

— Sepse ne duhej të ishim takuar më përpara.

— Unë s'munda të të takoja dot. Ika me shumë nxitim. Ndoshta duhej të të shkruaja.

— Kur isha student, edhe unë nuk shkruaja kurrë letra. Vetëm bisedoja me telefon.

— Mos po më justifikon?

— Aspak.

~~Lezëra nëpër borën e fundit, e cila po shkruhej.~~

Ne e kishim vënë re se në këtë kohë qyteti ynë gjallërohej më tepër se kurdoherë. Edhe fëmijët, që i trishtonte shkrirja e borës, ishin të gëzuar. Uji rridhte rrëzë trotuarëve, duke e zhdukur borën e fundit nën tokë.

— Unë e dija se ti do të ikje — thashë unë.

Ajo nuk e kuptoi se kujt ju drejtova kur thashë këto fjalë: asaj apo vetës sime.

— Unë doja të të pyesja, para se të largohesha — tha ajo. — Po nuk të gjeta. Dhe unë nxitoja.

— Ti s'kishe përse të më pyesje — thashë unë.

Ajo ndaloi. Strehët pikonin dhe dielli na binte në fytyrë. Dielli binte edhe mbi pikat e strehëve, të cilat dukeshin si disa ruaza të shndritshme.

Një grua qëndroi dhe po na shikonte fare pa drojtje. Ne u hutuam nga vështrimi i saj dhe filluam të ecnim.

— E njeh atë grua? — thashë.

— Jo.

— Ajo po na vështronte sikur të na njihte.

— Ndoshta e shtyu kureshtja për ne të dy. Ti e di se nganjëherë banorët e qytetit tonë bëhen më shumë se sa duhet kureshtarë.

Unë qesha.

— Timi, ti ke mbetur i drojtur si atëhere...

— Kur isha i vogël, — thashë — unë mendoja se jeta ime është ky qytet i vogël, dhe se shokët e mi do të jenë vetëm ata, me të cilët rritesha. Bile ne kishim vendosur që o të ndiqnim shkollën të gjithë, o ta linim të gjithë. Po nuk ndodhi aspak kështu. Ne u rritëm dhe secili mori rrugën e tij. Dhe unë u njoha me shumë të tjerë, të cilët i kam po aq shokë sa shokët e fëmijnisë. Dhe shoqëria e fëmijnisë në vend, që të më pengonte të zija shokë të tjerë, të

panjohur, përkundrazi ajo më ndihmonte. Ne edhe bashkë, megjithëse qyteti ynë është i vogël, nuk njiheshim, apo jo?

— Po.

— Prandaj them se jeta është e çuditshme. Dhe ti mos mendo se nuk do të zësh shokë të tjerë në Tiranë.

— Unë nuk mendoj kështu. Megjithatë secili ka vendin e tij — tha ajo.

— Atëhere asgjë nuk do të kishte kuptim. — thashë — kjo është e natyrshme.

— Krugët sa vinin e mbusheshin me njerëz që dilnin nga puna dhe që i gëzoheshin diellit. Ai nuk ishte as diell pranveror, as diell dimëror, por diçka midis këtyre të dyve. Ne e bëmë një copë rrugë pa folur. Dhe po na pëlqente heshtja. Ajo na lejonte të mendonim të qetë. Ne mund të ecnim gjatë, pa u mërzitur, kështu të heshtur dhe të menduar. Dhe na dukej e habitshme se si kishin ikur aq ditë nga ndarja. Bile, tani na dukej sikur nuk ishim ndarë ndonjëherë.

— Kur do të niseshe? — thashë.

— Mbas katër ditësh — tha.

— Të vjen keq?

— Nuk e di, po ty të vinte keq kur largoheshe nga shtëpia? — më pyeti.

Mua gjithmonë më ka ardhur keq, kur jam larguar nga shtëpia. Ndoshta ngaqë ne provincialët jemi të lidhur më shumë me ato. Pastaj ty do të vijë keq që do të ndahesh nga bangat e gjata të auditorëve.

— Mos u bëmë më shumë se sa duhet sentimentalë?

Unë nuk ju përgjegja.

— Unë jam përpjekur që të të kem shoqe, Tefta, megjithëse ishe edhe e fejuar.

Unë e vura re se ajo reagoi papritur, kur dëgjoji «ti ke qenë e fejuar...» Dhe e dija se kjo ishte e rëndë për të.

— Mua nuk më vjen turp që dikur kam qenë e fejuar — tha ajo e nxehur.

— Nuk më kuptove — i thashë.

Ajo i largoi përsëri flokët që i zinin sytë.

— Në qoftë se ti u ndave nga Sandri, kjo erdhi sepse ti nuk kishe njohur shumë djem, apo më mirë, se ti nuk kishe shokë djem. Dhe unë e dija se ti do të ikje. Dhe atje do të njihje shokë të tjerë.

— Dhe se do të të harroja ty — më ndërpreu ajo.

— Jo! Po nuk desha që unë të të pengoja t'i njihje ata — thashë.

Unë heshta. Vështrova rrugën dhe shtëpitë. Bora që kishte rënë mbi çati ishte shkrirë e tëra. Dhe isha i sigurtë se ajo do të ishte bora e fundit. Dhe njerëzit që na kalonin pranë ishin të sigurt se nuk do të binte më borë. Dhe fëmijët që i trishtonte kjo gjë, ishin të gjallë. Kishin ecur mjaft nëpër rrugët e qytetit. Dhe u ndalëm.

— Mirë u pafshim! — tha ajo.

— Mirë u pafshim — thashë unë.

MORAVA tetë 197'...

Edhe një bërryl dhe pastaj fillonte pylli që s'kishte fund. Edhe rruga dredhonte nën një tunel të gjelbër të shtruar me gjethe të rrëzuara. Aty vjesh-tat ishin ngatërruar njëra me tjetrën duke formuar një vjeshtë të përhershme. Ahishtet tundnin degët gjithmonë të shqetësuara.

Një ditë më parë ata ishin katër njerëz të moshuar që e bënin çdo mëngjez atë rrugë, kurse tani ishin vetëm tre. Dukeshin të lodhur, sikur ecnin në një rrugë që s'do të mbaronte kurrë. Ata i lodhte pesha e atij që mungonte. Ata nuk e kishin menduar kaq të rëndë peshën pa formë të mungesës. Ndalo-nin prapa çdo burimi dhe nuk flisnin. Dëgjonin ujin që rridhte poshtë këmbëve të tyre dhe e ndiqnin me sy gjersa ai humbte.

— Ju kujtohet? — thoshte shoferi.

Dy të tjerët tundnin kokën. Ata e dinin se kuj-tonin të njëjtën gjë. Ata ishin të moshuar dhe ndje-nin nevojën e kujtimeve. Pastaj ngrihej njëri prej tyre dhe dy të tjerët e pasonin duke hequr rëndë këm-bët. Ajo që një grykë mali, nëpër të cilën zhurmon-te një përrua që sa vinte e shterte ujin dhe që të

këputte nga vapa. Dhe ngrinin kokën të vështronin pyllin. Por deri atje duhej edhe mjaft kohë... Megjithatë kishin aq durim sa të mos mërzhiteshin nga largësia, ose nga diçka tjetër. Ata çuditeshin me peshën e rëndë të mungesës. Më në fund më i moshuari tha:

— U lodha.

— *Nuk ecën dot deri te «Morava tetë?»* — i thanë.

Ai nuk u përgjegj, por i ndoqi pas. Kaluan bërrylin e grykës dhe hynë në pyll. Gjelbërimi i tij *shkurr zuri vend në sytë e tyre që po zbardheshin nga vitet.* Dikujt njëri sy kishte filluar t'i zinte perde. *Mjekët i thanë se e kishte nga zemra.* Ai nuk i besonte mjekët. Ai u besonte më tepër burimeve. Dhe përveç gruas nuk kishte njeri tjetër. Dikur kishte punuar tjegullbërës. Dhe ata kishin nevojë për një *njeri që e njihnte baltën.* E kishin gjetur në një kafene, pranë filxhanit të pirë. Dhe i thanë se në mallet, në lindje të qytetit, kishte shumë burime që duhej të rregulloheshin. Ai ju përgjegj se ishte i kënaqur nga ujët e çesmës. Por ata ngulmuan dhe ai pranoi. Dhe nuk u nda prej tyre. Ai e gatuante baltën me kujdes dhe piqte tuba. Por ata kërkonin edhe një njeri që të dinte ta gdhendte gurin. Më parë këtë punë e bënte shoferi me këpucarin, por ata nuk e gdhendnin gurin ashtu si duhej. Dhe shkronin kafene më kafene. Po gurgdhendësi nuk gjendej. Një ditë i kapi një njeri i dobët, tërë rrudha. Ata i njihnin tërë pleqtë e qytetit. Atë nuk e njihnin.

— Po më kërkonti? — tha ai.

Ata e vështruan me çudi. Dhe nuk u përgjegjën. Ata po kërkonin një njeri që i njihnte gurët. Dhe në qytet nuk kishte ndonjë plak që i njihnte gurët. Prandaj dhe u matën të largoheshin, por shoferi i ndaloi.

— Kush je ti? — tha.

— Gurthyesi — tha ai.

— Nga je?

— Jo nga qyteti juaj.

— Te kush ke ardhur?

— Te vajza.

— Dhe sa do të rrish?

— Derisa të vdes.

— Mirë, — i thanë — eja me ne që të rrosh sa më gjatë.

Dhe kështu u bënë katër. Çdo ditë, pa lindur dielli, ngjiteshin në mal dhe, ku gjenin burim, e rregullonin. Në fillim nuk dinin si t'i emëronin. Pyetën një njeri me shkollë që vinte çdo të diel në mal. Ai u tha t'u vinin emrat e tyre. Ata u menduan. Dhe e ndjenë veten ngushtë. Për herë të parë po vrisnin mendjen për emrin e tyre. Kishin jetuar deri atëhere pa u dëgjuar, duke punuar tërë ditën, njëri gurë, tjetri këpucë. Dhe njerëzit nuk i vinin re. Dhe ata nuk mërzhiteshin nga kjo gjë. Tërë jetën kishin qenë të thjeshtë si puna e tyre. Ata do të hutoheshin nga buja, si tani, kur po lodhnin mendjen për emërtimin e burimeve.

— Hë, si thoni? — tha njeriu me shkollë.

Ata heshtnin.

— E ç'na duhet t'u vemë emrin tonë? — tha shoferi.

— Kot — tha gurthyesi.

— Ju jeni këputur së rregulluari burimet — tha njeriu me shkollë.

— Jo, — tha tjegullbërësi — i quajmë me emrin e malit.

Dhe i quajtën burimet, «Morava një, dy...». Numri rritej gjithmonë. Dhe ata ishin të lumtur, kur gurthyesi gdhendte emrin e malit me numrin për-

katës dhe vitin. Për ta mjaftonte gdhendja e vitit kur kishin jetuar. Dhe u lehtësuan. Ju dukej sikur kishin zgjidhur gjënë më të vështirë në jetën e tyre. Burri me shkollë çuditej me këta pleq. Ai mendonte se njeriu në moshën e tyre do të kishte qejf të lin-te një gjurmë. Por pleqtë e harronin praninë e tij dhe punonin. Shoferi gërmonte, këpucari pastronte dheun, të cilin e gatuante tjegullbërësi, ndërsa gurt-hyesi gdhente, ulur këmbëkryq, ndonjë plloçë të madhe. Plloçën e kishin ngjitur me vështirësi që poshtë nga gryka e përroit. Kur punonin, nuk flisnin, por secili mbërthehej në vendin e tij dhe përpig- qej sa i shterte forca. Ata ishin pleq inatçinj dhe donin ta mbaronin çdo punë sa më parë. Kështu i kish- te zënë shpesh nata në rrugë. Dhe ktheheshin vonë, sepse nuk shikonin mirë në të errët. Në shtëpi shqet- shtësoheshin. Ata nuk bënë zë. I dëgjonin të humbur, të lodhur dhe po të heshtur si kishin hyrë, po ashtu binin të flinin. Bënin gjumë të lehtë. Edhe po të mos shihnin në gjumë ëndrra, në mëngjez do të du- kej sikur kishin parë ëndrra dhe në ëndrra ata gje- nin gjithmonë burime me ujë të ftohtë brisk. Zgjo- heshin, pinin një kafe me pak, merrnin bukën me ç'të ndodhej në dollap, hidhnin veglat në sup dhe niseshin. Ata kishin një vend ku takoheshin. Po të mos mblidheshin të gjithë, nuk niseshin. Kur ndo- njëri vonohej më shumë se zakonisht, shqetësohe- shin. Ata e dinin se ishin pleq dhe vdekjen e ki- shin pranë, por ata e dinin gjithashtu se kishte edhe shumë burime të pazbuluara. Dhe nuk deshën t'i linin pa i rregulluar. Ata vështronin vëngër nga duhej të vinte ai dhe nuk e shprehnin me zë shqetësimin e tyre. Kështu të ngurtësuar nga ankthi, rrinin gjatë. Ata e kishin humbur idenë e kohës. Por, sapo e dallonin nga

larg shokun e tyre që zmadhohej ngadalë, qeshnin dhe pëshpëritnin diçka të tillë:

— Ja ku erdhi qerratai!

Ata mund të pëshpëritnin edhe diçka tjetër, por ajo s'merrej vesh. Sepse ajo ishte një dialog në vetë-vete. Dhe ecnin më shpejt se sa i lejonte mosha.

— U lodha — tha përsëri tjegullbërësi.

— Edhe pak na mbeti — tha shoferi.

Dhe ai vazhdoi rrugën. Një ditë më parë ishin katër, kurse tani tre. Mungonte gurgdhendësi. Ai vdiq dje duke rregulluar një burim. Ata e kishin marrë në një vig të gjelbër dhe e kishin zbritur në qytet. Ai kishte qenë kthimi më i gjatë dhe më i vështirë.

— Dje nuk u lodha kaq shumë, megjithëse mbajta atë — tha tjegullbërësi.

Ata nuk folën.

— Po përse vallë dje nuk u lodha kaq sa sot?
— tha përsëri tjegullbërësi.

— Sepse dje ai na dukej sikur flinte — tha shoferi.

— Nga kjo thua?

— Po.

— Ashtu duhet të jetë — shtoi tjetri.

Pleqtë kishin derdhur lot pa zë.

— Ai shihte shumë ëndrra me burime — tha shoferi.

— Burimin më të ftohtë e gjeti ai — tha tjegullbërësi.

— Ai la dhe cigaren.

— S'ka vdekur njeri kur ka lënë cigaren.

— Jo, po ne e detyruam që ai ta linte.

Vapa e pasdites nuk ndjehej fare. Ata sapo varrosën shokun e tyre dhe u nisën të mbaronin një burim. Nuk kishin dhe shumë punë. Gurthyysi e

kishte gdhendur pllakën gati deri në fund.

— Pse u lodha kaq shumë sot? — tha tjegullbërësi.

— E ku ta dimë ne.

— Kur u mbështet, ai sikur donte të na thoshte diçka.

— Edhe mua ashtu m'u duk.

— Po çfarë donte të na thoshte?

— E bre, çfarë donte të na thoshte?

Ata nuk mund t'i përgjegjeshin kësaj pyetjeje. Dhe arritën te burimi. Sytë u shkuan menjëherë te ploça.

— Unë them t'i vëmë emrin e tij — tha shoferi.

— Po të ishte gjallë, ai nuk do ta pranonte — tha këpucari.

— Ai s'është dhe duhet të vendosim ne.

— Mua nuk do të më pëlqente që, kur të vdisja, ju t'i vinit emrin tim një burimi — tha këpucari.

— As unë, megjithëse nuk kam fëmijë — tha tjegullbërësi.

Dhe përsëri u menduan. Ata pleq të urtë, që kur filluan të rregullonin burimet, e harruan vdekjen.

— Megjithëse ka gjëra që nuk harrohen — thoshin.

Dhe mendonin ata pleq se si mund të zhdukej e liga. Për këtë problem të zorshëm bisedonin me orë të tëra. Dhe u mbushej mendja se e kishin gjetur mënyrën e zhdukjes. Po t'i pyesje, nuk dinin të të përgjegjeshin. Bile kishte raste, kur të njëjtën bisedë e përsëritnin çdo ditë fjalë për fjalë. Dhe kjo nuk i mërziste. Por pastaj e kuptonin se nuk kishin thënë ndonjë gjë të re dhe ndërronin bisedë.

— E çfarë do të vendosim? — tha shoferi.

— Përse?

- Për emrin e këtij burrimi.
- Po të ishte gjallë, ai nuk do të pranonte.
- Njeriu nuk pranon shumë gjëra kur është gjallë.
- Prandaj edhe kur ka vdekur, të gjallët nuk duhet të bëjnë atë që ai nuk e ka dashur.
- Po mua më pëlqen që njerëzit, kur të pijnë ujë, ta dinë se çesmën e ka ndërtuar ai.
- Njerëzit nuk dinë për shumë gjëra që ka bërë ai.
- Njerëzit nuk dinë shumë gjëra dhe për ne.
- Të vjen keq?
- Jo.

— Më mirë e ruajmë plloçën si e la ai.

Dhe të tre filluan të punonin si çdo ditë. Kur po rregullonin plloçën, mbetën. E lexuan për të satën herë atë që s'kishte mbaruar deri në fund gurthyesi: «Morava tetë 197'... njëshit i është bërë vetëm kërraba.

— S'kishte më forcë — tha shoferi.

— Kush do ta mbarojë? — tha tjegullbërësi.

— E lëmë kështu? — përsëriti këpucari.

Përse? — nguli këmbë shoferi. — Mua s'më mbushet mendja.

— Ajo që s'ka ditëlindje, s'ka as ditë vdekje.

— Kush e ka thënë këtë?

— Nuk e di.

— Megjithatë dikush do ta mbarojë.

— Po jo si ai, ama.

— Mirë — thanë dhe mbaruan punën. Dhe u ulën të pinin ujë. Ky ishte i vetmi privilegj i tyre. Ata pinin ujë të parët nga burimet që rregullonin. Dhe pastaj largoheshin dhe kërkonin burime të tjera. Mali ishte i madh, pylli ishte i madh dhe burimet patjetër që do të ishin të shumta.

— Kush do t'i gdhendë tani gurët? — tha shoferi.

— Do të gjejmë patjetër një njeri — tha tjegullbërësi.

— Të jetë aq usta sa ai? — tha këpucari.

— Po bëhet vonë — tha shoferi dhe u nis.

— Mua s'më bëhet të largohem që këtej — tha këpucari.

— Netët kanë filluar të ftohen — tha shoferi.

— Nuk e kam nga kjo.

— Po ahëre çfarë ke që nuk lëviz nga vendi?

— Më duket se ky burim do të mbajë emrin e tij.

— Ai nuk e donte këtë gjë.

— Kjo s'ka rëndësi. Njerëzit do t'i thërresin këtij burimi me emrin e tij. Kështu ka ndodhur gjithmonë.

Dhe shoferi qëndroi, sikur nuk ishte bërë gati për t'u nisur. Dhe tha si i menduar:

— Po, kështu ka ndodhur gjithmonë dhe me këtë burim do të ndodhë e njëjta gjë.

Tjegullbërësi s'kishte folur fare deri atëhere. Bile ai dukej sikur as nuk i kishte dëgjuar.

— Kush do t'i thërrasë i pari këtij burimi me emrin e tij? — tha.

— Këtë s'kemi si ta dimë — tha shoferi.

— Po, — tha përsëri si për veten e tij tjegullbërësi — njerëzit nuk do ta vrasin mendjen të gjejnë se kush ja vuri emrin burimit. Atyre do t'u duket se ky burim e ka pasur këtë emër prej kohësh.

Ata nuk ju përgjegjën. Dhe i mbërthyen sytë te plloça dhe ju duk sikur lexuan atje «Morava 8, 10, 11, 197'...»

NË HOTELIN E QYTETIT TË LARGËT

Megjithëse isha kureshtar ta shihja atë qytet, e ndjeja se isha i këputur nga rruga e gjatë, prandaj shkova menjëherë në hotel të zija dhomë. Sportelisi rastisi një plak i urtë dhe aspak nervoz, siç mund të jenë shpesh ata dhe më dha një krevat në një dhomë dyshe. Ai u ngrit dhe më shoqëroi, duke çaluar nga këmba e djathtë. Unë nuk e pyeta pse çalonte, po e ndiqja pas, nëpër një korridor të ngushtë, pak të errët, të cilit i kërcisnin dërrasat. Sportelisi më tha se hoteli ishte i vjetër, por ata përpiqeshin ta mbanin sa më pastër. Pastaj më hapi derën, më tregoi krevatin dhe më uroi gjumë të ëmbël. Unë u zhvesha dhe rashë të flija. Ngaqë isha shumë i lodhur, nuk po më zinte gjumi. Ndeza një cigare dhe po mendoja për sportelistët e urtë të hoteleve të vogla, të qyteve provinciale. Edhe kur mbarova cigaren, e ndjeva se gjumi nuk do të më zinte shpejt. Dhe përsëri më hipi në kokë një zakon i vjetër. Kur nuk e njoh një qytet, unë përpiqem ta përfytyroj me diçka që e kam pranë. Në rastin e tanishëm, po studjoja jetën e hotelit për të studjuar edhe jetën e atij qyteti, ku unë kisha shkuar me shërbim. Për një gjë jam i bin-

dur: hotelet mund ta matin fare mirë gjallërinë e një qyteti. Hoteli ku do të flija ishte i qetë. Në korridor nuk dëgjoheshin këmbët e ndonjë udhëtari që kthehej në dhomë. Dhe e mora me mend se edhe rrugët e qytetit duhet të ishin aq të qeta, sa dhomat ngjitur me dhomën time. Edhe kafenetë dhe restorantet tani janë mbyllur. Nuk e di, por mua m'u duk se edhe të dehurit nuk ishin më nëpër rrugë, në qoftë se do të kishte të dehur në atë qytet. Pastaj u dëgjua një derë që u hap dhe u mbyll me kujdes, sikur trembej se mos prishte qetësinë e hotelit. Dritaren e kisha lënë hapur dhe që andej frynte një erë e ftohtë. Ishte kohë vjeshte dhe në atë qytet vjeshta duhej të ishte e shkurtër. Këtë e kuptova nga bataniet e tepërta që i kishim nën këmbët e krevatit. «Pra hotelet përcaktojnë dhe klimën», mendoja, ndër-sa lodhja po më mpinte trurin. Dhe isha në një gjendje gjysmë zgjuar, gjysmë gjumë, kur u hap dera dhe dy veta pëshpëritën «Natën e mirë!» Unë njoha zërin e sportelistit plak dhe ecjen e tij pak të rëndë. Ai duhej të lodhej shumë natën që ta hidhte këmbën e djathtë me kujdes dhe pa zhurmë. Ai që hyri, kyçi derën dhe filloi të zhvishej pa ndezur dritën. Mua më doli gjumi dhe hapa sytë. Ai më kishte kthyer kurrizin dhe unë dallova dy shpatulla të gjera dhe një qafë tërë muskuj, si të mundësve. Këto i dallova nën dritën që binte nga sheshi i vogël i qytetit. Ai që po zhvishej rrëzoi padashur karrigen dhe vështroi me frikë nga unë. Unë u çudita se si mund të vështronte me frikë një njeri me një trup të tillë.

— Mirë mbrëma! — thashë.

Ai qeshi dhe ma ktheu përshëndetjen.

— Të zgjova? — tha.

— Jo.

— Këtë të keqe kanë hotelet pa dhoma teke. Kur e di se do të kthehem vonë në hotel, unë zë gjithmonë dhomë teke.

— Ky është një hotel i mirë — thashë unë.

— E di — tha ai. — Kam dy net që po fle këtu. Po deri më sot kam qenë vetëm.

«Ky qenka një qytet me pak lëvizje», mendova unë.

Tjetri erdhi pranë krevatit tim dhe më zgjati një cigare.

Dukej se ishte mërzitur duke fjetur vetëm në hotel. Dhe ne filluam të pyesnim njëri-tjetrin për qytetin e lindjes, për punën. Doli se ne ishim nga i njëjti qytet. Atëhere unë e kujtova atë. Ai ishte mundësi më i mirë i qytetit tonë. Ne mburreshim të gjithë me të. Bile edhe para një viti ai doli kampion. Unë e pyeta se a vazhdonte stërvitjen. Ai më tha se e kishte lënë. Unë u çudita dhe i thashë se e kishte lënë para kohe. Ai m'u përgjegj se kishte pasur disa shqetësime familjare. Shqetësimet familjare mund të zgjidheshin edhe duke vazhduar stërvitjen. Ai qeshi dhe unë e mora me mend se çfarë mendonte. Ai më jepte të drejtë mua, sepse nuk i njihja shqetësimet e tij. Kur mbaruam cigaret, u duk se tani do të flinim, kur ai foli:

— Ke motër?

— Jo — i thashë.

Ai heshti dhe vuri duart nën kokë.

— Unë kam një.

Nuk dija se çfarë t'i përgjegjesha. I zgjata një cigare. Ai e mori dhe e nderi me çakmakun që e kishte vënë mbi kokën e krevatit. Ishte një çakmak në formë revolveri që, kur e nderi, bëri mjaft zhurmë dhe

flakë. Tjetri zuri vend më mirë në krevat dhe, kur u kthye me fytyrë nga unë, e pashë se ishte i parruar.

— Ky qytet është i njëjtë me tonin — tha.

— Arrita vonë dhe erdha drejt e në hotel — thashë.

— Ti the se nuk ke motër? — pyeti papritur.

— Po.

— Unë kam një. Ajo ka bërë shumë për mua.

— Motrat bëjnë shumë për vëllezërit.

— Ti nuk e di mirë këtë — tha prerë ai.

— Sigurisht, — thashë — gjersa nuk kam motër.

— Çfarë ke dëgjuar për mua në qytetin tonë?

— Asgjë, unë të njoh vetëm si mundës.

— Si mundës më njohin të gjithë, por si njeri.

Këtu është e keqja, se mua më njohin vetëm si mundës dhe aspak si njeri. Sikur nuk jam njeri si gjithë të tjerët.

— Nuk të kuptoj — i thashë.

— Dhe nuk ke si të më kuptosh, derisa nuk më njeh.

— Ka kohë që jam larguar nga qyteti ynë — u justifikova.

Ai u mendua dhe filloi.

— Kur isha i vogël, kam qenë i prapë si çdo fëmijë. Veçse asnjërit nuk i bija në qafë kot. Po të më shkelnin në kallo, po, atëhere më hipnin të miat. Veçse kur zija shokë, nuk i braktisja kurrë. Ti e di se unë jam rritur pa baba, vetëm nëna na ka rritur tre fëmijë.

Unë nuk e dija se ai ishte rritur pa baba, por nuk e ndërpreva. Ai dukej se ishte mërzhitur vetëm në atë hotel të huaj, ngaqë s'ishte mësuar të rrinte pa shokë.

— Nga të tre ne, motra është më e madhja. Ajo hyri e vogël në punë. Jo se është motra ime, por të gjithë thonë se ishte shumë e zgjuar dhe gjynah që nuk vazhdoi shkollën. Sot do të ishte martuar dhe do të ishte bërë nënë.

— Sa vjeç është?

— Tridhjetë e dy.

— Ajo është e re — thashë.

Ai bëri sikur nuk më dëgjo. Në sheshin e vogël ndaloi një maqinë. Dritat e saj ranë në tavanin e dhomës sonë. Ne pamë hijen e gjatë të abazhurit, që u zvogëlua menjëherë sapo u shuan dritat e maqinës. Pastaj kërciti dera dhe dikush i foli me zë të lartë shokut të tij të shkonte të pyeste në hotel a kishte vende apo jo. Tjetri u largua dhe ndoqëm hapat e tij, që ecën poshtë dritares sonë dhe hynë në oborrin e hotelit.

— Kot që pyesin, — tha ai — vende ka sa të duash ky hotel. Në këtë kohë pak njerëz vijnë në këtë qytet.

— Ty të vjen keq për motrën — thashë unë.

— As vetë nuk e di si të ta shpjegoj. Unë nuk jam mësuar t'i mëshiroj të tjerët, e sidomos kur ky njeri është motra ime. Ti e njeh motrën time?

— Jo — i thashë.

— Është më kokëfortë se unë dhe jetën e njeh më mirë se ne të dy. Mua më vjen keq vetëm sepse nuk është bërë nënë deri tani.

— Ajo do të bëhet patjetër nënë — thashë unë.

— Ajo mund të ishte bërë, po mos kishte niohur një burracak.

Tani unë prisja që ai të më tregonte historinë e dashurisë së saj fatkeqe, por ai nuk vazhdoi menjëherë.

— Në qytetin tonë ka njerëz që më njohin si vagabond. Ndoshta, po u more me mundje, të quajnë vagabond.

— Jo, — i thashë — unë nuk kam menduar kështu.

— Edhe të mendoje, nuk të hidhja faj. Po përse flasin për njerëzit pa i njohur ata mirë. E ç'kam bërë unë që të më quajnë vagabond. Kam bërë mundje dhe kam fituar ndershmërisht. Në qytetin tonë, po u more me mundje, të quajnë vagabond.

— Jo të gjithë — i thashë unë.

— Në qoftë se s'të quajnë vagabond, ta kanë frikën.

Unë qesha.

— Përse qesh?

— Kot — thashë.

— Edhe motra ime ma ka frikën.

— S'ma merr mendja. Mua më duket se ti ja ke frikën motrës.

— Ashtu është. Kur dashurova një vajzë, u ngritën prindërit e saj dhe i thanë që mos të më merrte mua për burrë se do ta rrihja natë për natë. Kurse unë, kur isha me të, rrija si i shastisur, pastaj, pse kafshë jam unë. Ajo ishte një vajzë e urtë dhe mua më vjen keq që ishte aq e urtë. Epo, njeriu duhet të jetë i urtë gjer në një farë shkalle, jo sa t'i hipin në qafë. Dhe ajo nuk më erdhi në takim. Unë e prisja si budalla, kurse ajo e ku ta di unë se çfarë bënte ajo, kur unë e prisja. Kur e pashë se nuk do të vinte më, i shkova në shtëpi. Më doli e ëma dhe më tha se nuk kishin vajzë për mua. Unë nuk e dëgjova, por i thirra me sa fuqi që kisha asaj, Merit, se Meri e quanin, të dilte. Por ajo s'doli. Atëhere ika

unë. Ama më vjen keq. Ti ke pasur ndonjë të dashur që më pas të të ketë lënë?

Unë qesha përsëri me sinqeritetin e tij dhe u përgjegja.

— Jo.

— S'ke pasur asnjë! — u çudit ai.

— Po, deri më sot nuk kam pasur.

— S'ma merr mendja të mos kesh pasur kur ke qenë student. Pastaj ku ka student pa dashnore.

— Edhe unë kështu mendoja, por ja që ndodh.

— Do kesh qenë i humbur.

S'kisha ç'të bëja tjetër, veçse të qeshja dhe ta harroja gjumin që mezi e kisha pritur rrugës. Pa pritur na u duk sikur filloi të binte shi. Mbajtëm vesh dhe me të vërtetë, jashtë kishin filluar shirat e vjeshtës.

— Do pushojnë shpejt — tha ai. — Në këtë orë ka rënë edhe dy netët e para.

— Në qytetin tonë, po filluan në këtë kohë shirat, nuk dinë të pushojnë — thashë unë.

— Epo këtu ndryshon vetëm shiu — tha ai.

Por shiu kishte filluar të binte shtruar dhe mua nuk ma merrte mendja që të pushonte aq shpejt sa tha ai. Pikat binin mbi fletët e një hardhie, si mbi një çadër të gjelbër. Kjo ishte koha më e mirë për të fjetur. Dhe m'u kujtua shtëpia ku kam lindur. Unë u çudita përse m'u kujtua shtëpia. Dhe nuk e shpjegova dot, pasi kujtimi u largua aq shpejt, sa edhe lindi. Dhe zura të dëgjoja pikat e shiut.

— E ke takuar ndonjëherë? — thashë unë.

— Kë? — tha ai.

— Ja harrova emrin asaj vajze që dashuroje.

— A, Merin! Po. E shoh çdo ditë. Pret të lindë.

— Ti do të ishe martuar tani, po të mos ishit ndarë?

— Nuk e di. Mund të mos ishim martuar, se kemi hallin e motrës, megjithëse, ajo më thotë të gjej ndonjë vajzë dhe të martohem. Por mua më vjen keq për të, sepse ajo ka bërë shumë për ne. E di si thonë ata që kanë qenë në shkollë me të? Jo. E, ata thonë: «gjynah që ajo nuk vazhdoi më tej, se ishte shumë e zgjuar.»

— Ajo është e re — thashë unë.

— Dhe ne jemi të rritur, unë dhe vëllai. Po ti nuk e merr me mend sa kam ndryshuar. Nuk i kam rënë në qafë njeriu asnjëherë, por gjithmonë më kanë thënë vagabond. Edhe në punë ndonjëri sillej keq me mua, por tani më duan të gjithë. Drejtori më tha një ditë se, po të kishte vajzë, do të ma jepte mua. Ti e njeh drejtorin tonë?

— E njoh — thashë unë që të mos e fyeja, sepse e ndjeva që ai e donte shumë.

— Burrë i ndershëm — tha ai.

— Po — i thashë unë.

— E di përse kam ardhur këtu?

— Jo.

— Është motra me praktikë. Po mbaron një kurs. Unë e mora lejen dhe erdha ta takoj, se e di që ajo gëzohet shumë kur jemi bashkë.

Shiu vazhdonte të binte shtruar mbi hardhinë dhe çatinë e atij hoteli të vogël, të atij qyteti të largët. Unë mendoja për motrën dhe atë. Ai tani thithte cigaren dhe vështronte tavanin. Kishte vajtur mjaft vonë. Të gjitha dhomat flinin.

— Edhe motrës i ndodhi e njëjta gjë, si më ndodhi mua. Por ajo nuk u mërzit, u mërzita unë. Ajo njohu

një burrë. Po atij i thanë se ne jemi familje e shkaktërruar. Dhe ai u largua.

— Duhet të ketë qenë ndonjë i shastisur — i thashë unë.

— Motrës i vjen habi si ju mbush mendja që donte të martohej me të. Asaj i erdhi keq vetëm për qytetin tonë që flet aq keq.

— Ty nuk të pëlqen qyteti ynë? — e pyeta.

— Çfarë? — u habit ai.

— Ty nuk të pëlqen qyteti ynë? — përsërita.

— Çfarë?! Ç'bëhesh budalla! Sikur të më thonë eja në Tiranë, unë nuk e braktis kurrë. E ku ka si qyteti ynë. Edhe ti ke bërë gabim që je larguar.

Kështu janë banorët e qytetit tim. Ata mërziën nëpër qytetet e huaja. Dhe kudo që janë, mburren me qytetin e tyre.

— Po atë burrin e njohe?

Ai për herën e parë vuri buzën në gaz dhe u kthye me fytyrë nga unë. Hodhi mirë batanien në sup dhe tha:

— S'ma tregoi motra, megjithëse ngula këmbë të ma tregonte.

— Ç'e do ta njohësh — më thoshte.

— Kot — thosha unë. Por e vija re se kishte njëfarë frike, se mos i bëja gjë.

— Nuk e rrah — i thosha. Mos ki frikë.

— Nuk kam frikë — ma kthente.

— Po pse s'ma tregon?

— Nuk ja vlen.

— Kot, nga kurioziteti.

— Ti nuk je aq kurioz.

Dhe me tërë mend unë nuk jam kurioz të njoh njerëz të tillë si ai. Por sepse kisha një dëshirë. Ta njihja, vetëm se kishte fyer motrën time. Dhe ajo u

dëshpërua. Bile nuk desh të dilte nga shtëpia. Të çuditshme janë dhe këto femrat. Mbyllen menjëherë në vetëvete. Por unë e kandisa të dilte. Dhe ajo më bindet, se e di që e dua shumë. Rrija sa rrija dhe e ngacmoja që të ma tregonte. Por ajo nuk ma tregoi, që nuk ma tregoi. E ndjeja se e kishte dashur singërisht, edhe që kishte frikë nga gjaku im, që është i njëjtë me të sajën.

— Po ta njihje, çfarë do t'i bëje? — e pyeta.

— Po ti çfarë mendon se do t'i bëja? — tha ai dhe m'i nguli sytë.

— Unë, asgjë.

— Po ta kuptoja se e kishte mashtruar, atëhere do ta shqepja në dru dhe le të më bënin ç'të donin. Ama, po ta shikoja se qe tërhequr nga të tjerët, do të mblidhja buzët dhe do t'i ktheja kurrizin. Nuk ja vliente të ndyje duart, se do t'i bëhej qejfi. Pastaj nuk e kam zakon t'i bie në qafë kot së koti një njeriu.

Ai fiku cigaren dhe u kthye në kurriz. Unë nuk fola. Dëgjoja shiun që binte dhe prisja që ai të vazhdonte. Por kështu kaloi një kohë e gjatë heshtjeje. Vështrova orën. Kishte kaluar mesi i natës dhe nuk më vinte gjumë.

— Ti the se shiu do të pushojë shpejt — thashë unë.

Ai nuk m'u përgjegj. E kishte zënë gjumi. Atëhere u mbështolla mirë edhe unë dhe në mendje filluan të më ngatërroheshin ai qytet që nuk e kisha parë akoma, tjetri që flinte, e motra e tij, shërbimi që më kishte sjellë deri në këtë hotel të vogël, të vjetër dhe shiu që binte ngadalë mbi hardhi, si mbi një çadër të gjelbër.

SHIU FILLON KUR BASHKOHEN RETË

Dikur ai kishte qenë një burrë i qetë që nuk pinte as duhan, as raki. Banorët e asaj rruge të ngushtë ja kishin dëgjuar zërin vetëm kur i përshëndette në mëngjez dhe në mbrëmje. Prej natyre ishte i mbyllur në vetëvete dhe përpiqej të kënaqej me atë që i jepte jeta. Duke pritur gjithmonë që jeta t'i jep-te diçka, ai kishte filluar të mos kuptonte se çfarë kërkonte. Kështu hyri në disa punë, gjersa u bë shofer. Dhe kur i zoti i garazhit i shiti më shumë sa vlen-te një maqinë që po shkatërrohej nga dita në ditë, ai mendoi se pikërisht këtë gjë priste prej kohësh. Çdo gjë që do t'i dilte përpara ai do të mendonte se e kishte pritur prej kohësh. Ai zuri që të largohej nga shtëpia me javë për të nxjerrë sa më shumë lekë që të shlyente borxhin karshi të zotit të garazhit. Dhe, kur e shoqja e shihte që kthehej i dërmuar nga udhëtimi, i thoshte se atyre nuk u duhej maqina, se ata ishin mësuar edhe pa të. Ja ngulte sytë dhe pa e ditur as vetë, nxehej. Por nuk e shprehte. I thoshte t'i shtronte bukën se ishte i uritur dhe deshte të shtrihej sa më parë për të fjetur. Dhe ata të dy për një kohë të gjatë nuk po mësoheshin me

gjendjen e re. Diçka i shqetësonte dhe ajo shtëpi e vogël e vjetër, e ngritur ndoshta nga stërgjyshi, në fund të rrugës, nuk ishte më e qetë. Gruaja binte vonë për të fjetur me shpresë se mos kthehej në mesnatë i shoqi dhe e gjente gjellën dhe dhomën të ftohtë. Po ajo mbetej atje, pranë dritares, duke kapur çdo zhurmë të rrugës, si simbol të pritjes. Kurse banorët e mëhallës nuk po ja dëgjonin zërin as në mëngjes, as në mbrëmje. Ai e linte mëhallën në gjumë dhe në gjumë e gjente. Në kalldrëmin e rrugës dëgjoheshin gjatë hapat e tij të rëndë, si goditjet e orës së madhe të qytetit. Dhe të gjithë mendonin se ai ishte një burrë i qetë, që nuk pinte as duhan, as raki. Dhe ai kështu mendonte për veten e tij, por, që kur kishte filluar të mendonte kështu, nuk ishte më i tillë. Ai çohet papritur nga gjumi, vishej dhe, kur e shoqja e pyeste ku do të shkonte, i përgjigjej shkurt se do të vinte të shihte njëherë maqinën. Gruaja mbetej e hutuar në krevat dhe s'kishte aspak kohë të mblidhte veten. Në oborr dëgjoheshin hapat e tij, pastaj hekuri i derës së madhe përplasej pas murit dhe asgjë tjetër. Gruas i bëhet sikur hekuri përplasej vazhdimisht pas murit dhe sikur kjo zhurmë ishte e vetmja që prishte qetësinë e asaj shtëpie. Përtej asaj zhurme ajo nuk e përfytyronte dot se çfarë ndodhte. Ndërsa i shoqi nxitonte sikur e shtynte dikush nga prapa. Kishte raste kur të nxituarit kthehej në mënyrë të pavetëdijshme në vrapim. Dhe, kur ai hynte në garazh, maqina e vështronte indiferente, kurse dritat e përparshme i dukeshin si dy sy të mëdhenj që talleshin. Ai vërtitej rreth saj, prekte me dorë gjithshka, hipte në kabinë, e ndizte motorin dhe o nisej për udhëtim o pinte një cigare mbështetur në timon. Shpesh e kishin gjetur duke dremitur

në atë pozicion, ndërsa cigarja i ishte fikur në buzë.

Ai kishte edhe një djalë dhe me të do të mbetej deri në fund të jetës. E shoqja nuk mund të lindte më fëmijë. Dhe desh të kishte shumë fëmijë. Dhe kjo dëshirë, në vend që t'ja forconte dashurinë për të birin, ja dobësonte. Kishte raste që me javë nuk shkëmbente dy fjalë me atë. Gruaja trishtohej, por nuk i thoshte gjë. Heshtja hyri kështu midis tyre si një rrymë e akullt. Atij nuk po i bënte më përshtypje heshtja. Edhe duart e tij kuptoheshin në heshtje me timonin, edhe rrotat e maqinës kuptoheshin në heshtje me rrugën, edhe njerëzit kuptoheshin në heshtje me diellin. Çdo gjë i nënshtrohej heshtjes. Shoferi mendonte se kështu e mbante mend jetën që kur kishte lindur. Kurse të tjerët këtë e merrnin si veti të tij dhe ai si veti të të tjerëve. Por ai nuk po e duronte më heshtjen. Dhe pak nga pak heshtjen e zëvendësoi ankthi. Kështu ai nisi të pinte duhan dhe raki. Kurse dikur ai kishte qenë një burrë i qetë që nuk pinte as duhan dhe as raki dhe që banorët e asaj rruge të ngushtë dhe të vjetër ja kishin dëgjuar zërin vetëm kur i përshëndette në mëngjez dhe në mbrëmje. Kjo «dikur» u shty aq larg ashtu si ai shiriti i kuq i zbetë, kur perëndon dielli ndonjëherë në dimër dhe mbas të cilit fillon nata e ftohtë, e ngrirë, ku bora xixëllon kristalet dhe era pret me cikmën e saj drurët e zhveshur, dritaret e zëna me rrobe të vjetra, shtëpitë e përgjumura dhe udhëtarët që kthehen rrugëve të ftohta. Ai përpiqej të shtrëngohej pas këtij shiriti, sipas një shprese, që njerëzit, megjithëse janë të sigurt që e kanë humbur, nuk heqin dorë kurrë prej saj. Ankthi i tij vinte përherë duke u rritur. E gjente kudo: në pluhurin e rrugës, në stepjen e pemëve nga vera e nxehtë, në

trullosjen e gomarëve nga vapa dhe në dashurinë e gruas së tij karshi djalit. Shoferi e ndjente se tani gruaja edhe dashurinë që tregonte më parë karshi tij, e kishte hedhur mbi të birin. Kjo e torturonte përbrenda dhe ishte matur ta kthente jetën në brigjet e mëparshme. Po s'mundte. E kaluara kishte mbetur si një shtrat i zbrazët ku flinin kujtimet përherë e më rrallë. Dhe që t'i shmangej mërzitjes së tij, gëzohej me maqinën. Por edhe ky gëzim nuk ishte i qëndrueshëm. Pastaj filloi lufta. Ai nuk e shpjegonte dot kuptimin e saj. Ai vetëm i trembej. Dhe i shmangej. Kjo e afroi më shumë me gruan dhe me djalin. Dhe jeta e tij u mbyll akoma më tepër. Tani në shtëpi kthehej më herët dhe maqinën e linte në oborrin e shtëpisë. Ai zgjeroi derën që maqina të futej brenda. Maqina i zinte dritaren dhe diellin në mëngjez. Ai shpesh ishte matur të nisej për udhë, por, kur shihte se dielli nuk kishte lindur akoma, binte në gjumë. Kurse dielli kishte kohë që kishte lindur.

— Mos merr rrugë të gjatë! — thoshte e shoqja.
Ai nënshtrohej pa folur.

— Maqina është e vjetër dhe mund të të lërë në mes të rrugës.

Dhe ai kishte frikë të mbetej në mes të rrugës. Tani po e shqetësonte edhe diçka tjetër. A e donte gruaja si më parë, kur ishte një burrë i qetë, i ndershëm dhe nuk pyeste për vështirësitë? Mos ky ndryshim, që kishte pësuar, i ngjallte asaj mëshirë dhe çdo kujdes i saj nuk ishte dashuri, por mëshirë?! Dhe në sedrën e tij zgjohej nevoja për të qenë burrë. Por përsëri tërhiqej. Kjo ndodhte kur hipte në kabinë dhe kapte me dorë timonin e zi, të ngrënë nga kallot. Dhe nuk e kuptonte se kush e drejtonte:

maçina jetën e tij, apo jeta e tij atë maqinë të vjetër, që dukej sikur bënte gjithmonë udhëtimin e saj të fundit. Kështu ai filloi të zgjidhte rrugët gjersa gjeti më të përshtatshmen. Ajo ishte një rrugë e ngushtë mali, plot kthesa dhe gropa. Dimrit mezi kalohej dhe për muaj të tërë blokohej nga bora. Atëhere shoferi punonte brenda në qytet. Sapo shkrinte bora, nisej. I pëlqenin udhëtimet e gjata. Dhe guxonte të nisej, por rrallë. Kur vinte në shtëpi, ishte i lehtë e fliste me gruan lirshëm dhe, kur të nesërmen bëhej gati të udhëtonte përsëri, e shtynte për ditën tjetër, pastaj për javën tjetër.

— Rrugët janë shkatërruar nga lufta — thoshte — dhe maçina nuk u reziston dot gropave të shumta.

— Rrugët kështu kanë qenë, sa mbaj mend unë — thoshte e shoqja.

— Si, kështu kanë qenë?

— Po ja, të prishura.

— Po tani ato i ka prishur lufta më keq.

— E çfarë se i ka prishur lufta?

— E kupton se i ka prishur lufta?

— Jo!

— Atëhere mos folë.

— Po ti e di si është lufta?

— Mbrëmë varën djalin e Rrapit.

Shoferi nuk fliste. I biri lante maqinën në oborr. Uji largonte baltën e rrugës. Së bashku me baltën largoheshin dhe mbresat. Asnjë udhëtim nuk linte mbi karrocërinë apo kabinën e maqinës ndonjë mbresë të pashlyeshme. Ai ndjehej bosh nga kjo gjë. Dikur ai ishte plot mbresa.

— Do të hamë?

— Mirë, shtroje bukën! Megjithëse nuk kam as oreks dhe as nuk më flihet.

Ata uleshin në tryezë dhe hanin pa folur. Pastaj ngriheshin dhe binin të flinin. Shoferi vërtitej nëpër shtrat dhe përpigjej të shikonte jashtë dritares qiellin apo degët e pemëve. Por si një hije e zezë, e dendur, e rëndë, ngrihej karrocëria e maqinës.

— Sa mund të jetë ora?

— Nuk e di.

— Tani netët janë të shkurtëra, kurse mua më duken të gjata.

— Kur fle, nata duket e shkurtër.

— S'më flihet.

Dëgjohej vetëm ndonjë zhurmë e mbytur.

— A janë të sigurt doktorët që ti nuk do të lindësh?

Të dy e dinin që do të mbeteshin me një fëmijë, por nuk deshën ta besonin këtë.

— Mjaft e kemi një.

— Çfarë?

— Mjaft e kemi një.

— Një është pak. Pastaj, nuk e shikon se ç'kohë është?

— Mos folë kështu. Unë nuk e lë djalin të dalë nga shtëpia.

— Mirë që është i vogël.

— Fli tani.

— S'më flihet.

— Ku do të shkosh nesër?

Ai nuk i përgjegjej. Dhe ajo nuk e pyeste më. Të dy nuk i zinte gjumi, por shtiheshin sikur flinin.

— Përse u zgjove?

— Më pihet një cigare.

Ai çohet dhe dilte në oborr. Netët ishin të freskëta. Drurët lëkundnin gjethet e gjelbëra, si gjuhë

fëmijësh. Nëpër çati ecte rëndë duke lëvizur tjegullat ndonjë maçok. Diku këndonte një zog. Qielli ishte i pastër dhe i lartë. Ai e ndjente veten të vogël dhe në ato çaste mendonte pleqërinë. Nga pleqëria hidhej në fëmijërinë e tij. Të dyja këto kohë sikur i lidhte bashkë gjuha e gjelbër e gjetheve. Kështu, e pakuftueshme kishte qenë gjuha e tyre dhe e tillë do të mbetej edhe kur në oborr do të dilte për të pirë natën një cigare i biri dhe pas të birit... Në ato çaste ai nuk e vinte re maqinën. Kur e ndjente pranë, nata humbte tërë fshehtësinë e saj.

Maqina sa vinte dhe mezi ecte. Motori i nxehej shpejt. Shoferi nuk e ngarkonte më rëndë. Pesha e moshës kishte dobësuar forcën e saj. Edhe karrocëria me kabinën ishin të ciflosura dhe të lyera me bojë vaji, me ngjyra të ndryshme. Dukej sikur çdo kohë i kishte lënë një plagë dhe ajo, me një durim të habitshëm, u rezistonte. Shoferi e dinte se ajo do të vdiste një ditë. Maqina kishte hyrë në jetën e tij si një njeri i huaj, të cilin nuk e dëbon dot jashtë dhomës. Prandaj ai e priste shkatërrimin e saj, pa e ditur se si do të vazhdonte më tej jeta. Për një gjë ishte i sigurt, që ai do të jetonte.

Të gjithë i thoshin se si punonte akoma me atë gërmadhë. Rrezik që ndonjë ditë do t'i mbetej në dorë vetëm timoni. Po megjithatë, ajo maqinë e vjetër, së cilës i ishte shuar gjithshka e re, vazhdonte të ngrinte pluhur udhëve, të nxirrte tym nga skapamentoja, të bënte zhurmë sikur të lajmëronte ekzistencën dhe fundin e saj.

— Pse u vonove kaq shumë?

— Në këtë kohë jam kthyer gjithmonë.

— Mendova se mos të kishte lënë maqina në mes të udhës.

— E pastaj, çfarë?
— Nuk ke frikë të flesh vetëm në këtë kohë?
— Nuk jam vetëm.
— Si s'je vetëm?
— Po maqinën e harrove?
— E ç'do të bënte maqina? Ajo nuk të mbron
dot.

— S'e braktis dot.
— Po ne?
— E ç'mund t'ju gjejë ju?
— Më mirë lëre tani. Ne nuk kemi më nevojë
për të.

— Ka ajo për ne.
— Të paktën sa të mbarojë lufta mos udhëto.
— Maqinën nuk ma dha lufta dhe ajo nuk ka të
drejtë të ma marrë.

— E ku pyet lufta.
— Mirë, mirë. Ty s'të duhet gjë.
— Unë kam frikë se mos të ndodh ndonjë e
keqe.

— Që kur u bëmë me maqinë, ty s'të është ndarë
frika.

Por edhe atij nuk i ishte ndarë frika. Dhe kjo sikur ja kishte hequr në sytë e gruas burrërinë. Sepse ai dikur kishte qenë burrë.

— Kur do të kthehesh sonte?

Ai e kishte zët t'i përgjigjej kësaj pyetjeje. Zakonisht të gjithë shoferët e kanë zët t'i përgjigjen kësaj pyetjeje.

— Kur të kthehem.

— Të të pres?

— Mirë!

— E ke në rregull maqinën?

Ai u largua. Mëngjezi qe i bukur. Dielli digjte.

Qyteti dremiste. Në rrugë kalonte ndonjë qen i do-
bët që nuhaste plehrat. Ai ndezi një cigare dhe sep-
se e ndjeu veten më të vetmuar se kurrë.

* * *

Ai e dinte se edhe atë ditë nuk do t'i ndodhte gjë. Ishte mësuar që të mos i ndodhte gjë. Kjo kishte krijuar në jetën e tyre një boshllëk, të cilin përpiqeshin ta mbushnin me aknthin e së papriturës, sepse e dinin se lufta kishte shumë të papritura. Dhe kështu mendonin t'i shtynin ditët. Kjo shtyrje i ngjante një të përpjete të madhe, ku maqinat detyrohen të ecin ngadalë dhe duke gulçuar. Pikërisht në këto të përpjeta maqinat e provojnë dhe forcën e motorit.

Atë ditë atij ju mbaruan të gjitha cigaret. Ai mendonte se kishte edhe një paqetë rezervë, si zakonisht, por paqetë rezervë kishte harruar të blinte. Vapa, para se të niste shiu, kishte pllakosur gjithshka. Rruga zbardhte. Pemët e pafuqishme nuk i lëviznin fletët e vyshkura. Asnjëri nuk të zinte syri. Fshatrat ishin larg xhadesë. Mbi xhade ngriheshin shkëmbinj të zinj dhe kërcënues. Dukej sikur hija e tyre do ta shtypte maqinën e vjetër nën vete. Por maqina futej në dendësinë e tyre dhe dilte në diell, duke lëshuar hijen e saj të vogël mbi tokë. Kështu kishte ecur ajo në atë rrugë, gjersa ishte bërë një pjesë e atyre shkëmbinjve, e atyre plepave të lashedë, e atyre njerëzve që udhëtonin ditëve të vitit. Ai po bëhej nervoz nga mungesa e cigareve dhe në qetësinë e asaj dite vere filloi të ndjente sikur lëvizte diçka e shqetësuar, pa formë dhe e pakapshme. Ndoshta ishte luftë, sepse kështu e përfytyronte: si

një forcë pa formë që grumbullohej në mal, për të shpërthyer poshtë në fushë. Në rrugët fushore ishte shkëmbyer me autokolona. Pastaj, çdo rrugë që zbrishte nga mali, blokohej në fushë nga postbloqet. Ai e urrente hekurin që priste rrugën. I dukej sikur ai hekur do ta ndante një ditë nga maqina dhe nga shtëpia. Kur hija e hekurit binte mbi fytyrën e tij, ai ulte kokën sa prekte timonin. Kishte raste që hija e hekurit zinte diellin, kjo varej nga pozicioni i hekurit dhe diellit, dhe atëhere dhe dielli i dukej më i rëndë. Ai kishte marrë me vete deri afër postbllokut dhe partizanë. Njëri bile i kishte thënë se në luftë njeri i ndershëm ishte ai që luftonte armikun. «Vetëm ai», kishte theksuar partizani. Kurse shoferi e dinte se ishte i ndershëm dhe nuk ishte prekur. Nga që i shmangej luftës, ai nuk e kuptonte.

— Te burimi do t'i hedh ujë radiatorit — tha me zë të lartë. Këtë zakon e mori që kur maqina u bë plotësisht e tij. Maqina ecte ngadalë. Era që frynte nga deti e godiste përpara dhe kjo e sforconte akoma më shumë motorin. Përtej, atje ku duhej të shtrihesh fusha dhe deti, filloi të zmadhohej një re shiu. Ai i njihnte retë që sillnin shi, si markat e maqinave. Edhe kjo lidhej me zanatin e tij, e sidomos me maqinën e vjetër.

«Kur të nisë shiu, unë do të kem arritur në qytet».

Dhe qyteti ishte larg. Kur shoferi nuk ka besim te maqina, qyteti është gjithmonë larg.

«Ç'pate? tha shoferi, mbasi motori u sforcua më shumë se sa duhej. Ti e di se nuk është koha të më lësh në rrugë.»

Motori filloi të punonte si më parë.

«Unë e di se ti je plakur, por jo aq sa dukesh. Ne do të vdesim të dy».

Shoferi u tremb kur zuri me gojë fjalën «vdekje.» Ai po e zinte në gojë shpesh kohët e fundit këtë fjalë. Sigurisht, jo përherë për maqinën dhe për veten e vet. Nuk ishte aq i trashë sa të mos e kuptonte se diçka po vdiste. Ai vetëm nuk orientohej dot në mjegullën që ja mbulonte mendimet.

«Më mirë të kujtoj shtëpinë, tha. Si dreqin nuk pashë se m'u mbaruan cigaret?» Shikoi poshtë te këmbët dhe gjeti një bisht të fikur. U ul, e mori dhe e ndezi. Cigarja sikur e lehtësoi.

«Po çmendesh,» tha dhe ndërroi marshet.

E përpjeta po mbaronte. Në fushë maqina ecte më lehtë. Edhe nga malet po zbrisnin re shiu. Reja e detit dhe reja e malit ecnin drejt bashkimit të tyre.

«Kur të bashkohen retë, do të nisë shiu,» tha ai dhe pështyu cigaren, mbasi ajo i dogji buzët.

* * *

Edhe atë të dy e dinin se shiu do të fillonte sapa të bashkoheshin retë. Ngaqë nuk donin të binte shi, retë u dukeshin sikur ishin ngarkuar edhe me shqetësimin e tyre. Vetëm i plagosuri ishte zhytur në një botë tjetër. Ai nuk kishte aq forcë sa të shqetësohej. Si zakonisht, para se të binin pikat e shiut, dielli digjte më fort. Shkëmbinjtë dhe drurët lëshonin hi-je sa për rrënjët e tyre. Ata e lëvizën përsëri të plagosurin, sepse e zuri dielli. Hija ishte aq e vogël, sa atyre u kujtoi një copë bukë të zezë, të cilën nuk mund ta ndash dot në pjesë më të vogla. Shpesh u bëhej sikur dëgjonin zhurmë maqine dhe njëri qëndronte pranë të plagosurit, kurse tjetri dilte buzë rrugës.

— E?

— Na bënë veshët.

Tjetri shante nëpër dhëmbë dhe fshinte djersët që i rridhnin nëpër qimet e faqeve. Dhe përsëri prisnin të kapnin zhurmat e asaj rruge malore, plot gropa dhe kthesa. Pastaj ngrinin sytë lart dhe ndiqnin ecjen e rëndë të reve. Ajo ecje shoqërohej nga një qetësi e çuditshme, që ua shtonte akoma më tepër ankthin dhe pafuqishmërinë e tyre. Pranë u rridhte një burim dhe gurgullimi monoton i ujit ua shtonte vetminë. Ajo ishte një valë e lashtë, që gjallëronte disa fiqe bari dhe që humbte nën shkëmbinjtë ashtu siç kishte dalë. Papritur. Ata nuk po e vështronin më ujin, i cili hidhte lehtë disa guriçka të vogla, të bardha, pikërisht mbi vrimat që nga dilte. Në fillim, kjo lojë i kishte tërhequr, por pastaj ua kishte acaruar nervat. Ata nuk mund t'i shikonin dot ata gurë të vegjël, që përpiqeshin të zinin përsëri vendin nga ishin shkëputur. Ajo vërtitje nëpër ujë i hante dhe i zvogëlonte guriçkat, derisa i kthen-te në copëza të imta, që i merrte me vete vija e hollë. Por gjithmonë në zemër të burimeve do të ketë gurë të vegjël që hidhen e ulen sipas forcës së ujit, që del nga thellësia.

— Po ra shi, kjo rrugë nuk kalohet dot — tha njëri.

— Ç'do të thuash me këtë? — tha tjetri me inat.

— Atë që nuk dua të ndodhë.

— Je i sigurtë që nuk kalohet?

— Po.

I plagosuri rënkoi. Ata të dy ngrinë në vend, sikur pas rënkimit do të ngjante ajo që i tmerronte

më tepër: heshtja e rënkimeve. Ata ju afruan dhe i vështruan plagën.

— Si duket, doktor?

Ai që pyeti nuk e pa në sy atë që e quajti «doktor».

— Si djallin s'po duket ndonjë maqinë? Të jetë rrugë e vdekur kjo?

— Vetëm rrugë të vdekura s'ka doktor

— Mirë, mirë! Lagja buzët!

— Unë kam punuar me shoferët dhe e di se s'ka rrugë të vdekura.

— Të thashë t'ja lagësh buzët!

— Unë kam besim që këtej do të kalojë ndonjë maqinë!

I plagosuri, me të ndjerë shaminë me ujë, tendosi buzët e plasaritura plot etje.

— Mjaft! — tha doktori.

— Ky po torturohet!

— Pusho!

Të dy mbajtën vesh. Nuk dëgjohej asgjë përveç gurgullimit të burimit.

— Përsëri më gënjyen veshët.

— Ti je i lodhur, doktor. Këtej edhe fshatrat janë larg. Ne nuk duhej ta kthenim në batalion mushkën.

— Ai nuk do t'i rezistonte dot rrugës.

— Të paktën nuk do të rrinim në vend.

— Më mirë mos fol më!

— Nuk duroj dot, doktor. Ky po vdes.

— Kush tha se po vdes?

Tjetri nuk u përgjegj dhe mbeti i habitur sikur edhe fjalinë «ky po vdes» ta kishte thënë një i tretë i padukshëm. Formën e habitës dhe të pikëpyetjes e morën edhe shkëmbinjtë, edhe vija e hollë e ujit,

edhe relievi i zhveshur i tokës, edhe dy retë që e kishin zvogëluar ngushticën që i ndante.

Gjithshka shtangu në një heshtje të tendosur si në një pritje operacioni të vështirë, ku shqisat janë aq shumë të ngrehura, sa mjafton vetëm kërcitja e dorës, për të kuptuar se si doli operacioni.

— Kush tha se po vdes? — tha përsëri me inat doktori.

Tjetri nuk u përgjegj. Ai kishte mbetur ende nën shtypjen e habisë. Doktori ndezi një cigare. Tymin e thithi thellë. Kur e nxori, u duk sikur bashkë me tymin u largua edhe fjalia pyetëse: «Kush tha se ky po vdes?» Të dy vështuan rrugën e tymit. Dhe filluan të mendonin. I plagosuri ishte në çdo mendim të tyre, ashtu siç janë të përhershëm ushtarët në çdo betejë. Veçse shqetësimi i tyre e kishte radiogramën më të ndjeshme. Atyre çdo zhurmë në fillim u dukej si zhurmë maqine. Kjo e çonte shigjetën valëzuese në shkallën më të lartë dhe, kur e shikonin se ajo ishte çdo zhurmë veç jo zhurmë maqine, shigjeta ulej në shkallën më të ulët.

— Eja ta lëvizim, se e zuri dielli! — tha doktori.

Në atë kohë reja mbuloi diellin dhe kudo ra hije. Hija filloi të zbriste drejt fushës, kundrejt së cilës vinte hija e resë që kishte dalë nga deti.

— Ç'do të bëjmë, doktor? Pas pak do të nisë shiu.

Doktori mblodhi supet.

— S'duhet ta kishim kthyer mushkën — tha.

— Të thashë unë.

— Çfarë the ti?

— Që s'duhej ta kthenim mushkën.

— Po ai do të vdiste.

— Nuk dihej, doktor. Vetëm vdekja nuk dihet.

— Po ti si thua? Të mos kalojë maqinë këtej?

Tjetri nuk u përgjegj. Doktorin përsëriti pyetjen. Tjetri përsëri nuk u përgjegj. Doktorin u nxeh.

— Kjo është një rrugë që s'rrihet shumë — tha tjetri.

Doktorin uli kokën dhe vështroi të plagosurin. Ai e kuptoi se mushkën nuk duhet ta kishin dërguar në batalion. Ai vetë nuk e shpjegonte dot përse e bëri këtë.

— Ai është i plagosur rëndë dhe nuk i duron tronditjet.

— Vetëm vdekjes nuk i dihet.

— Unë jam mjek dhe e di.

— Ndoshta. Por prapë nuk i dihet.

— Mushka tundej shumë. Ai rënkonte vazhdimisht.

— Një mjek nuk duhet të tronditet nga rënkimet.

— Epo ai ishte i ri dhe shoku im. Dhe unë jam mjeku.

— Megjithatë, ne jemi në luftë. Dhe, siç duket, unë e harrova këtë gjë.

— S'ka gjë më të keqe se kur harron që je në luftë.

— Shiu do të jetë i madh — tha tjetri. — Dhe kjo rrugë do të bëhet baltë. — Doktorin ngriti sytë.

— Po ti pse më lejove që unë ta ktheja mushkën? — tha.

Ky ishte një çast dobësie. Ai nuk mund të qëndronte më duke pritur

— Unë mendova se ti je doktor dhe e di më mirë.

Doktori shkoi drejt xhadesë. Ajo shtrihej e gjatë plot kthesa dhe gropa, si një ëndërr e qetë.

* * *

— Hë dhe pak, dhe e kaluam të zorshmen — i tha shoferi maqinës.

Maqina e kaloi të përpjetën e fundit me shumë vështirësi. Kur ra në një fushore të shkurtër, u duk sikur ajo mori frymë e lehtësuar. Dhe shtoi shpejtësinë. Megjithëse qyteti nuk dallohej që andej, ai e shikonte veten në rrugicën e tij, ku banorët e njihnin si një njeri të qetë që nuk pinte as duhan dhe as raki. Shoferi sikur i kishte përpara dhe gruan, dhe djalin. Dhe e kapí një ngazëllim i papritur. Ai e dinte se, kur të ishte pranë tyre, ky ngazëllim do të zhdukej. Ai do të mendonte për të nesërmen. Dhe e nesërmja gjithmonë e shqetësonte. Shoferit i vajti mendja përsëri për cigare. Futi dorën në xhepin ku mbante zakonisht cigaret dhe kërciti dhëmbët. Ai nuk duhej të nisej pa parë në kishte cigare apo jo. Dhe qyteti u largua akoma më tepër. Te burimi ai dalloj dy njerëz. Kur u afrua, e kuptoi se ishin partizanë. Ju duk sikur ishin të hutuar. Ata kishin zënë rrugën. Ai u afrua dhe frenoi. Të tre qëndruan për një kohë të gjatë pa folur. Shoferi nuk guxonte të dilte nga kabina, kurse ata nuk guxonin t'i flisnin. Dukej sikur po të prishej ajo heshtje, të tre do të humbnin diçka. Shoferi nuk e përcaktonte se çfarë do të humbte. Kishte kohë që ankthi nuk e linte të qetë. Dhe tani ky ankth erdhi dhe u grumbullua në humbjen e maqinës. Ai nuk donte që ta humbte, megjithëse maqina nuk i kishte sjellë gjë

tjetër përveçse një kërcënim të përhershëm, për ta kthyer përsëri atje ku ishte, para se të bëhej zot i saj. Dhe pikërisht këtë forcë nuk e shpjegonte dot. Ai ndjehej një zot pa mbrojtje. Dhe maqina i shfaqej herë si shpëtimtare, herë si shkatërrimtare. Kështu ai ishte komandanti i dy ushtrive armike, po që nuk guxonte t'i hidhte në përleshje. Ushtritë qëndronin në gatishmëri të përhershme dhe kishin filluar të humbnin durimin. Durimi sa vinte dhe shteronte dhe shoferi nuk po e ndjente më veten zot për të zbrapsur përleshjen e pashmangshme. Njëri nga partizanët u afrua dhe e përshëndeti. Shoferi dalloj në xhepin e xhakëtës cigare.

— Më jep një cigare, — tha se m'u ça hunda!

Tjetri ja zgjati menjëherë. Shoferi e thithi cigaren thellë, si të kishte muaj pa pirë. U mat të dilte nga kabina, por ndërroi mendje. Sepse e ndjente veten të sigurt atje, pranë timonit. Partizani që i dha cigaren ende nuk po fliste. Cigarja, që për një çast i lidhi, e humbi përsëri komunikimin. Ai që qëndronte pak më larg u afrua dhe tha:

— Duhet të na çosh në qytet.

Shoferit nuk i pëlqeu toni urdhërues. Ndoshta ai nuk ishte urdhërues, por kështu ju duk atij.

— Kemi një shok të plagosur — tha ai që i kishte dhënë cigaren.

— Ku e keni? — pyeti shoferi pa e pasur mendjen.

— Prapa shkëmbit — tha partizani dhe u nis.

— Ku shkon?

Kjo pyetje e shtangu në vend.

— Ta marrim...

— Po të mos dua unë, ju nuk mund ta hipni.

— Ne duhet të nisemi pa na zënë shiu.

— Atë e di unë.

Partizani po nxehej. Shoferi shtrëngoi fort timonin dhe thithi cigaren. As vetë nuk po i zotëronte dot mendimet. Ai e dinte se futja në qytet me një të plagosur ishte e vështirë. Dhe ai nuk kishte kryer ndonjëherë udhëtime të rrezikshme. Pastaj ai e ndjente se pas kësaj do të ndodhte në jetën e tij një ndryshim. Dhe i trembej ndryshimit të jetës, ashtu siç i trembet njeriu përsëritjes së tërmetit brenda ditës. Mbi rrugë po ngrihej zagushia mbytëse para fillimit të shiut. Toka po çlironte vapën e saj, për t'u freskuar. Retë kishin zënë diellin. U bë një muzg i errët, si muzgjet dimërore, kur perëndon dielli dhe mbi tokë bien shqetësimet e natës.

— Ai duhet të çohet patjetër në qytet.

— Unë nuk e çoj — tha shoferi.

— Përse?

Ai nuk u përgjegj. Partizani po vështronte maqinën dhe mendoi se atë pyetje ja bënë asaj. Dhe ai ja nguli sytë timonit. Kurse maqina qëndronte në mes të rrugës indiferente, sikur nuk i interesonte aspak dialogu që zhvillonte i zoti me partizanin.

Shoferi u nxehej me heshtjen e saj. Pastaj, dyshoi në veten e tij. Ndoshta nuk ishte në rregull me nervat. Mgjithatë, ai nguli këmbë.

— Unë nuk ju çoj dot në qytet.

— E përse, ke frikë?

— Nuk kam frikë.

— Po të kesh për të vdekur, do të vdesësh.

— Nuk është fjala te vdekja.

— Po te kush është atëhere?

— As unë nuk e di — tha me sinqeritet shoferi.

— Ai duhet të çohet patjetër në qytet.

— Përse nuk e mjekoni këtej?

— Nuk kemi mjete.

— Ti duhet të na çosh patjetër në qytet.

—Mos ju lut më, doktor.

Kur dëgjoi fjalën «doktor», shoferi u trondit.

— Doktor je ti? — i tha partizanit që i dha cigaren.

— Po.

— Pse, kaq rëndë është plagosur?

— Shumë! Ne tani po e vrasim vetë, gjersa nuk po e çojmë në qytet.

— Nuk mundem, doktor.

— Atëhere ma jep mua maqinën — tha partizani.

Të dy, shoferi dhe doktori e vështruan të habitur.

— Kam punuar gjashtë muaj ndihmës.

— I martuar je? — tha shoferi.

— Po!

— Ke fëmijë?

— Kam!

— Edhe ai do të ketë fëmijë — tha doktori.

— Unë nuk mundem — tha shoferi.

— Po mirë, na e jep maqinën? Sapo ta çojmë, do të ta kthejmë. Na prit këtu.

Shoferi hapi derën e kabinës dhe zbriti. Partizanët prisnin të shqetësuar. Shoferi për një çast nuk e kuptoi se kush nga ata ishte i plagosuri.

— Më jep një cigare — tha.

— Kjo është e fundit.

— Ma jep ta thith vetëm një herë.

E ndezi. E thithi dhe ja zgjati. Doktori ja shtyu dorën.

—Jo, — tha shoferi — të thashë se do ta thith vetëm një herë.

Doktori e mori cigaren.

— Ti ke qenë ndihmës?

— Po.

— Po maqinën time di ta ngasësh?

— E pse jo! Maqinë si gjithë të tjerat është.

Shoferi u kthye nga maqina sikur do të vërtetonte fjalët e partizanit. Dhe për herë të parë maqina ju duk si gjithë të tjerat. Ajo ishte plakur shumë dhe vendet e ciflosura ishin si plagë të pambyllura. Ranë pikat e para të shiut. Partizanët shkuan te burimi dhe morën të plagosurin. Shoferi nuk lëvizte. Ata e vendosën të plagosurin në sedilje. Doktor i zgjati bishtin e cigares.

— Eja! — i tha.

Shoferi tundi kokën. Maqina u ndez. Shoferi mendoi se ajo nuk do të ndizej.

— Eja! — tha partizani!

Shoferi nuk foli.

— Na prit! — tha partizani dhe i futi marshin maqinës. Ajo u nis duke kërcitur. Shoferi u drodh. Maqina shtoi shpejtësinë dhe u zhduk në kthesën e parë. Pastaj humbi. Shoferi e pa edhe një herë dhe nuk e dalloj më. Qëndronte po në atë pozicion që e lanë. Thithi cigaren, por ajo ishte fikur. Dhe vetëm atëhere e dalloj shiun që kishte filluar me rrëmbim.

Dhe u nis... As vetë nuk e dinte se deri ku do të ecte kështu më këmbë, mes atij shiu të vrullshëm. Ai kishte nevojë të mendonte, të ishte vetëm, pa ndjerrë praninë e maqinës. Mungesa e maqinës, për çudi, nuk po e shqetësonte më me ankthin e saj të vazhdueshëm. Dhe ai po e ndjente veten më të sigurt. Bile ai nuk po e dallonte as largësinë që e ndante nga qyteti, as shiun që e kishte qullur deri në lëkurë dhe ja kishte ngjitur rrobat pas trupit. Atij i ishte lagur edhe patenta, edhe dokumenti që vërtetonte se ma-

qina ishte prona e tij. Sepse maqina nuk do të bënte më atë rrugë malore, të ngushtë, plot gropa dhe kthesa dhe sepse ankthi i tij nuk do të ishte si më parë. Shiu binte, duke e shtuar gjithnjë e më shumë vru-llin. Dokumenti ishte kthyer në një letër, të cilën nuk mund ta lexonte dot askush. Vetëm shoferi e dinte se çfarë shkruhej atje. Por edhe ai nuk po mendonte më për të

PASQYRA E LËNDËS

	Faqe
Shqetësimet e skulptorit të ri	3
Afrimi.	14
Nën çatinë e re në dimër	27
I vëllai	35
Atje ku zbresin ujvarat	49
Ti s'duhet të qaje!	58
Dielli i stinave.	68
Mbi urë	77
Tinguj dhe trokitje	86
Bora e fundit	95
Morava tetë 197'... ..	121
Në hotelin e qytetit të largët	129
Shiu fillon kur bashkohen retë	139

LEXONI KËTO LIBRA

ROMANE :

Rusha	<i>Gj. Zheji</i>
Kariera e zotit Maksut	<i>Q. Buxheli</i>
Qyteti i ri	<i>S. Xhai</i>
Gjenerali i ushtrisë së vdekur	<i>I. Kadare</i>
Njerëzit	<i>Hivzi Sulejmani</i>
Fan Smajli	<i>Dh. Xhuvani</i>

NOVELA :

Gëzimi i Cen Belikut	<i>J. Alibali</i>
Jehona	<i>R. Nepravishta</i>
Dikush më buzëqeshte	<i>F. Arapi</i>
Borë e pashkelur	<i>A. Cerga</i>

TREGIME :

Elektracisti i turnit	<i>A. Golemi</i>
Shëtitja e kazanit	<i>N. Bardhi</i>
Një vajzë në vagonin tonë	<i>R. Pulaha</i>
Zëra nga burime të nxehta	<i>S. Godo</i>
Kur koloviteshin troftat nën pishtarë	<i>I. Ponari</i>
Fejesa, televizori, plaku	<i>K. Blushi</i>
Tregime të zgjedhura	<i>Z. Sako</i>

Çmimi lekë: 2.50